

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Uroš Žajdela

BOSNA IN HERCEGOVINA PO DAYTONU

Diplomsko delo

Ljubljana 2006

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Uroš Žajdela

Mentor: Docent dr. Vladimir Prebilič

BOSNA IN HERCEGOVINA PO DAYTONU

Diplomsko delo

Ljubljana 2006

ZAHVALA

Za strokovno pomoč, koristne nasvete ter potrpljenje, iskrena zahvala mentorju dr. Vladimirju Prebeliču.

Zahvala staršem ter sestri, ki so mi ob pomembni trenutkih stali ob strani ter me podpirali.

Zahvala sošolcem, prijateljem in kolegom.

ISKRENA HVALA!

KAZALO

SEZNAM KRATIC	5
1. UVOD	6
1.1 HIPOTEZA.....	7
1.2 TEMELJNI POJMI.....	7
1.3 CILJI RAZISKOVALNEGA DELA.....	9
2. METODOLOGIJA	9
3. POLITIČNO DOGAJANJE V ČASU PRED IN MED VOJNO	11
4. DAYTONSKI SPORAZUM	15
5. POLITIČNI SISTEM BIH	19
5.1 POLITIČNI SISTEM NA RAVNI ZVEZNE OBLASTI.....	19
5.1.1 <i>POLITIČNA STRUKTURA NA RAVNI BiH</i>	21
5.1.2 <i>POLITIČNA STRUKTURA NA RAVNI FEDERACIJE BiH</i>	23
5.1.3 <i>POLITIČNA STRUKTURA REPUBLIKE SRBSKE</i>	25
5.1.4 <i>POLITIČNE USMERITVE IN CILJI BIH</i>	27
5.2 DISTRIKT BRČKO.....	28
5.3 VOLITVE V BIH MED LETI 1996 IN 2002.....	31
5.3.1 <i>PARLAMENTARNE IN PREDSEDNIŠKE VOLITVE V LETU 1996</i>	32
5.3.2 <i>PARLAMENTARNE IN PREDSEDNIŠKE VOLITVE V LETU 1998</i>	38
5.3.3 <i>VOLITVE LETA 2000</i>	42
5.3.4 <i>VOLITVE LETA 2002</i>	44
5.3.5 <i>SKLEP ANALIZE VOLITEV</i>	46
6. DELOVANJE MEDNARODNIH ORGANIZACIJ V BIH	49
6.1 OBILKOVANJE IN DELOVANJE OHR V BIH.....	49
6.2 OBLIKOVANJE MEDNARODNIH POLICIJSKIH SIL.....	51
6.3 OBLIKOVANJE IFOR TER PREOBLIKOVANJE V SFOR IN USTANOVITEV EUFOR.....	52
6.3.1 <i>RAZVOJ OBOROŽENIH SIL BIH</i>	57
7. POVOJNA OBNOVA BIH IN VLOGA MEDNARODNE SKUPNOSTI	62
7.1 POVOJNA EKONOMSKA OBNOVA BOSNE IN HERCEGOVINE.....	63
7.2 MINSKA POLJA IN NEEKSPLODIRANA UBOJNA SREDSTVA V BIH.....	71
7.3 EKONOMSKI KAZALCI V BIH.....	73
8. ZAKLJUČEK	74
8.1 SPRAVA.....	74
8.2 VERIFIKACIJA HIPOTEZ.....	75
8.3 SKLEP.....	77
9. SEZNAM LITERATURE:	80
9.1 MONOGRAFIJE.....	80
9.2 INTERNETNI VIRI.....	81
9.3 ČASOPISNI VIRI.....	86

SEZNAM KRATIC

BDP	Bruto domači proizvod
BHMAC	BiH Mine Action Center
BIH	Bosna in Hercegovina
CARDS	Community assistance for Reconstruction, Development and Stabilisation
EU	Evropska Unija
EUFOR	European Union Force
FBiH	Federacija Bosna in Hercegovina
HDZ	Hrvatska Demokratska Zajednica
HI	Handicap International
ICTY	International criminal Tribunal for the former Yugoslavia
IFOR	Implementation Force
IPTF	International Police Task Force
IPU	Integrirane policijske sile
ITF	International Trust Found
JNA	jugoslovanska ljudska armada
MNTF	Multinational Task Force North
NATO	North Atlantic Treaty Organisation
OHR	Office of the High Representative
RESG	Elections Steering Group
RS	Republika Srbska
SDA	Stranka Demokratske akcije
SDP	Socialdemokratska stranka
SDS	Srpska Demokratska Akcija
SFOR	Stabilization Force
SFRJ	Socialistična Federativna Republika Jugoslavija
SNSD	Zveza neodvisnih socialnih demokratov
UNMIBH	United Nations Mission in Bosnia and Herzegovina
UNPROFOR	UNITED NATIONS PROTECTION FORCE
USAID	United States Agency for International Development
ZEU	Zahodnoevropska Unija
ZN	Združeni Narodi

1. UVOD

Bosna in Hercegovina je v zadnjem četrtletju doživela drastične spremembe, saj se je uspela razviti iz totalitarne republike socialističnega sistema, v samostojno in demokratično državo, ki stoji na temeljih spoštovanja človekovih pravic ter svoboščin, ter na temeljih demokratičnih načel enakopravnosti narodov ter medsebojnega spoštovanja. Ta tranzicija, ki se še vedno odvija na vseh segmentih političnega in gospodarskega življenja ostaja živa in postavlja nova pravila, ki jih morajo novonastale države na področju Balkana upoštevati in jih uresničevati. Mnogi avtorji se strinjajo, da je BiH predstavljala srce nekdanje skupne države SFRJ, kjer so se ljudje povsem poistovetili z terminom Jugoslovan in kjer so živeli različni narodi z različnimi kulturami. Po eskalaciji nacionalističnih teženj in zahtev po demokratičnih spremembah, je bil odcep zadnje republike neizbežen. Tako so se na področju BiH izoblikovali trije narodi, ki so imeli različne cilje in interese, kar je botrovalo v izbruh surovega in brutalnega konflikta, kjer je brat ubijal brata. Na pogorišču teh dogodkov je mednarodna skupnost leta 1995 bila prisiljena umetno ustvariti demokratično državo, ki bo prenesla vsa nasprotja znotraj posameznih narodnih otokov, hkrati pa bo zagotavljala delovanje institucij na vseh ravneh novonastale države. Prav tako je morala poskrbeti za tisoče beguncev ter razseljenih ljudi, ki so se želeli vrniti na svoje domove, ter zaživeti normalno življenje, vendar pa so bili začasno nastanjeni v številnih državah. Povojno gospodarstvo je bilo povsem uničeno in brez mednarodne pomoči, tako v obliki finančnih sredstev, kot v obliki dajanja napotkov in regulacije obnove BiH, bi danes težko govorili o sodobni državi, ki se približuje severnoatlantskim integracijam in ki skrbi za svoje državljane in državljanke. Seveda bo potrebno še veliko časa, da se bodo državljani BiH povsem identificirali s svojo naovonastalo državo, a vendar je vsak, še tako majhen korak v tej smeri prepotrben za zagotovitev stabilne in varne regije, brez grožnje s silo ali uporabo sile. Je pa dejstvo, da je celotna regija v povojnem času v procesu demokratizacije in politične pluralizacije, kar posledično s seboj prinaša večjo toleranco in razumevanje do drugače mislečih in verujočih, hkrati pa zmanjšuje tveganje za ponoven izbruh nepotrebnega konflikta. Danes v BiH Bosna in Hercegovina živi okrog 4 milijone prebivalcev, kar predstavlja 71 prebivalcev na km² in je po tem kriteriju srednje naseljena država. Sestavljena je iz treh konstitutivnih narodov, pri čemer predstavljajo večino Bošnjaki (48%), sledijo bosanski Srbi, ki predstavljajo 37.1% prebivalstva, ter bosanskih Hrvatov z 14.3% prebivalstva BiH. Religijska struktura sovпада z strukturo prebivalstva, saj se 40% prebivalstva identificira z islamsko religijo, pravoslavcev je 31%, nakar sledijo še katoliki (15%), ter protestantje (4%).

1.1 HIPOTEZA

Glede na temo diplomskega dela, sem za izhodišče vzel naslednje hipoteze:

HIPOTEZA 1:

Prenehanje sovražnosti v BiH je bilo pogojeno z zahtevami ter sankcijami s strani mednarodne skupnosti, ki je kasneje odigrala tudi ključno vlogo na področju gospodarske in politične obnove te novonastale politične tvorbe.

HIPOTEZA 2:

Mednarodna skupnost je zagotovila razvoj sodobnih in samozadostnih varnostno-obrambnih sil, ki lahko zagotavljajo mir in stabilnost na tem delu Balkana.

HIPOTEZA 3:

Večplastna politična struktura, ki jo je izoblikovala mednarodna skupnost v BiH, ne omogoča fleksibilnih in učinkovitih odločitev, ki so nujno potrebne za nadaljnji razvoj BiH.

1.2 TEMELJNI POJMI

- **Mednarodne organizacije**, gre za formalno institucionalizirane strukture, ki presegajo nacionalne meje in so oblikovane na osnovi multilateralnih sporazumov med nacijami in državami. Njihovi cilji so povečati mednarodno sodelovanje na področjih kot so varnost, pravo, ekonomija in socialne zadeve ter na področju diplomacije. V sodobnem času se pojavljata dve obliki mednarodnih organizacij, in sicer: »javne« medvladne organizacije in »zasebne« nevladne mednarodne organizacije. Skupne značilnosti obeh tipov organizacij so prostovoljno članstvo, permanentnost teh organizacij, konstitucionalna struktura in posvetovalne konference. Medvladne organizacije so oblikovane na podlagi pogodbe, pri čemer so kompetence te organizacije pogosto omejene le na določbe te pogodbe, vendar pa se lahko v skladu s potrebami in soglasjem te kompetence tudi razširijo. Nevladne organizacije ne sodelujejo ali zagotavljajo mednarodno pomoč na političnem ali vojaškem področju, temveč na humanitarnem, pravnem in socialnem področju (Evans, Newnham, 1998: str. 261)
- **Nacionalizem** je glede na epistemološko razlago v SSKJ prepričanje o večvrednosti lastnega naroda in prizadevanje za uveljavitev njegovih koristi ne glede na pravice drugih narodov (SSSKJ, 1975, str. 892). Vendar pa danes obstaja poplava teorij in definicij

nacioanlizma. Izraz nacioanlizem se uporablja tako za opis določene politične ideologije, določenega političnega gibanja, za proces nastajanja narodov, pa tudi za določeno individualno politično usmerjenost (Bešter,2001:str.173). Pogosta je delitev nacionalizma na državljanski nacioanlizem ter na etnični nacionalizem, pri čemer se državljskemu dodaja pozitivni predznak, etničnemu pa negativni. Državljski nacionalizem izhaja iz pripadnosti politični skupnosti, pri čemer je nacija zamišljena kot manifestacija svobodne volje državljanov, se pravi da posameznik lahko v principu sam izbira (Llobera,str.190;1996). Etnični nacioanlizem pa izhaja iz pripadnosti etno-kulturni skupnosti, in to pripadnost je mogoče pridobiti le z rojstvom v določeno etno skupino. Glede na to, da danes praktično ni etnično povsem homogene države, je ta nacionalizem, ki zagovarja interese le enega naroda že v izhodišču diskriminatoren do drugih narodov (Bešter,2001:str.180). Etnični nacionalizem pa ima še drug pomemben element, to je njegova (pogosto) dezintegrivna in secesionistična narava, saj se namreč v današnjem času etnični nacioanlizem nanaša na majhne narodne enote, ki se skušajo odcepiti od obstoječe multinacionalne države, ne pa na majhne države, ki bi se združevale v večjo, na nacionalni osnovi zgrajeno državo (Llobera, 1996:str. 200).

- **Mirovna pogodba** je mednarodni dogovor med vojskujočima se državama, s katerim se konča vojna in spet vzpostavijo odnosi miru. Poleg doočila o miru vsebuje običajno še druga določila, npr. odstop (vrnitev) ozemlja, vrnitev ujetnikov, veljavnost mednarodnih pogodb pred začetkom vojne, itd. Sklepajo jo pisno, državna predstavništva pa jo morajo ratificirati (Dolinar, 2000:str.655)

- **Etnična skupina** ali etnija, je skupina, ki se po kulturnih potezah, lastnih njenim pripadnikom razločujejo od drugih skupin. Največkrat jo povezujejo ime, skupna prepričanja, verovanja, vrednote, norme, jezik, vera, naselitveno območje ter zavest narodne pripadnosti (Baš, 2004:str.122).

- **Volilni sistem** je tisti del volilne zakonodaje, ki podrobneje opredeljuje končno odločitev, kdo je izvoljen. **Volilna zakonodaja** je družina pravil, ki določa volilni proces od razpisa volitev prek faz nominacije kandidatov, strankarske kampanje in volilnega glasovanja vse do faze štetje glasov in določanja dejanskega volilnega rezultata (Farrell, 2001:210)

1.3 CILJI RAZISKOVALNEGA DELA

V svoji diplomski nalogi bom poskušal preučiti pomen mednarodne pomoči pri ekonomski, gospodarski in politični obnovi, pri čemer se bom predvsem omejil na obdobje po podpisu mirovnega sporazuma. Prav tako bom poskušal prikazati politično strukturo te novonastale in po mnenju mnogih, umetne politične tvorbe, ki še deset let po podpisu daytonskega sporazuma buri duhove in je pogosto predmet resnih političnih diskusij. Skozi diplomsko nalogo bom poskušal prav tako prikazati, kako se v praksi odvijajo nekateri procesi, ki so bili teoretično zelo dobro konceptualizirani v mirovnem sporazumu in kako ljudje sprejemajo te umetno sprejeta ustavna določila, ki ni nujno, da imajo tudi širšo legitimno podporo. Nenazadnje pa se bom še dotaknil pomena mednarodne skupnosti pri zagotavljanju miru, varnosti in stabilnosti, ki so ključnega pomena za razvoj sodobne in demokratične države. Moj osnovni cilj diplomske naloge je prikazati potek obnove države, vzpostavitve močnih obrambno-varnostnih sil, pomena mednarodnih institucij, ter zapletenost političnega sistema BiH.

2. METODOLOGIJA

V svoji diplomski nalogi sem se posluževal predvsem raziskovalne metodologije, saj sem se naslonil predvsem na dostopne primarne in sekundarne vire (Bučar indr., 2002:22-37).

- **primarne vire** sem uporabil pri analizi političnega oziroma državnega sistema BiH, pri čemer mi je kot osnova za analizo predstavljala Ustava BiH, s pomočjo katere sem uspel natančno določiti pristojnosti posameznih političnih in drugih institucij. Prav tako je bil eden izmed ključnih virov Zakon o volilnem sistemu, na osnovi katerega sem preučeval legitimno in legalno ozadje političnih institucij, tako na ravni države kot na nižjih ravneh. Za razumevanje trenutne ureditve in položaja republike BiH, sem moral kot primarni vir uporabiti tudi določila Daytonskega sporazuma, ki predstavlja ogrodje te države še danes in je osnova za sprejem posameznih določil. Glede na to, da sem se v diplomski nalogi ukvarjal tudi z mednarodnimi institucijami in njihovim delovanju v BiH, sem moral analizirati tudi njihove zapisnike ter poročila, ki so mi pomagali osvetliti njihovo vlogo in pomen za razrešitev krize ter kasnejšo povojno obnovo. Primarni viri so bili uporabljeni predvsem za razlago pomena določenih aktov in določil, s pomočjo katerih sem poskušal obrazložiti delovanje države, tako da jih ožje lahko uvrstimo v funkcionalno podvrsto analize primarnih

virov. V nalogi pa sem seveda uporabil tudi zgodovinsko podvrsto, kar velja predvsem za analizo daytonskega sporazuma.

- **Sekundarni viri** so mi pomagali predvsem pri razumevanju in objektivni analizi podatkov iz primarnih virov, saj sem šele s pomočjo teh virov uspel razumeti dejansko delovanje države, mednarodnih organizacij in mednarodne skupnosti. Glede na to, da je moje področje raziskovanje tesno povezano s sedanostjo in bližnjo zgodovino, sem kot sekundarne vire uporabljal predvsem članke uglednih avtorjev, ter sodobne knjige, ki zajemajo omenjeno problematiko. Predvsem pri analizi mirovni sporazumov pred daytonskim sporazumom, sem uporabljal sekundarne vire (knjige in medmrežje), saj obstaja relativno malo primarnih virov, ki se dotikajo te problematike. Sekundarne vire sem uporabil tudi pri kritični analizi posameznih določil daytonskega sporazuma, ki se udejanjajo v vsakodnevnem delovanju države in kot takšni vplivajo na življenje vsakega posameznika. Veliko pozornost v svojem delu namenjam tudi volilnemu procesu, ki je predpogoj za oblikovanje demokratične države. Tudi v tem primeru sem uporabljal analizo posameznih člankov, saj sem v arhivih odkril številne članke na to temo, ki zelo jasno in objektivno govorijo o volilnem procesu in izidih volitev. V sami diplomski nalogi pa sem se ukvarjal tudi z delovanjem posameznih mednarodnih in nevladnih institucij, ki na osnovi svojega statuta opravljajo najrazličnejše naloge v BiH (IFOR, SFOR, EUFOR, službe za razminiranje, OHR,..). Podatke o njihovem konkretnem delovanju, ciljih, itd. sem dobil predvsem na njihovih uradni spletnih straneh.

- **primerjalno raziskovanje** mi je služilo kot pomoč pri prikazu razlik in tudi podobnosti med dvema družbeno-političnima sistemoma, ki sta bili še do pred kratkim v konfliktu, danes pa sobivata v skupni državi. Prav tako pa sem poskušal prikazati povezavo in razhajanje med zvezno oblastjo ter posameznimi Entitetami. V okviru proučevanja raznolikosti med Entitetama, sem se ukvarjal tudi z demokratičnimi volitvami in njihovimi izidi.

- **analize uradnih statistik**, ki sicer spada med empirične kvantitativne metode, sem se poslužil pri iskanju podatkov o rezultatih demokratičnih volitev v posameznih obdobjih. Največ podatkov sem zasledil na spletni strani Uradne volilne komisije BiH, ki natančno opisuje vse volilne izide.

- **zgodovinska analiza**, s pomočjo katere sem poskušal povzeti pomen in vpliv posameznih mirovni sporazumov na oblikovanje daytonskega sporazuma, ter vpliv političnih razmer na oblikovanje sodobne demokratične države.

- Ker pa sem mnenja, da lahko določeno problematiko proučuješ le, če se z njo tudi osebno seznaniš, sem ob obisku BiH opravil tudi nekaj **intervjujev**, ter **metodo opazovanje z neposredno udeležbo**, saj sem se udeležil zaprisege vojakov v Banja Luki.

3. POLITIČNO DOGAJANJE V ČASU PRED IN MED VOJNO

Ob razpadu SFRJ je prišlo na področju Bosne in Hercegovine do razmaha t.i. nacionalističnih strank, saj je bila Bosna in Hercegovina večkulturna in večnacionalna država, v kateri pa so, glede na popis prebivalstva iz leta 1991, večino predstavljali Bošnjaki (43.7%), Srbov je bilo 31,3 % in Hrvatov 17,3% (Petritsch,2002:str 25). Prva ideja o novi »Veliki Srbiji« se je že pojavila leta 1991 v Srbski radikalni stranki, ki je vodil Vojislav Šešelj, ki je zahteval brezpogojno odcepitev in priključitev k Srbiji tistih predelov, kjer so večinsko prebivalstvo predstavljali Srbi. Kljub temu, da je bilo leta 1991 Srbov v Bosni in Hercegovini le 33%, pa je srbska demokratska stranka (SDA), na čelu z Biljano Plavšič zahtevalo kar 66% ozemlja. Zraven SDA sta bili na področju Bosne in Hercegovine še dve politični stranki, in sicer Hrvaška demokratska stranka (HDZ) z protuđmansko usmerjenim Mate Bobanom na čelu in bošnjaška Stranka demokratične akcije, ki jo je vodil Alija Izetbegović. Referendum o neodvisnosti Bosne in Hercegovine je bil organiziran v dveh delih, in sicer 29. februarja in 11. marca 1992, kjer se je 65% prebivalstva odločilo za neodvisnost, vendar pa se večina srbskega prebivalstva ni udeležilo referendumov. SDS je referendum označila za nelegalni in nesprejemljiv za bosanske Srbe, saj SDS ni sodelovala pri sprejetju poslovnika o izvedbi referendumov. Podlaga za izvršitev referendumov je bila bruseljska deklaracija o Jugoslaviji, ki je bila sprejeta 17. decembra 1991, s katero so bile republike Jugoslavije pozvane, da predložijo zahtevo za mednarodno potrditev o neodvisnosti. Dne 15. januarja 1992 je Banditerjeva komisija ugotovila, da je Bosna in Hercegovina izpolnila vse mednarodne zahteve za referendum o osamosvojitvi. Le-ta komisija je tudi predlagala mednarodne opazovalce za legitimnost volitev. Referendumsko vprašanje se je glasilo:«Ali ste za suvereno in neodvisno Bosno in Hercegovino, državo enakopravnih državljanov, v kateri živijo Muslimani, Srbi, Hrvati in pripadniki drugih narodov?«. V enajstih mestih je bilo ZA samostojnost več kot 90% prebivalstva, nad 50% še v nadaljnjih 77 občinah. Vendar pa je bilo v 30 občinah manj kot 50% prebivalstva ZA, v osmih občinah pa celo manj kot 20%. Volilna udeležba je bila 66% (Begič, 1997:str.79).

Osnovni problem v začetku devetdesetih je bil razvoj skrajnega nacionalizma, ki se je prebudil v vsaki izmed nekdanjih republik SFRJ. Nacionalizem na državni ravni se je pojavil predvsem zaradi treh temeljnih dejstev, in sicer: zaradi neenakomernega ekonomskega in gospodarskega razvoja, nadalje zaradi nerazvitega političnega sistema, ter nenazdanje neaktivni idejno-politični borbi socialističnih organizacij in pojav velikega števila državnih »sovražnikov« (Obradovič,1989:str.211). Ta opredelitev vzrokov za pojav nacionalizma je seveda zelo specifičen in je napisan v duhu socializma konec leta 1989, ko je socialistični sistem že propadal. Vsekakor se moramo zavedati, da ima nacionalizem na področju Jugoslavije zelo dolgo tradicijo, hkrati pa je bil močno preprečen z raznolikostjo na področju religije ter z zgodovinskimi dogodki na področju Balkana.

Že leta 1991 so srbski nacionalisti razglasili avtonomno oblast v tistih predelih, kjer so imeli večinsko prebivalstvo, hkrati pa so začeli pohod na Sarajevo. Tako je 9. januarja 1992 vodstvo srbske nacionalistične stranke razglasilo svojo državo Republiko Srbsko, hkrati pa HDZ ustanovi svojo oblast »Herceg-Bosna«. Bosna in Hercegovina je bila v tem trenutku razdeljena na tri politična področja.

Mednarodna skupnost je 25.septembra 1991 sprejela deklaracijo 713, s katero je razglasila prepoved uvoza orožja v republike nekdanje Jugoslavije, s čimer je posredno pomagala Srbiji pri agresiji. Mednarodne skupnosti je priznala pojav agresije na svobodno in neodvisno državo BiH 6. oziroma 7. aprila 1992. Pri zagotavljanju prepovedi uvoza orožja v nekdanje republike SFRJ so sodelovala tudi NATO letala in ladje v Jadranskem zalivu. Operacija se je imenovala »Sharp Guard« in je imela enoten sistem poveljevanja in nadzora v pristojnosti Severnoatlantskega sveta ter Sveta ZEU. Med operacijo so, predvsem z ladjami ter tudi patroljnimi letali sile NATA in ZEU, izvedli nadzor nad približno 74.000 ladjami. Z odpravo prepovedi uvoza orožja 18. junija 1996 je bila operacija »Sharp Guard« prekinjena (NATO,2001:str.108). Pomembna mednarodna odločitev, ki je negativno vplivala na razrešitev spora na področju BIH, je bil tudi t.i. Vancev dokument, podpisan v Sarajevu januarja 1992.leta. Le-ta je v mirovnem načrtu, ki se je sicer dotikal le Hrvaške, določil da se vse sile takratne JNA napoti iz republike Hrvaške, kar je dejansko pomenilo koncentracijo ogromne količine orožja in vojakov JNA na področje BIH, hkrati pa je zavrnila možnost pošiljanja pripadnikov mirovnih sil v Bosno in Hercegovino. Cyrus Vance, posebni odposlanec generalnega sekretarja OZN, je namreč predstavil tezo, v kateri je prepričan, da do spopadov na področju BIH ne bo prišlo (Begič, 1997:str.19). Vse to je botrovalo temu, da so leta 1992 na tleh Bosne in Hercegovine delovale srbske prostovoljne milice ter JNA, ki je

imela ogromno količino orožja, zato so bili hrvaški in bosanski vojaki v močnem podrejenem položaju.

UNPROFOR (United Nations Protection Force) je bil ustanovljen 15. februarja 1992, in sicer z resolucijo 743. Ta resolucija je sprva predvidela obstoj sil UNPROFOR za dobo dvanajstih mesecev, osnovni namen pa je bil zagotovitev miru in varnosti, nujno potrebnih za zagotovitev diplomatske rešitve nastale krize (*United Nations Protection Force, 1996*). UNPROFOR je bil sprva načrtovan samo za rešitev krize na Hrvaškem, kasneje pa se je njen mandat razširil tudi na področje BiH. Prvi vojaški opazovalci v okviru UNPROFOR-ja so bili napoteni 30. aprila 1992 v Mostar, vendar so kasneje bili zaradi večanja intenzitete vojaških spopad premeščeni na Hrvaško. Po številnih pogajanjih med vojskujočimi stranmi in ZN, so pripadniki UNPROFOR 5. junija 1992 prevzeli nadzor nad sarajevskim letališčem, ki je bilo nujno za zagotovitev humanitarne pomoči na celotnem področju BiH. Tako je Generalni sekretar z resolucijo 758 razširil mandat mirovnim silam tudi za delovanje na ozemlju BiH. V BiH so napotili vojaške strokovnjake ter vojaško opremo za nadzor nad težko oborožitvijo in protiletalskimi sistemi. V BiH je bilo v tistem trenutku 1000 pehotnih vojakov, 60 vojaških opazovalcev, 40 pripadnikov policije ter civilni pripadniki mirovnih sil, ki so zagotavljali nemoteno delovanje poveljstva v Sarajevu (White, 1996: str. 230). Združeni narodi so za zagotovitev varnost humanitarnih konvojev, 13. avgusta 1992, v Bosno napotili dodatnih 23.000 vojakov. Vojaki niso imeli mandata izvajati t.i. »peace-keeping« operacij oziroma operacij »peace-enforcing«, tako da niso bili sposobni prekiniti izvajanje množičnih pokolov in zlorab nedolžnih prebivalcev. Prav tako so 6. maja 1992 ZN razglasili t.i. zaščitene cone (enklave)-Srebrenica, Sarajevo, Tuzla, Žepa, Goražde in Bihać, vendar pa z razpoložljivo vojaško opremo in številčno inferiornostjo niso uspeli učinkovito zagotoviti miru in stabilnosti. Po ocenah strokovnjakov bi morali v Bosno napotiti vsaj še 30.000 vojakov, ki bi morali imeti tudi širša pooblastila (Petritsch, 2002: str. 30).

Že avgusta leta 1992 se je na Mednarodni konferenci o bivši Jugoslaviji v Londonu pojavila ideja o ustanovitvi mednarodnega kazenskega sodišča za vojne zločine na območju Jugoslavije. Z resolucijo Varnostnega sveta 827 so 25. maja 1993 ustanovili ICTY (mednarodno sodišče za nekdanjo Jugoslavijo), kar je bila posledica predvsem hudih kršitev mednarodnega vojnega prava ter kršitev človekovih pravic od leta 1991, hkrati pa so poskušali zagotoviti varnost in stabilnost v regiji (*GENERAL INFORMATION, 2006*).

Varnostni Svet je 31. marca 1993 sprejel Resolucijo št. 816, ki je odobrila prepoved letenja nad BiH. Prepoved je vključevala vsa letala in helikopterje, razen za tiste, ki jim je dovoljenje za prelet podelil poveljnik UNPROFOR. Operacija »Deny Flight« se je začela 12. aprila 1993

in je sprva vsebovala okoli 50 lovskih in izvidniških letal (kasneje 200) iz različnih držav članic zveze NATO, ki so delovala iz letalskih oporišč v Italiji (Aviano) in z letalonosilk v Jadranu. Do decembra 1995 so lovska letala opravila skoraj 100.000 operativnih poletov (NATO,2001:str.109).

V času vojne so številni odposlanci EU, ZN in ZDA poskušali oblikovati mirovni sporazum, ki bi bil sprejemljiv za vse strani v spopadu. Med pomembnejše predlagane mirovne sporazume spadajo Vance-Owennov načrt iz leta 1993, Owen-Stoltenbergov mirovni načrt iz konca leta 1993, Washingtonski sporazum, ki je zagotovil prenehanje sovražnosti med hrvaško vojsko ter bošnjaki in ustanovil Federacijo BiH (*Washington Agreement, 2001*), ter Načrt kontaktne skupine, kjer se že odsevajo posamezna določila Daytonskega Sporazuma. Po propadu vseh omejenih mirovnih predlogih in zaradi množičnejših napadov na nedolžne civiliste, se je mednarodna skupnost odločila izvesti vojaško posredovanje na cilje vojske Republike Srbske. Ta operacija se je imenovala »Deliberate Force«, in se je začela 30. avgusta 1995. operacija je bila usmerjena proti srbskim, vojaškim položajem, in sicer kot odgovor na napade na bošnjaške civiliste. Operacija je trajala do 14. septembra, čeprav je bilo vmes nekaj dni premora (deloma pogojeno z vremenskimi razmerami, deloma s političnimi). Do odločitve o letalskih napadih je prišlo na julijski konferenci zunanjih ministrov zveze NATO v Londonu. Letalski napadi so bili kombinirani z napadom sil ZN za hitro posredovanje na Igmanu. Na sestanku obrambnih ministrov EU ter zveze NATO v Parizu junija 1993. leta, so sklenili oblikovati sile za hitro posredovanje za BiH. Predstavniki ZN so opredelili 4 glavne cilje, zaradi katerih je prišlo do oblikovanja sil za hitro posredovanje, in sicer:

1. preprečitev obkolitve Sarajeva,
2. vzpostavitev 20 km cone brez težke oborožitve na področju Sarajeva,
3. zavarovanje drugih zaščitenih con v okviru BiH
4. preoblikovanje vojaške strukture v okviru ZN (Begić,1997:str.260).

Sprva vlada Bosanskih Hrvatov, predvsem Zubak, ni dovolila vstopa sil za hitro posredovanje na področje hrvaškega dela BiH. Tako je polovica kontingenta sil ZN za hitro posredovanje obstala v hrvaškem obmorskem pristanišču Ploče. Šele po posredovanju Varnostnega sveta ZN, so bosanski Hrvati dovolili vstop sil ZN na področje BiH. Prvič so vojaško delovale sile za hitro posredovanje 22. avgusta 1995 na Igmanu pri Sarajevu (Owen, *Operation Deliberate force:2002*). V času operacije je bilo opravljenih 3515 letalskih poletov, odvrženih je bilo 1026 bomb, od tega vodenih izstrelkov 718 in nevedenih izstrelkov 307. Napadenih je bilo 48 kompleksnih ciljev in 338 individualnih ciljev. Kljub temu, da je bila odvržena izredno velika

količina orožja (okoli 500 t), pa je dejansko bilo relativno malo žrtev. Tako naj bi bilo na srbski strani okoli 30 žrtev, Srbi pa so uspeli sestreliti le eno zavezniško letalo, francoski Mirage 2000. Sestrelili so ga z prenosnim raketnim sistemom zemlja-zrak na področju Pal. Dejstvo ostaja, da je NATO poveljstvo predvsem izkoristilo faktor presenečenja ob napadu na Srbske položaje (*Operation Deliberate Force:2000*).

Napadi na Srbske cilje, so prisilile predsednika Srbije Slobodana Miloševića in predsednika bosanskih Srbov Radovana Karadžića, da sta sedla za pogajalsko mizo, skupaj z predstavnikom Bošnjakov in Bosanskih Hrvatov, ter podpisala mirovni sporazum.

4. DAYTONSKI SPORAZUM

Po 43 mesecih vojaških spopadov so se 1. novembra 1995 končno pričela pogajanja o dokončni rešitvi balkanske krize. Mirovni sporazum, podpisan v Daytonu, je bil v nasprotju z vsemi mirovnimi sporazumi modernega časa. Njegova posebnost ni bila v tem, da je bil vsiljen in oblikovan s strani tretjih držav, ampak zaradi predvidene dolgoročne moči in nadzora, ki je bila dana mednarodni skupnosti na področju osnov vodenja in oblikovanja sodobne in svobodne politične tvorbe. Zanimivo je, da sam sporazum obsega le dve strani dogovorov, vendar vsebuje enajst dopolnil, ki dejansko določajo vse podrobnosti sporazuma. Večina dopolnil ni neposredno povezana s prenehanjem vojaške sovražnosti, ampak predstavljajo politični projekt demokratizacije Bosne in Hercegovine. Ta dopolnila dajejo izvršno moč nad državo v roke mednarodnim organizacijam, predvsem na vojaških, političnih, pravosodnih področjih in na področju ekonomskih določil. Ta področja pa predstavljajo osnovno ogrodje vsake suverene države, kar pomeni da je BiH dejansko bila vodena s strani mednarodne skupnosti (Begić;1997: str.43).

Mirovna pogajanja so se torej začela 1. novembra 1995 v letalski bazi ameriške vojske Wright-Peterson v mestu Dayton. Vodil jih je ameriški diplomat Richard Holbrooke, sodelovali pa so tudi predstavniki t.i. kontaktne skupine ter predstavniki EU, z Carlom Bildtom na čelu. V imenu Bošnjakov je deloval njihov predsednik Alija Izetbegović, kot predstavnik bosanskih Srbov se je pogajal Slobodan Milošević, saj Radovan Karadžić in Radko Mladić na pogajanje nista bila povabljeni, v imenu bosanskih Hrvatov pa je deloval Franjo Tuđman. Pogajanja so se uspešno zaključila 21. novembra 1995, ko so sodelujoči podpisali osnutek Sporazuma o miru na področju Bosne in Hercegovine in njegovih enajst dopolnil. Uradni dokument je bil svečano podpisan 14. decembra 1995 v Parizu (*Signing of*

Dayton Peace Accords). ZN so 15. decembra sprejeli resolucijo 1031, s katero so potrdili in pozdravili sprejeti in podpisan mirovni sporazum.

Carl Bildt je opredelil mirovni sporazum kot:« najbolj ambiciozen mirovni sporazum v moderni zgodovini!» (Petritsch,2001:str.90). Dejansko je bil neverjetno ambiciozen in daljnosežen, saj je predvideval nastanek nove politične tvorbe, ki ni bila rezultat večinskega strinjanja državljanov BiH in je bil pravzaprav vsiljen s strani mednarodne skupnosti. Za uresničitev določil je bilo ključnega pomena izvesti svobodne in demokratične volitve v najkrajšem možnem času, da bodo ljudje to politično tvorbo sprejeli kot svojo, saj bo se na tak način prenesla politična moč na prebivalce BiH (Begić,1997:str.43). Mirovni sporazum opredeljuje BiH kot enotno državo, sestavljeno iz dveh entitet, in sicer Federacija BiH ter Republika Srbska.

Dopolnila torej natančno opredeljujejo sprejeta določila na pogajanjih v Daytonu. Skupaj mirovni načrt zajema enajst dopolnil, pri čemer so zavzeti vsi spektri sodobne in demokratične države. Predvidel je nastanek številnih komisij, ki vsaka na svojem področju poskuša zagotoviti hitro in učinkovito obnovo BiH. Ključni dopolnili za uresničitev vojaškega spektra sporazuma sta **dopolnilo 1 ter dopolnilo 2**.

Dopolnilo 1 se ukvarja z vojaškimi vidiki mirovnega sporazuma in vključuje:

1. oblikovanje in namestitve mednarodnih sil IFOR, ki bodo delovale na ozemlju BiH, opredelitev njihovih nalog ter razpustitev sil UNPROFOR,
2. prenehanje sovražnosti,
3. umik tujih oboroženih sil, ki ne delujejo pod zastavo ZN, prerazporeditev oboroženih sil posameznih entitet,
4. oblikovanje Skupnega vojaškega Sveta;
5. izmenjavo zapornikov.

Dopolnilo 2 opredeljuje sporazum o med-etnični mejni črti, njenem poteku, načrtovanju in označevanju ter prilagoditvi s strani posameznih strank.

Vsa nadaljnja dopolnila se navezujejo na civilno obnovo BiH. Tako je **dopolnilo 3** namenjeno izključno za organizacijo in pripravo demokratičnih volitev, saj opredeljuje razmere za svobodne volitev, vlogo in pomen organizacije OVSE pri realizaciji teh volitev, oblikuje Začasno volilno komisijo, ki je sprejela volilna pravila in predpise, prav tako pa določa njen mandat, sestavo in delovanje. Takratni predsedujoči organizaciji OVSE, madžarski zunanji minister Laszlo Kovač, je imenoval kot Visokega predstavnika OVSE za področje Bosne in Hercegovine Američana Roberta Frowicka, ki je bil tudi zadolžen za izvedbo volitev. Odločitve o oblikovanju posebne misije OVSE za področje Bosna in Hercegovine, je bila

sprejeta na konferenci zunanjih ministrov članic OVSE v Budimpešti 8.-9. decembra 1995.

Naloge misije OVSE so bile:

- zagotovitev in uresničitev volitev in pospešitev procesa demokratizacije;
- nadzor nad zagotovitvijo človekovih pravic,
- prisotnost pri graditvi varnostnih temeljev v regiji ter razvoj izobraževalnega sistema,
- nadzor nad oborožitvijo v regiji (*OSCE and its role in BiH, 2001*).

V Bosno so napotili 233 predstavnikov OVSE, ki so skrbeli za nemoteno izvajanje zadanih nalog (*Biography: Ambassador Robert Holmes Frowick*).

Dopolnilo 4 opredeljuje ustavno ureditev BiH, tako je Bosni in Hercegovini osatla suverena in demokratična država, ki spoštuje in priznava mednarodno sprejete človekove pravice in svoboščine. Hkrati pa je legalen in legitimen subjekt mednarodnega prava. Sestavljena je iz dveh enakopravnih Entitet, Federacije Bosna in Hercegovina ter Republike Srbske, s prestolnico v Sarajevo. V obeh entitetah je bila zagotovljena najvišja stopnja mednarodno priznanih človekovih pravic ter svoboščin.

V dopolnilu 5 je bila opredeljen sporazum o arbitraži, s katerim se Federacija BiH in Republika Srbska strinjata, da bosta izpolnjevali določila, ki so določena v Sporazumu o Osnovnih principih, in ki je bil sprejet 8. septembra 1995 v Ženevi (sprejeti in oblikovati arbitražo za vsa medsebojna nerešena vprašanja). V tem določilu se skriva tudi arbitraža za področje Brčkega, ki je bil jedro spora med Republiko Srbsko in Federacijo BiH.

Eno izmed ključnih dopolnil sporazuma je **dopolnilo 6**, ki govori o človekovih pravicah ter o njihovem spoštovanju in uresničevanju. V ta namen je bila ustanovljena Komisija za človekove pravice, ki jo sestavljata dve instituciji:

1. Pisarna Varuha človekovih pravic (ombudsman), ki bo imenovan za enkraten mandat petih let, s strani Predsednika OVSE po posvetu s strankami,
2. Svet za človekove pravice bo imel 14 članov, od tega bo federacija BiH imenovala štiri člane ter republika Srbska dva člana. Odbor ministrov Sveta Evrope bo imenoval preostalih osem članov Sveta, ki ne smejo biti državljani BiH ali sosednjih držav. Odločitev Sveta bo dokončna in nespremenljiva. Skrbel bo za uresničevanje človekovih pravic ter svoboščin in odločal o pojavu diskriminacije na osnovi spolne, rasne, barve kože, jezikovne, religijske, politične, nacionalne ali socialne, v povezavi z manjšinsko pripadnostjo, ali drugih statusnih razlik, ki onemogočajo uresničevanje pravic in temeljnih svoboščin, ki so opredeljene v mednarodnih sporazumih in ustavi (*Agreement on Human Rights, 1995*)

Dopolnilo 7 govori o beguncih in o razseljenih ljudeh ter njihovih pravicah. Vsi imajo pravico varne in prostovoljne vrnitve na svoje domove, pri čemer jih uradne oblasti ne bodo ovirale. Države morajo zagotoviti sodelovanje z mednarodnimi organizacijami, predvsem humanitarnimi (ICRC, UNDP,..) ter UNHCR. Ustanovljena je bila Komisija za razseljene ljudi in begunce. Ustanovljen bo tudi Lastniški sklad beguncev ter razseljenih ljudi, ki bo oblikovan v Centralni Banki BiH in bo nadzorovan s strani Komisije.

Dopolnilo 8 se dotika sporazuma o oblikovanju Komisije za ohranjanje nacionalnih spomenikov in znamenitosti, ter opredeljuje kriterije za imenovanje določenih objektov kot nacionalnih.

Dopolnilo 9 predstavlja Sporazum o Ustanovitvi javnih korporacij v BiH. Ustanovljena bo Komisija o javnih korporacijah, ki bo preučevala možnosti oblikovanja javnih korporacij v BiH, za zagotovitev javnih združb na področjih, kot so energija, pošta in telekomunikacije ter transport. Prav tako so oblikovali prvo povojno javno korporacijo za zagotovitev transportnih zmogljivosti. Komisija bo imela pooblastila za gradnjo, izobraževanje, vzdrževanje ter delovanje in urejanje javnih in zasebnih zemljišč, v skladu z razvijajočimi se načrti. Prav tako je pooblaščen za določitev ter pobiranje cestnin, davkov ter drugih dajatev, ki so povezane z transportnimi zmogljivostmi.

Dopolnilo 10 govori o sporazumu glede civilne implementacije mirovnega sporazuma, ter o delovanju in pristojnostih Visokega Predstavnik v BiH. Le-ta bo ustanovil Skupni Civilni Svet v BiH, ki bo sestavljen iz političnih predstavnikov Entitet, poveljnika IFOR ali njegovega predstavnika in predstavnikov tistih organizacij in agencij, za katere bo Visoki Predstavnik menil, da so potrebne pri implementaciji miru. Visoki Predstavnik ne bo imel nobenih pooblastil nad IFOR in se ne bo v nobenem primeru vmešaval v vojaške operacije IFOR, je pa Visoki Predstavnik najvišja avtoriteta za končno odločitev na področju civilnega dela implementacije mirovnega sporazuma (*The General Framework Agreement: Annex 10, 1995*).

Dopolnilo 11 govori o Sporazumu na področju mednarodnih policijskih sil za BiH. ZN so pod okriljem odločitve Varnostnega Sveta oblikovali mednarodne policijske sile ZN (International police Task Forces ali IPTF). IPTF je bila samostojna pri svojem delovanju nudenja pomoči. Njihovo delovanje je bilo koordinirano s strani Visokega predstavnika, imeli pa so popolno mednarodno imuniteto, saj so bili podvrženi kaznim ter opominom s strani uradnega pravnega sistema in regulacij ZN ter sankcijam s strani svojih držav (*Agreement on International Police Force, 2005*).

5. POLITIČNI SISTEM BIH

5.1 POLITIČNI SISTEM NA RAVNI ZVEZNE OBLASTI

Bosna in Hercegovina je demokratična država z vladavino prava, ki temelji na svobodnih in demokratičnih volitvah. Sestavljena je iz dveh Entitet, med katerima poteka prost pretok ljudi, blaga, storitev in kapitala. Danes so v BiH v veljavi, vsaj neformalno, štiri različne Ustave:

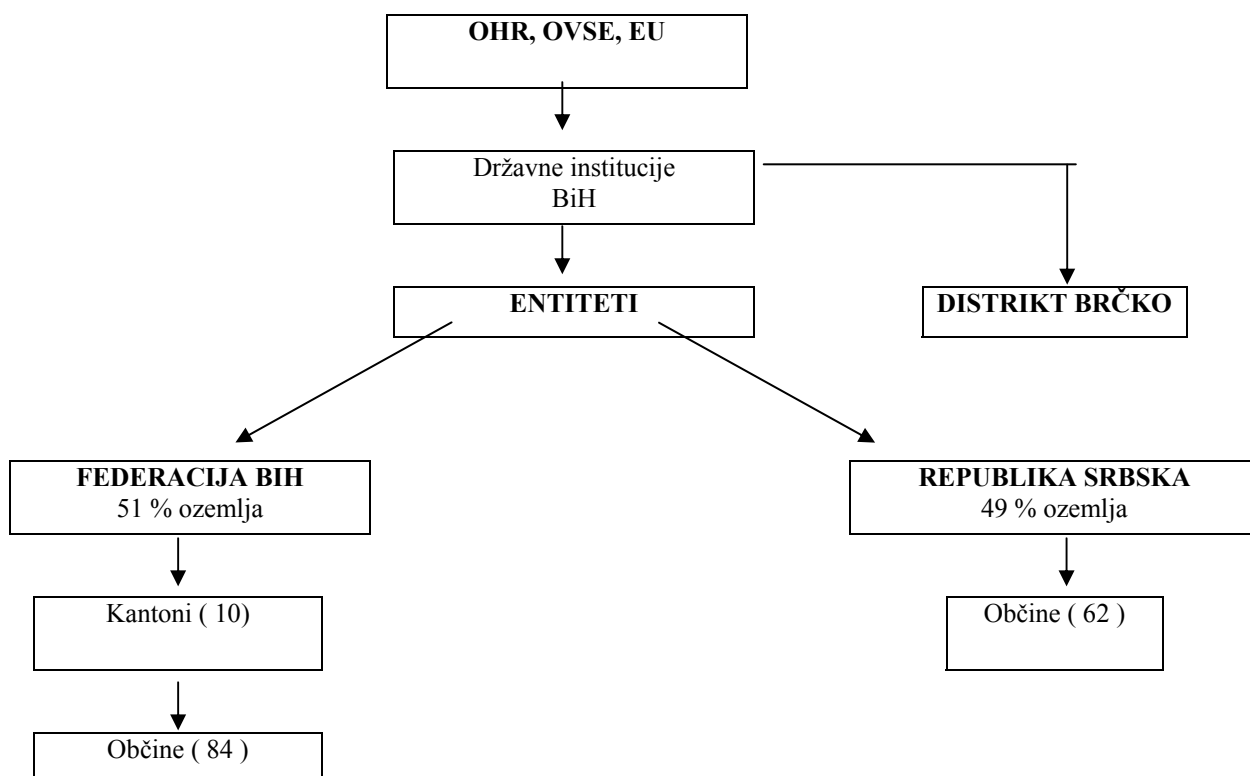
- daytonska Ustava, ki je bila sprejeta kot aneks IV. k dopolnilu mirovnega sporazuma,;
- Ustava Republike BiH, ki je bila sprejeta 1993 in predstavlja prečiščeno besedilo republiške Ustave iz leta 1974; ta Ustava bi sicer morala izgubiti pomen s podpisom daytonskega sporazuma, vendar pa ima še danes svojo pravno vrednost;
- Ustava RS, sprejeta 28. februarja 1992,
- Ustava Federacije BiH, sprejeta 30. marca 1994 (Fink Haner, 2005: str.59).

zemljevid 1: politična razdelitev BiH

Osrednje politično telo v BiH je Predsedstvo BiH, ki je kolektivni organ predsednika države. Tako lahko v okviru politološke klasifikacije političnih sistemov rečemo, da ima BiH polpredsedniški politični sistem, hkrati pa se pojavlja elektoralna demokracija. V času konflikta na področju BiH, so imele vse vpletene strani polpredsedniški sistem, s pomembnimi kompetencami v rokah predsednikov republik, vendar pa se danes Hrvaška ter Srbija že približujeta parlamentarnemu sistemu (Fink Hafner, 2005:str.65). Težava BiH pa je predvsem v daytonskem sporazumu, ki v naprej določa obstoj le polpredsedniškega sistema.

POLITIČNA STRUKTURA BIH

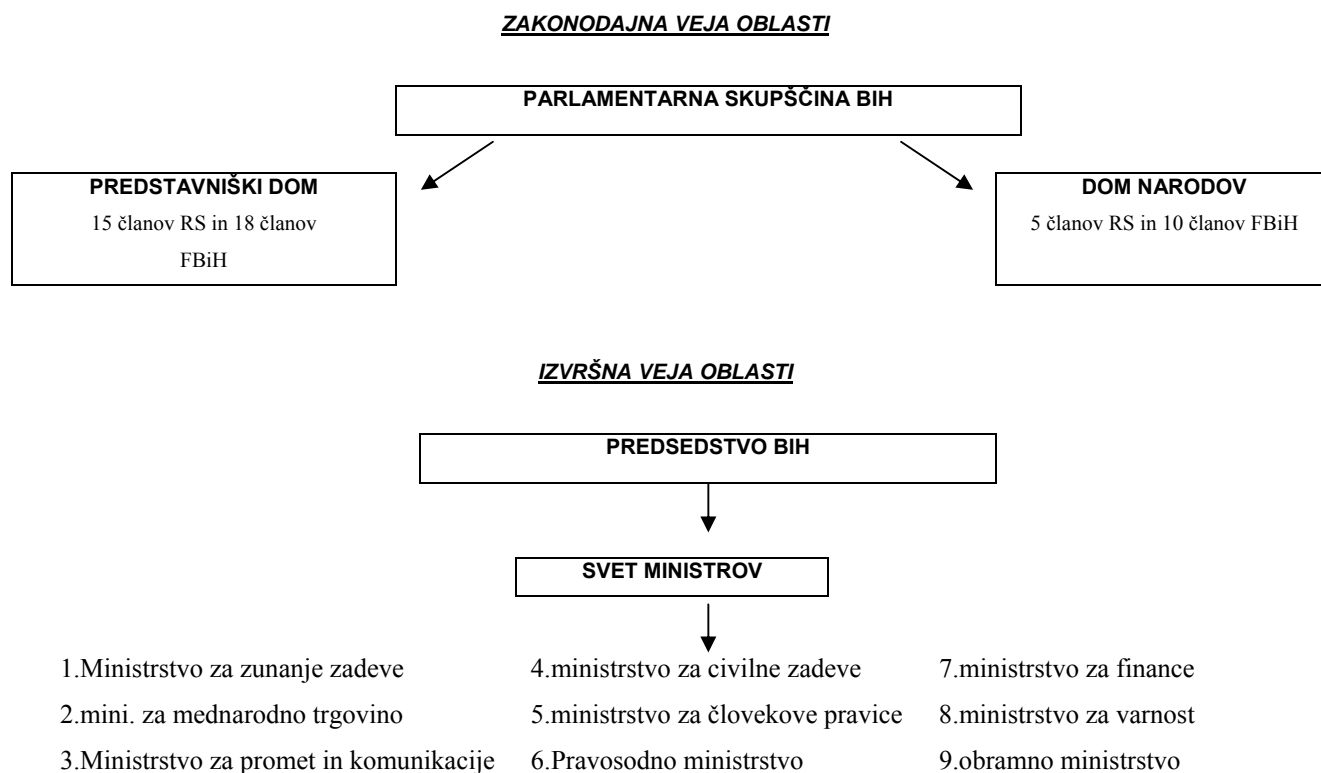
BiH ima izredno zapleteno politično strukturo, saj se odločitve sprejemajo na treh nivojih, in sicer na ravni države BiH, na ravni Entitet ter na ravni kantonov. Nad vsemi državnimi institucijami pa se nahajajo še mednarodne organizacije, predvsem OHR, OVSE in EU, ki vplivajo na oblikovanje dolgoročne in vsakodnevne politike. BiH je dejansko sestavljena iz dve Entitet ter distrikta Brčko, ki ima v skladu z odločitvijo Arbitrarne komisije poseben status in je pod nadzorom uprave države BiH. Federacijo BiH sestavlja deset kantonov, ki se nadalje še delijo na občine. Podobno delitev poznajo tudi v Republiki Srbski, kjer je celotno

ozemlje razdeljeno na regije, nadalje pa še na občine, ki so upravno in administrativno redišče posameznih regij (O Bosni i Hercegovini - opći podaci, 2002).

V Ustavi so tudi natančno opredeljene razmejitve med zvezno oblastjo in oblastjo na nižjih ravneh. Tako 3. člen v točki 1 Ustave opredeljuje pristojnosti Zvezne oblasti, ki obsegajo: zunanja politika, zunanja trgovinska politika, monetarna politika; finančna politika ter mednarodne obveze; imigracija, begunci ter postopki in pravila na področju azila; mednarodni ter med-entitetni kriminal, vključno s sodelovanjem z Interpolom; oblikovanje in delovanje skupnih in mednarodnih komunikacijskih sistemov ter nadzor nad med-entitetnim transportom in nadzor zračnega prostora.

Ta člen v točki 2 prav tako obravnava pravice in dolžnosti Entitet, ki vsebujejo pravico vzpostavitve posebnih povezav z sosednjimi državami, ob upoštevanju politične neodvisnosti ter ozemeljske celovitosti BiH; vsaka entiteta zagotavlja vso potrebno pomoč oblastnim organom BiH pri izpolnjevanju mednarodnih obvez BiH, entiteta lahko vstopi v sporazume z državami ali mednarodnimi organizacijami, v kolikor to dovolil Parlamentarna Skupščina. Parlamentarna skupščina lahko v skladu z zakonom vzpostavi omejitve glede podpisovanja pogodb (*Ustav BiH, prevod hrvatski; 200*).

5.1.1 POLITIČNA STRUKTURA NA RAVNI BiH

SODNO VEJO OBLASTI sestavljajo Ustavno sodišče, Svet za visoko sodstvo in tožiteljstvo, Sodišča v BiH, tožilstvo, ter pravobraniteljstvo

Zakonodajno oblast v BiH je daytonska ustava podelila Parlamentarni skupščini, ki ima pristojnosti sprejemanja zakonodaje, sprejemanje proračuna za institucije BiH ter odločanja o ratifikacijah mednarodnih pogodb (Hafner, 2005:str.59). Sestavljen je iz dveh delov:

Dom Narodov sestavlja 15 delegatov, od tega 2/3 iz federacije BiH (5 Hrvatov in 5 Bošnjakov) in 1/3 iz Republike srbske. Člani doma narodov, ki prihajajo iz Federacije BiH, so delegirani s strani predstavniškega doma Federacije BiH. Tisti člani, ki prihajajo iz Republike Srbske, pa so delegirani s strani narodne skupščine Republike Srbske. **Predstavniški Dom** je sestavljen iz 42 predstavnikov, od tega dve tretjini iz Federacije BiH ter ena tretjina iz Republike Srbske. Vsi predstavniki so izvoljeni na neposrednih volitvah v skladu z volilnim pravom Parlamentarne Skupščine. Za končno odločitev je potrebno soglasje večine predstavnikov. Naloge Parlamentarne Skupščine:

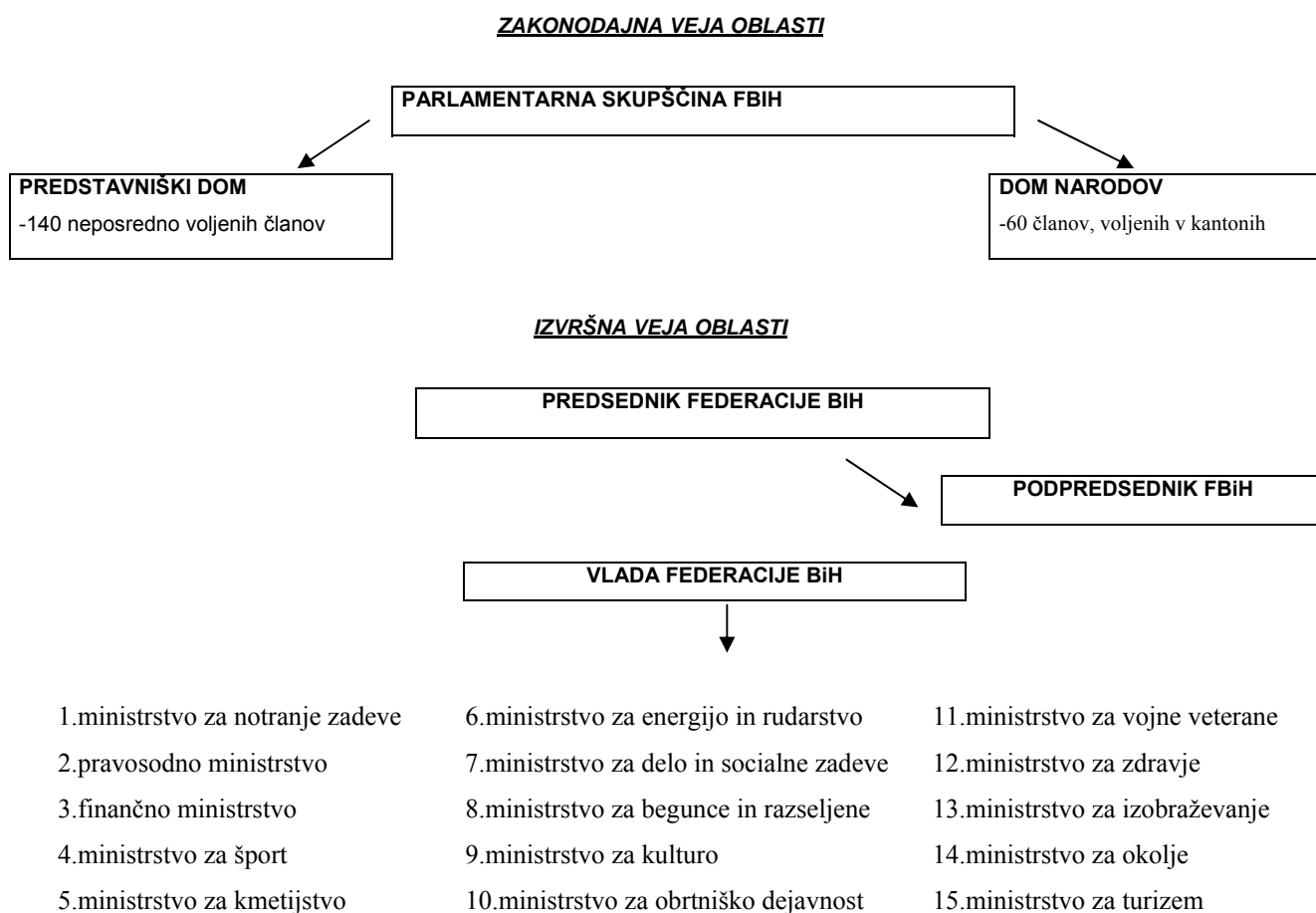
- odreditev potrebne zakonodaje za implementacijo odločitev Predsedstva ali za uresničitev odgovornosti Skupščine v skladu z Ustavo,
- Sprejem odločitev za učinkovito delovanje oblastnih institucij BiH ter izpolnitev mednarodnih obvez BiH;
- potrditev finančnega proračuna za institucije BiH;
- Odločitev glede ratifikacije mednarodnih pogodb in sporazumov;
- vse ostale zadeve, ki bodo potrebne za uresničitev svojih dolžnosti ali bodo določene z skupnim sporazumom Entitet (*Ustav Bosne i Hercegovine,2004*)

Na področju izvršne veje oblasti je najvišja državna instanca **Predsedstvo BiH**, ki je sestavljeno iz treh članov, in sicer Bošnjaka, Hrvata in Srba. Ta organ zagotavlja kolektivno vodenje države. V skladu z Ustavo in Delovnim poslovníkom BiH, vsakih osem mesecev rotira vodenje predsedstva med člani te institucije (Hronologija Predsjedništva BiH, 2002).

Naloge predsedstva: oblikovanje zunanje politike BiH; določitev veleposlanikov in drugih mednarodnih predstavnikov BiH; predstavljanje BiH v mednarodnih organizacijah in institucijah ter potrjevanje njenega članstva; pogajanja, razglasitev in v dogovoru s Parlamentarno Skupščino ratificiranja sporazumov, uresničitev odločitev Parlamentarne Skupščine; ter predlagati, po posvetu z Svetom ministrov, letni proraču (Ustav BiH, 2004)

Predsedstvo imenuje predsednika Sveta ministrov, ki zavzame svojo zadolžitev, v kolikor obstaja soglasje s strani doma Predstavnikov. Predsednik imenuje zunanjega ministra, ministra za zunanjo trgovino in druge ministre, ki opravljali svoje naloge profesionalno in odgovorno. Za vse predlagane ministre mora obstajati soglasje s strani Doma predstavnikov. Predsednik in ministri so odgovorni za politiko in odločitve v BiH, hkrati pa morajo redno poročati o svojih dejavnostih Parlamentarni Skupščini. Le dve tretjini ministrov je lahko izbranih iz Federacije, prav tako pa predsednik izbere svojega namestnika, ki ga mora potrditi Dom Predstavnštva. V kolikor Parlamentarna Skupščina izglasuje nezaupnico, mora predsednik odstopiti (*Ustav BiH, 2004*).

5.1.2 POLITIČNA STRUKTURA NA RAVNI FEDERACIJE BiH

SODNO VEJO OBLASTI sestavljajo Ustavno sodišče FbiH, Vrhovno sodišče FbiH, Svet za Visoko sodstvo in tožilstvo, Zvezno tožilstvo ter Zvezno pravobraniteljstvo

Na ravni federacije je politična struktura formalno razdeljena na tri nivoje in sicer na entitetski nivo, ki ga predstavlja dvodomni parlament ter entitetska vlada, sledi kantonalni nivo, kjer ima vsak kanton svojo skupščino, ki sprejema tudi lastne zakone ter vlado, ki te odločitve realizira. Nazadnje imamo še občinski nivo, z ustreznimi občinskimi sveti ter upravno strukturo. Kantonalna skupščina predlaga delegate za Dom narodov Entitete skupščine, le ti pa delegate za Dom narodov na ravni države (*Bosna in Hercegovina na prvi pogled, 2005*). Tudi na ravni Federacije, ki je pravno-formalno podrejena centralni državni oblasti, je najvišji zakonodajni organ Parlamentarna skupščina FBiH. Po Ustavi ima Parlament dvodomno strukturo, ki ga sestavljata Dom narodov in Predstavniški Dom. Z amandmajem **XXVII** k Ustavi, imamo tri konstitutivne narode tako v Federaciji BiH kot tudi v Republiki Srbski, kar vpliva na strukturo političnih instanc. Vse politične odločitve morajo biti potrjene s strani obeh domov, razen če Ustavno sodišče poda drugačno odločitev. Prav tako mora biti odločitev v večini potrjena s strani vseh konstitutivnih narodov.

Dom Narodov deluje v skladu z ustavo FBiH ter Poslovníkom. Sestavlja ga 58 članov, od katerih je 17 Bošnjakov, 17 Hrvatov ter 17 Srbov, preostalih sedem pa predstavljajo druge narode v FBiH. Člani tudi izberejo svojega Predsednika ter dva podpredsednika Parlamenta, ki ne smejo biti iste narodnosti. Predstavnike Doma Narodov zbirajo delegati kantonalne Skupščine, in sicer iz njihov vrst po nacionalnem ključu, pri čemer mora biti vsaj en Hrvat, Srb in Bošnjak iz vsakega kantona. Dom Narodov ima 19 delovnih teles, ki se ukvarjajo z pripravo predlogov za delo parlamenta.

Predstavniški dom je sestavljen iz 140 članov, ki so neposredno in na demokratičen način voljeni na področju celotne FBiH. Volivci na tajnem glasovanju volijo svoje predstavnike, ne glede na politično ali narodno pripadnost.

Naloge Parlamenta FBiH:

- potrditev Predsednika in podpredsednika FBiH;
- menjava predsednika ali podpredsednika,
- potrditev članov vlade FBiH z večinskim glasovanjem,
- dajanje soglasje za uporabo sile, vendar v skladu z mednarodnim pravom,
- podeljevanje koncesije kantonom, za sklepanje mednarodnih pogodb in sporazumov,
- potrditev mednarodnih sporazumov na osnovi večinskega soglasja,
- financiranje oboroženih sil BiH,
- sprejetje proračuna za FBiH (Wolfgang Petritsch; *Ustav Federacije Bosne i Hercegovine*).

Predsednik FBiH je t.i. poglavar države, pri čemer mu pomagata še dva podpredsednika, ki pa morata biti pripadnika druge narodnosti. Vsi delegati v Domu Narodov lahko predlagajo kandidate za predsednika in podpredsednika FBiH. Preden so določeni kandidati potrjeni, je potrebno večinsko soglasje s strani predstavnikov v Predstavniškem domu in nato še večinska podpora vseh konstitutivnih narodov v Domu Narodov. Predsednika ali podpredsednika se lahko razreši uradne dolžnosti po odločitvi Ustavnega Sodišča. Naloge predsednika so predvsem protokolarne, saj imenuje predsednika vlade in posamezne ministre, predstavlja vrhovnega poveljnika OS, imenuje varuha človekovih pravic ter drugih sorodnih organov, podpisovanje odlokov sprejetih s strani Parlamenta ter ratificiranje in podpisovanje mednarodnih sporazumov.

Najmočnejša politična stranka v Predstavniškem domu izbere mandatarja za sestavo vlade, ki jo sestavlja osem ministrov Bošnjakov, pet ministrov mora imeti hrvaška narodna skupnost ter tri ministre srbska skupnosti. Predsednik vlade ima dva namestnika, ki prihajata iz drugih narodnostnih skupnosti, so pa hkrati ministri posameznega resorja. Predsednik Federacije nato po posvetu z mandatarjem za sestavo vlade, ter ob soglasju obeh podpredsednikov, imenuje vlado FBiH.. Vlada je uradno izbrana, ko je potrjena tudi s strani Predstavniškega doma FBiH in sicer na večinskem principu. Vsak minister ter predsednik vlade ima dva namestnika, ki prihajata z druge narodne skupnosti.

5.1.3 POLITIČNA STRUKTURA REPUBLIKE SRBSKE

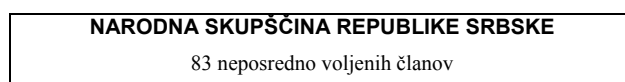
Za razliko od Federacije BiH ter zvezne oblasti v Sarajevu, je v Republiki Srbski najvišji zakonodajni organ enodomni. V njem sedi 83 delegatov, ki so voljeni na neposrednih volitvah. V Skupščini morajo biti proporcionalno zastopane vse občine v RS, ne glede na večinsko prebivalstvo. Vendar pa je upravna razdelitev področja Republike Srbske različna v primerjavi s Federacijo, saj v Republiki Srbski ni kantonov, ampak le občine. Te občine imajo občinske skupščine, ki izbirajo delegate za entitetno Narodno Skupščino ter ustrezno upravno strukturo (*Bosna in Hercegovina na prvi pogled, 2005*). Odločitve se sprejemajo na osnovi večinskega odločanja.

Naloge Narodne Skupščine RS:

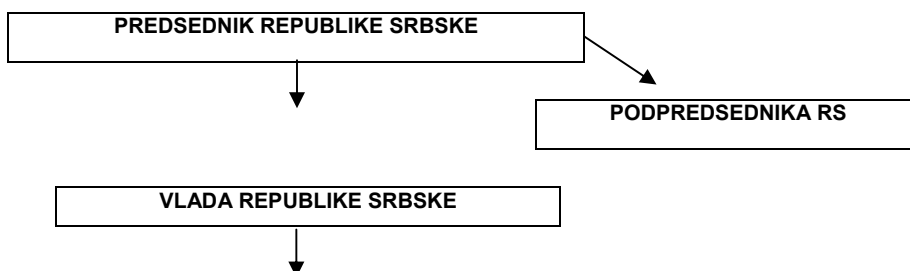
- odloča o spremembi in dopolnilih k Ustavi, ter sprejema zakone, predpise ter splošne akte,
- sprejema načrt razvoja in državni proračun,

- razpisuje republiške referendumne,
- razpisuje republiški javni dolg in odloča o nadaljnjem zadolževanju,
- razpisuje volitve za narodne poslance in za predsednika RS,
- izbira, imenuje in razrešuje državne uslužbence v skladu z Ustavo,
- izvaja nadzor nad delovanjem vlade,
- ratificira mednarodne sporazume, h katerim pristopa RS,
- napoveduje vojno stanje v primeru agresije na RS, ter neposredno vojno nevarnost, v kolikor grozi eskalacija konflikta

ZAKONODAJNA VEJA OBLASTI

IZVRŠNA VEJA OBLASTI

1.ministrstvo za notranje zadeve	6.ministrstvo za energijo in razvoj	11.Ministrstvo za ekonomske odnose
2.pravosodno ministrstvo	7.ministrstvo za delo in zaščito invalidov	12.ministrstvo za zdravje
3.finančno ministrstvo	8.ministrstvo za begunce in razseljene	13.ministrstvo za šolstvo in tehnologijo
4.ministrstvo za mladino in šport	9.ministrstvo za kulturo	14.ministrstvo za okolje in prostor
5.ministrstvo za kmetijstvo in gozdarstvo	10.ministrstvo za upravo in lokalno smaoupravo	15.ministrstvo za turizem in trgovino

SODNO VEJO OBLASTI sestavljajo Ustavno sodišče RS, Vrhovno sodišče RS, Svet za Visoko sodstvo in tožilstvo, Zvezno tožilstvo ter Zvezno pravobraniteljstvo

Najmočnejši politični stranki v parlamentu je dana možnost, da oblikuje vlado za dobo štirih let. Na področju izvršne oblasti je pravno-formalno najmočnejša politična institucija Predsednik republike, ki je izvoljen na neposrednih demokratičnih volitvah. Naloge predsednika so vezane predvsem na protokolarne procedure:

- predlaga Narodni Skupščini mandatarja za sestavo vlade,
- predlaga Narodni Skupščini predsednika in sodnike za Ustavno sodišče,
- uradno razglasi zakon, ki je bil predhodno sprejet v Narodni Skupščini,
- sprejema pomilostitve,
- podeljuje odlikovanja in priznanja,
- predstavlja RS v mednarodnih organizacijah ter sodeluje z drugimi državami na področju zagotavljanja miru,
- po posvetu z vlado imenuje in razrešuje veleposlanike in druge predstavnike v tujini,
- določa svojega namestnika (*USTAV REPUBLIKE SRPSKE*, 2004:str 7) .

Predsednik RS torej imenuje mandatarja za sestavo vlade, ki je dejansko zadolžena za izvajanje izvršne veje oblasti. Predlagano vlado mora na to še potrditi Narodna skupščina na večinski osnovi. Narodna Skupščina lahko prav tako izglasuje nezaupnico vladi, v kolikor ni zadovoljna z njenim delom. Vlada RS je sestavljena iz 15 ministrstev, ki vsak na svojem področju predlagajo nove zakone, predlagajo načrte razvoja, proračun ter prostorski načrt, udeležajo sprejete zakone ter zakonske akte,.. Tudi v RS obstajajo trije konstitutivni narodi, ki proporcionalno zasedajo posamezne resorje. Tako imamo v vladi 8 ministrov srbske narodnosti, 5 ministrov bošnjaške narodnosti ter 3 ministre hrvaške narodnosti (*Istorijat Vlade Republike Srpske*, 2005).

5.1.4 POLITIČNE USMERITVE IN CILJI BIH

Uradna oblast je na področju mednarodnega povezovanja kot prioriteto nalogo opredelila vstop v Evropsko unijo. Že leta 1998 so bila ustanovljene enotne Posvetovalne delovne sile EU in BiH, ki so služile za zagotavljanje tehničnih in strokovnih nasvetov BiH na posvetovalnih forumih. Eden izmed ključnih posvetovalnih forumov je bil organiziran 19. maja 2005 v Sarajevu, kjer so se udeleženci pogovarjali o pogojih za vstop BiH v EU. Komisija je 21. oktobra 2005 predlagala svetu Evrope začetek pogajanj z BiH glede sporazuma o Stabilizaciji ter približevanju EU, prav tako pa oblikovala konkretne zahteve za vstop. BiH je morala za začetek pogajanj izpolniti pogoje na 16 področjih, pri čemer so

ključna področja sodelovanje s sodiščem za zločine storjene na območju nekdanje Jugoslavije, uveljavitev policijske reforme v obeh Entitetah ter davčna reforma in reforma na področju javne RTV (*Kocbek, 2005*). Ta predlog je Svet Evrope potrdil 21. novembra 2005 in hkrati pooblastil Komisijo za začetek pristopnih pogajanj glede Sporazuma o Stabilizaciji in približevanju, ki bo odprl BiH vrata za vstop. Pogajanja so bila uradno potrjena in predstavljena 25. novembra 2005 v Sarajevu. Sprejetje Sporazuma o Stabilizaciji in približevanju bo ključnega pomena za BiH na poti v EU, hkrati pa predstavlja prvo uradno pogodbo med EU in BiH (*European Security Strategy - Bosnia and Herzegovina;2004*). Čeprav je stabilizacijsko-pridružitveni sporazum o sprostitvi trgovine, pomeni tudi tesnejšo politično sodelovanje z EU. Kot drug strateški koncept na mednarodnem področju, je vlada predstavila vstop BiH v obrambno-varnostno organizacijo zvezo NATO. V ta namen je poveljstvo zveze NATO v Sarajevu leta 2004 oblikovalo NATO posvetovalno Skupino (NAT-NATO Advisory team), ki pomaga BiH pri oblikovanju in sprejetju obrambne reforme, hkrati pa s pomočjo nasvetov in priporočil poskuša pomagati BiH doseči pogoje in zahteve za vstop v regionalno organizacijo zveze NATO Partnerstvo za mir, ki je podlaga za kasnejšo polnopravno članstvo v tej evroatlantski zvezi (*The armed forces in Bosnia and Herzegovina, 2006*).

5.2 DISTRIKT BRČKO

V skladu z mirovnim načrtom, natančneje s členom 5, Dopolnila 5, ki pravi: »Stranke se strinjajo o določitvi arbitraže za sporen del med-etnične mejne črte na področju Brčko, ki je predstavljen tudi na zemljevidu priloženem v Določilu. Vsaka entiteta bo določila po enega arbitra. V naslednjih tridesetih dneh, se bodo stranke na osnovi soglasja odločile o tretjem arbitru. V kolikor se ne bodo mogle poenotiti glede tretjega arbitra, bo le-tega izbral Predsednik Mednarodnega sodišča. Ta tretji arbiter bo tudi predstavnik arbitrarnega sodišča. Arbitrarno sodišče bo glede področja Brčko razsodilo v roku enega leta od vstopa dopolnila v veljavo. Odločitev bo dokončna in obvezna, hkrati pa jo bodo mogle stranke uresničiti brez odlašanja«, je bila oblikovana arbitrarna komisija za področje Brčkega (*The General Framework Agreement: Annex 5, 1995*).

Vendar pa do dogovorjenega roka še ni bila sprejeta odločitev glede območja Brčko. Težavo je predstavljala predvsem srbska stran, saj je status quo pomenil, da je nadzor nad območjem Brčkega izvajala Republika Srbska. Na čelu arbitražnega sodišča je bil imenovan ameriški diplomat Robert Owen, ki je sodeloval že pri oblikovanju predhodnih mirovnih načrtov za

območje Balkana. Srbi so zahtevali povečanje koridorja, ki bi naj pripadel nadzoru vlade Republike Srbske. Bošnjaška vladna stran pa je pred razsodiščem nastopala z argumentom, da je bilo v predvojnem času na področju Brčkega bistveno več bošnjaškega prebivalstva, kot pa srbskega (Petritsch; 2001:str.88). Če pogledamo popis prebivalstva leta 1971, vidimo, da je na področju Brčkega živelo kar 40.34% bošnjaškega prebivalstva in le 23.36% srbskega prebivalstva.

Tabela5: popis prebivalstva za področje Brčko

Popis prebivalstva od 1971 do 1991					
leto	Bošnjaki	Hrvati	Srbi	Ostali	skupaj
1971	30181	24925	17709	1956	74771
1981	31434	23975	16707	9652	82768
1991	38617	22252	18128	8630	87627

Tudi popis iz leta 1991 poda zelo podobno sliko, saj vidimo, da je živelo na področju Brčkega kar 44.01% Bošnjakov, sledijo Hrvati s 25.3% prebivalstva, šele nato sledijo Srbi s 20.7% prebivalstva. Na tej osnovi lahko rečemo, da bi moralo pripadati to področje Federaciji BiH. Vendar pa so morali, pri sprejemanju odločitve, arbitri upoštevati še eno pomembno dejstvo, namreč povezanost Republike Srbske kot enotnega in celovitega ozemlja. V kolikor bi Brčko prešlo v roke Bošnjakov, bo Republika Srbska razpadla na dva, med seboj ozemeljsko nepovezana področja. Vse to bi seveda zelo otežilo delo vladni administraciji ter drugim vladnim in nevladnim organizacijam v RS, ki so bile odgovorne za delovanje te entitete.

Arbitražno sodišče je imelo velike težave pri svojem odločanju, saj je po eni strani grozil Alija Izetbegović s svojim odstopom, po drugi strani pa so Srbi grozili z novim konfliktom, ki bi lahko izbruhnil tudi v vojno stanje. Tako je bilo pravzaprav nemogoče sprejeti kakršnokoli odločitev v predvidenem časovnem roku, ki ga je določil mirovni sporazum. V komisiji sta zraven Owana sodelovala še profesor Čazima Sadiković iz Federacije ter profesor Vitimir Popović iz Republike Srbske. Po posvetu so vsi trije pristali na podaljšanje mandata sodišča za dva meseca. Robert Owen je 14. februarja 1997 sprejel odločitev, ki je bila obvezujoča za obe strani. Sklenil je, da bo napotil na območje Brčkega namestnika Visokega Predstavnika (nadzornika za Brčko), ki bo v naslednjem letu spremljal uresničitev določil mirovnega sporazuma, hkrati pa bo skrbel za krepitev demokratičnih načel ter institucij na tem področju, nadalje bo nadzoroval varno vrnitev beguncev ter razseljenih ljudi, skrbel in nadzoroval bo

delo večnacionalne demokratične vlade, zagotavljal svobodo gibanja ter skrbel za hitrejši razvoj območja. Prvi nadzornik za področje Brčkega je postal ambasador Robert W. Farrand, ki je prevzel naloge 11. aprila 1997. Po preteku prvega mandata je mednarodna skupnost podaljšala delovanje nadzornika še za eno leto (*10 years OSCE mission in BiH, 2005*).

Večji napredek na področju Brčkega se je zgodil v začetku leta 2000, ko so se vse strani dogovorile o demilitarizaciji tega, strateško tako pomembnega področja. Po odločitvi Visokega Predstavnik OHR za BiH, Wolfganga Petritscha, je 8. marca leta 2000 področje Brčko postalo samoupravna enota, v kateri je zastopana večnacionalna uprava (vse tri narodnosti). Prav tako je oblikoval prehodno vlado, ki je bila sestavljena iz župana mesta, njegovega namestnika ter predstavnikov posameznih okrajev, ki se nahajajo znotraj območja Brčko. Na svečanosti so sodelovali tudi evropski komisar za zunanje zadeve Chris Patten, ameriška ministrica za zunanje zadeve Madeleine Albright, predstavniki Predsedstev ter predsedniki vlad obeh Entitet. Dejansko ima lastne predpise ter vladne institucije. Tako so do leta 2002 sprejeli preko 100 izrednih zakonov, ki omogočajo državljanom možnost oblikovanja zdravega gospodarskega jedra za tuje investicije. Področje Brčko ima tudi svojo policijo ter pravosodje, hkrati pa zagotavlja svobodno gibanje vsem državljanom BiH. Področje Brčko hkrati pripada Republiki Srbski in Federaciji, vendar pa je pod neposrednim nadzorom zvezne oblasti BiH. Oblast v Brčkem je večnacionalno zastopana, tako je bila tudi uresničena ideja o zastopanosti interesov vseh narodov na področju Brčkega. Oblikovan je bil tudi večnacionalni parlament, ki ima 29 poslancev in ne dovoli nikakršnih oblik marginalizacije določenega naroda. Zelo zgodaj se je pojavila tudi želja po gospodarskem razvoju, ki je bil pogojen z mednarodno plovnostjo po reki Savi. Brčko je bil namreč v predvojnem času središče trgovinske menjave, kjer so se zbirali trgovci iz vseh nekdanjih republik. Do leta 2000 so s mednarodno pomočjo, ki je znašala 150 milijonov bosanskih mark, uspeli obnoviti vse mostove na reki Savi, ki povezujejo področje Brčkega s Hrvaško, prav tako pa so uspeli obnoviti železniško povezavo z drugimi področji BiH. V skladu z programom obnove, je bil uveden postopek privatizacije, ki je omogočil razvoj tega območja. Obvezno šolanje, ki je brezplačno poteka devet let in se izvaja na 16 osnovnih šolah ter petih srednjih šolah. Vsi državljani imajo svobodo izražanja in združevanja. Zelo zgodaj se je začela oblikovati svobodna javna medijska mreža, ki danes zavzema tako radijski kot televizijski signal, hkrati pa so bili oblikovani svobodni in politično nevtralni časniki. Uradni jeziki so srbski, hrvaški ter bosanski, hkrati pa so v uporabi tudi dve pisavi, latinica in cirilica. Nimajo svojih grbov ali zastave, ampak uporablja izključno zvezne simbole. Delovanje področja nadzira mednarodni nadzornik ter šef urada OHR. Področje Brčko zavzema velikost

493 kvadratnih kilometrov in ima med 95.000 in 100.000 prebivalcev, od česar jih samo v mestu Brčko živi 50.000 (*Distrikt Brčko;1999*).

5.3 VOLITVE V BIH MED LETI 1996 IN 2002

V skladu z Zakonom o volilnem sistemu ima BiH razviti tako proporcionalni volilni sistem, ki omogoča enakomerno zastopnost posameznih političnih strank, kot tudi večinski volilni sistem, pri čemer pa se upošteva narodna zastopnost. Proporcionalni sistem se uporablja za volitve v Predstavniški dom Parlamentarne Skupščine, tako na ravni BiH kot na ravni posameznih Entitet ter kantonov in občin. Na drugi strani pa se večinski volilni sistem uporablja za volitve v Predsedstvo BiH, za Predsednika in Podpredsednika RS, ter Predsednika Federacije BiH. Temeljna značilnost proporcionalnih volilnih sistemov je praviloma bolj sorazmerna zastopnost deležev volilnih glasov s predstavniškimi mandati kot v primeru drugih volilnih sistemov. Argumenti v prid proporcionalnega sistema so inkluzivnost, poudarjanje pomena pogajanj in kompromisov v parlamentu, vladi in pri oblikovanju javnih politik. Izhajajo predvsem iz pozitivnega vrednotenja konsenzualne demokracije (Fink Hafner, 2005:34). V proporcionalnem sistemu je določen tudi volilni prag, da se stranke uvrstijo v parlament in ta v BiH znaša 3% (člen 9. volilnega zakona). Pri volitvah v predstavniški dom se uporablja t.i. Sent-Ležeova metoda, ali metoda sorazmernega povprečja. S to metodo se potrjuje število mandatov, ki jih je prejela posamezna politična stranka, koalicija ali neodvisna lista, najprej na osnovi rezultatov v posamezni volilnih enotah, nato pa še na nivoju Entitet. Če določena politična stranka prejme višje število mandatov na nivoju entitete, kot je skupek osvojenih mandatov v volilnih enotah, se razlika sorazmerno zagotovi s pomočjo kompenzacijskih mandatov. Tako ima Federacija BiH šest volilnih enot, v katerih je na neposrednih volitvah izvoljenih 21 članov, ostaja pa še sedem kompenzacijskih mandatov. V Republiki Srbski so tri večje volilne enote, kjer se neposredno izvoli 9 članov, ostaja pa še 5 kompenzacijskih mandatov (Ivaniš, *Izborne formule*, 2004).

Večinski volilni sistem pa temelji na izboru predstavnika, ki dobi na neposrednih volitvah več glasov kot njegovi nasprotniki. V BiH je v uporabi sistem relativne večine, kar pomeni, da mora kandidat prejeti en glas več kot njegov nasprotnik. Posebnost volilnega sistema v BiH je ta, da morajo v skladu z Ustavo biti sorazmerno zastopani vsi narodi v vseh državnih institucijah, zato ima vsak volilni upravičenec le en glas, saj se na ta način zagotavlja narodna pluralnost.

5.3.1 PARLAMENTARNE IN PREDSEDNIŠKE VOLITVE V LETU 1996

Prve volitve na ravni države v povojnem obdobju so se izvedle 13. in 14. septembra 1996, pod strogim nadzorom OVSE, ki jo je vodil ameriški diplomat Robert Frowick. Naloga OVSE je bila priprava in uresničitev programa za izvedbo volitev, skupaj z IFOR pa tudi nadzor nad poštenostjo le-teh. Ustanovljena je bila tudi Začasna volilna komisija, kateri je predsedoval Visoki Predstavnik OVSE in je imel zadnjo besedo pri spornih vprašanjih. V komisiji so prav tako sodelovali Visoki Predstavnik ZN, predstavniki BiH ter vsi tisti, ki so bili povabljeni s strani OVSE. Kljub velikemu številu različnih političnih strank, so volitve potrdile visoko podporo nacionalističnim strankam, predvsem Muslimanki stranki Demokratične akcije (SDA), Srbski demokratični stranki (SDS) ter Hrvaški demokratični zvezi (HDZ). Te tri stranke so dobile 86 odstotkov sedežev v parlamentu (Kasapović, 1997: str. 119-120).

Tabela 5.1: Rezultati volitev v Parlament BiH leta 1996:

STRANKE	ŠTEVILO SEDEŽEV	ODSTOTKI
Stranka demokratične akcije (SDA)	19	45.2%
Srbska demokratična stranka (SDS)	9	21.4%
Hrvaška demokratična zveza (HDZ)	8	19.1%
stranka za Bosno in Hercegovino	2	4.8%
skupna lista	2	4.8%
stranka za mir in razvoj	2	4.8%

Na volitvah je sicer sodelovalo 24 političnih strank, od tega 14 političnih strank v FBiH, ter 10 političnih strank v RS. Volilni prag je uspelo doseči le šestim političnim strankam.

Začasna volilna Komisija je bila vodena s strani Predsednika OVSE v BiH in je bila sestavljena iz štirih mednarodnih članov (imenovanih s strani Visokega Predstavnika) in treh članov iz področja BiH. Predsednik Komisije je imel končno besedo pri odločitvah Komisije, tako je lahko podal veto na vsako odločitev Komisije, ali enostransko odobril proceduralne in politične spremembe volilnega postopka.

Komisija je v mesecu juliju leta 1996 objavila končno verzijo volilnih pravil in postopkov, znotraj katerih je opredelila primernost in registrske zahteve; določila glede političnih strank, posameznih kandidatov in medijev; oblikovala je volilna nadzorna telesa: Volilno prizivno podkomisijo (EASC) in Komisijo medijskih strokovnjakov (MEC) ter Volilno skupino za begunce (RESG). Komisija je tudi oblikovala podrejene regionalne volilne komisije (LEC), ki so bile odgovorne za oblikovanje volilnega registra, zavarovanje volilnih mest ter

zagotovitev potrebnih sredstev za delovanje osebja na volilnih mestih znotraj BiH (*Case: Bosnia and Hercegovina, 1996 general elections; 2003*). Začasna Volilna Komisija OVSE je odobrila 49 od 51 sprejetih prijav posameznih političnih strank za volitve v BiH, Federaciji ter Republiki Srbski. Potrditev teh prijav je uradno opredelil podpredsednik OVSE Kenneth Scott na sestanku v Banji Luki. Za volitve na nivoju Predsedstva BiH, je pogoje izpolnilo 29 strank, od tega 16 strank iz Federacije in 13 strank iz Republike Srbske. Za parlament BiH se je potegovalo 17 strank iz Federacije in 14 iz Republike Srbske. Kenneth Scott je poudaril, da oseba, ki je obsojena vojnih zločinov s strani Mednarodnega sodišča za nekdanjo Jugoslavijo, ne sme kandidirati za politično funkcijo, in takšne osebe oziroma politične stranke bodo izbrisane s seznama. Volitve v BiH je nadzorovalo približno 1.500 mednarodnih opazovalcev, ki so prihajali iz držav članic OVSE, držav ki sodelujejo v silah IFOR ter pripadniki mednarodnih političnih in nevladnih organizacij. Opazovalci so se razdelili na 600-800 skupin, ki so nadzorovali štiri tisoč volilnih mest. Za volitve se je oblikoval tudi mednarodni Urad opazovalcev, na čelu katerega je bil Edvard van Tajna (*Kebo, Garanti regularnost; 1996*).

Volilna skupina za begunce (RESG) je bila ustanovljena za uresničitev ene izmed ključnih nalog OVSE in sicer izvedba zunanjih volitev za begunce, ki se nahajajo v tretjih državah. Po podatkih ameriškega Komiteja za begunce je konec leta 1996 še vedno bilo več kot milijon razseljenih ljudi ter beguncev v tretjih državah, od tega 600.000 beguncev v evropskih državah ter 425.000 beguncev v nekdanjih republikah Jugoslavije, sledijo države Bližnjega Vzhoda, Kanada ter države Južne Amerike. Tako je konec leta 1996 v nemških begunskih taboriščih ter drugih namestitvah prebivalo 335.000 beguncev, na Švedskem 55.000 beguncev, ZRJ 250.000 ter Sloveniji 10.300 beguncev iz območja BiH (*World Refugee Survey, 1997*). OVSE je Mednarodni organizaciji za migracijo (OM) v sodelovanju z Volilno skupino za begunce, dodelil ključno vlogo pri izvajanju ter organizaciji zunanjih volitev. IOM je imela veliko izkušenj na področju migracij, hkrati pa je imela pisarno tako v BiH kot v drugih državah, kjer so začasno prebivali begunci iz BiH. Organizaciji sta podpisala Memorandum o sodelovanju glede izvajanja logističnih in tehničnih nalog IOM ter o razmejitvah pristojnosti med organizacijo OVSE ter RESG (*Out of country voting: case studies; 2005*). Visoki Komisar za begunce ZN je podal ključne podatke o statistiki beguncev ter podatke o kontaktih z različnimi begunskimi organizacijami, vendar pa se ni vključil neposredno v delo Komisije. OVSE je v Sarajevu ustanovil posebno *Pisarno za zunanje volitve*, ki je spremljala delo RESG.

RESG je imela sedež na Dunaju, hkrati pa je skupaj z IOM oblikovala pisarne za begunce v tistih državah, kjer je bilo več kot 5.000 beguncev iz BiH. Te pisarne so sodelovale z vladami držav gostiteljic pri realizaciji volilnega programa, ki je bil odvisen od posebnosti posameznih držav. Pisarne so zagotovile vpis v register ter volitev na osnovi posebnih volilnih listov, ki so bili na to posredovani na sedež v Dunaj ali preko spletne pošte. V državah, kjer ni bili pisarn za begunce, so le-tem omogočili vpis v volilni register ter glasovanje preko spletne pošte.

Osnova za volilno bazo je predstavljal popis prebivalstva iz leta 1991. V skladu s tem popisom, bi naj bilo 3,5 milijona volilnih upravičencev. Vendar pa je vojna vihra zahtevala vsaj 1000.000 ljudi, veliko ljudi pa preprosto ni želelo na volitve, saj niso pričakovali sprememb na bolje. Dejansko je na volitvah, ki so se izvršile 14. septembra leta 1996 sodelovalo 2.400.000 volilnih upravičencev (Clarification of vote count in BiH, 1996).

VOLITVE NA RAVNI FEDERACIJE BIH

Federacija BiH je sledila podobnemu modelu etničnega ravnotežja, kot je bilo to opredeljeno na ravni države, z zagotovitvijo zastopanosti manjšin in zaščito njenih vitalnih interesov. Federacija je imela skupno Predsedstvo z Hrvatom ali Bošnjakom kot predsednikom oziroma podpredsednikom. Parlament Federacije je bil sestavljen iz dveh delov, in sicer Doma narodov (sestavljalo 30 Bošnjakov, 30 Hrvatov in 14 neodvisnih sedežev) ter Doma predstavnikov, sestavljeno iz 140 neposredno izvoljenih predstavnikov. Tudi na ravni Federacije so na volitvah zmagale nacionalistične stranke (Kasapovič, 1997: str. 130-132).

Uradni rezultati volitev za Parlamentarno skupščino v federaciji BiH leta 1996 :

Tabela 5.2: rezultati volitev v Parlament F BiH 1996

STRANKE	SEDEŽI	ODSTOTKI
stranka demokratične akcije (SDA)	78	55.7%
hrvaška demokratična zveza (HDZ)	36	25.0%
Združena lista BiH	11	7.9%
stranka za BiH	10	7.9%
demokratična ljudska unija	3	2.1%
hrvaška stranka pravic	2	1.4%

Na volitvah za predstavnike v Parlamentu F BiH je sodeloval trinajst političnih strank, od katerih je volilni prag uspelo doseči šestim strankam. Na teh volitvah je premočno zmagala Stranka demokratične akcije, ki jo je vodil Alija Izetbegović. Za predsednika Federacije je bil

izvoljen Vladimir Soljić, za podpredsednika pa Ejup Granić. Tudi na ravni Federacije so smeli demokratično izvoljeni politiki le redko samostojno odločati o političnih zadevah, pri čemer se je ameriška administracija, bolj kot na ravni države ali kot v Republiki Srbski, neposredno vpletla v politično odločanje ter zagotavljanje pomoči pisarnam Visokega Predstavnik v Federaciji. Dejansko je bila politična implementacija v Federaciji oblikovana s strani Ambasade ZDA ter Svetovalne komisije Visokega Predstavnik s sedežem v Bruslju. Veza med Federacijo ter Republiko Hrvaško je bila relativno čvrsta, saj je tudi mednarodna skupnost s pritiski na Alija Izetbegovića zahtevala oblikovanje te povezave. Zanimivo pa je, da je mednarodna skupnost vsako povezovanje republike Srbske ter ZR Jugoslavije označilo kot destruktivno za implementacijo Sporazuma.

Po Daytonu so se odvijali mesečni sestanki na višjih nivojih za oblikovanje politike v Federaciji. Na teh sestankih so sodelovali pomočnik Visokega Predstavnik in pomočnik ameriškega sekretarja, ter predsednik in podpredsednik Federacije, Predsednik BiH, predstavnik OVSE in drugi mednarodni predstavniki. Skozi forume so ZDA poskušale diplomatsko vplivat na delovanje posameznih političnih strank, hkrati pa so pogosto sprejeli politične odločitve za Federacijo. Torej bistveno hitreje, kot so o posameznih političnih vprašanjih odločali demokratično izvoljeni predstavniki. Forum na ravni Federacije je ustanovil tudi Svet za Implementacijo mirovnega sporazuma na ravni Federacije, ki je imel pooblastila odstaviti izvoljenega ali imenovanega posameznika pod tremi pogoji;

- da je posameznik kršil določila Ustave Federacije, prava Federacije, določila Daytonskega mirovnega sporazuma ali določila drugih mednarodno relevantnih sporazumov;
- zavestno kršenje človekovih pravic ter svoboščin, ali sodelovanje pri kršenju teh pravic s strani tretje osebe, na osnovi verskih, etničnih, rasnih ali drugih razlikah;
- v kolikor je ta oseba, kot član izvoljenih demokratičnih institucij, sistematično zavračala sodelovanje z Mednarodnim sodiščem za zločine na področju Jugoslavije (Chandler, 200., str 57) .

VOLITVE NA RAVNI REPUBLIKE SRBSKE

Zmožnost neodvisnega političnega odločanja institucij v Republiki Srbski je bila ozko omejena z določili, ki jih je sprejel Visoki Predstavnik in so bile opredeljene v dveh dokumentih; Pravna določila za Parlament RS ter Pravna določila za Ministre RS (Chandler,2000:str.75). Na parlamentarnih volitvah je absolutna večina bila zaupana nacionalistični stranki Srbska demokratična stranka (SDS), ki je simbolično predstavljala nasprotje določilom Daytonskega sporazuma. Politični sedež Republike Srbske se je iz Pal postopoma začel selit v Banjo Luko, kar je bila posledica poskusa mednarodne skupnosti, slabiti vpliv in moč nacionalističnih politikov. Ta selitev je bila tudi pogojena z ustanovitvijo pisarne Visokega Predstavnika v Banja Luki in je bila dokončana na zbornih novembrskih volitvah leta 1997.

Tabela 5.3:Rezultati volitev v Parlament Republike Srbske

STRANKE	SEDEŽI	ODSTOTKI
Srbska demokratična stranka (SDS)	45	54.2%
Stranka demokratične akcije (SDA)	14	16.9%
Stranka miru in razvoja	10	12.0%
Srbska radikalna stranka	6	7.2%
Stranka za BiH	2	2.4%
Skupna lista	2	2.4%
ostali	4	4.8%

Na volitvah za predstavnike v Skupščini RS je sodelovalo šestnajst političnih strank. Med drugim tudi Stranka žensk RS. Volilni prag je uspelo doseči devetim političnim strankam, pri čemer je veliko večino prejela SDS, z Radovanom Karadžićem na čelu. Zmagovalna stranka SDS je imela na volilnih položaj kar tri kasnejše ključne obtožence Mednarodnega sodišča za vojne zločine (Karadžića, Plavšičevo ter Krajišnika), pa vendar je na volitvah prejela absolutno večino, kar je za mednarodno skupnost predstavljal veliko težavo.

Demokratično izvoljeni predstavniki so želeli imeti ključno besedo pri političnih odločitvah, vendar je Visoki Predstavnik in njegov Urad pravzaprav vodil politiko v RS. Posebno pozornost so srbski politiki dali na zakonodajo na področju državljanstva ter ekonomije. Tako je Republika Srbska želela razširiti državljanstvo na vse, ki so živeli na področju nekdanje Jugoslavije in bi sedaj želeli državljanstvo Republike Srbske (npr:Srbi, ki so živeli na

področju hrvaške Krajine), kljub temu, da nimajo stalnega bivališča v tej Entiteti ali celo v BiH. Prav tako so zahtevali, da lahko Nacionalna Banka RS operira s tujimi denarnimi valutami vključno z menjavo in nabavo tujih valut. Vendar je Visoki Predstavnik smatral, da bi to lahko pripeljalo do prevelikega bližanja s FRJ, kar bi ogrozilo ozemeljsko celovitost in samostojnost.

Mednarodna skupnost se je leta 1997, po veliki politični krizi v Republiki Srbski, ponovno zelo aktivno vmešala v politično dogajanje v tej Entiteti, kar je posledično pripeljalo do novih volitev v nacionalno Skupščino. V mesecu juliju 1997, se je pojavil spor med Predsednico RS, Biljano Plavšić, ter nacionalističnimi in radikalnimi predstavniki v Nacionalnem Skupščini. Biljana Plavšić je mesec dni po konferenci v Sintri obtožila takratnega ministra za notranje zadeve Dragana Kijca, predsednika vlade RS Gojka Kličkovića ter Radovana Karadžića korupcije ter nedovoljenega tihotapljenja cigaret, alkohola, ter drugih stvari. Hkrati pa naj bi nacionalistični politiki s Pal oblikovali izrazito nedemokratsko atmosfero v RS. Kar se tiče politične pripadnosti, je bila RS razdeljena na dva dela, in sicer vzhodna Bosna, ki je podpirala SDS in Radikalce (Pale) ter zahodna Bosna ki je podpirala bolj umirjene politike (Banja Luka). Biljana Plavšić je zahtevala vodenje in nadzor notranjih zadev v Republiki, čeprav je bila, glede na Ustavo RS, to funkcija Nacionalne Skupščine. Plavšičeva je razrešila dolžnosti ministra Kijca 28. junija 1997, prav tako pa je 3. julija 1997 razpustila parlament RS ter razpisala nove volitve za 22. in 23. november. Kljub delovanju zoper Ustave RS, je bila Biljana Plavšić oproščena vseh obtožb o neustavnem ravnanju, ki so bile posredovane s strani Ustavnega Sodišča, saj je posebna, t.i. Beneška komisija, 10. julija 1997 ugotovila, da je bilo ravnanje predsednice RS v skladu z ustavo RS (*Chandelr, 2000: str. 78*). Mednarodna Skupnost se je dvignila nad najvišjo pravno institucijo vsake države, in sicer nad Ustavnim Sodiščem. V skladu z političnimi razmerami v RS, so 20. avgusta pripadniki IPTF s pomočjo vojakov zveze NATO (SFOR) obkolili in zasedli vse javne zgradbe v Banji Luki in jih predali Biljani Plavšić. Prav tako so razorožili vse pripadnike policijskih sil, ki so bili še vedno predani političnim veljakom s področja Pal. Dne 30. avgusta so pripadniki SFOR, v skladu s 70. točko dokumenta iz Sintre, zasedli televizijsko hišo Radio-Televizije RS (SRT), saj naj bi delovala nasproti določilom mirovnega sporazuma in njen sedež prenesli v Banjo Luko, kjer je mednarodna skupnost tudi oblikovala postopke in pravila oddajanja. V RS je to dogajanje vzbudilo številne demonstracije in upore, me drugim so demonstranti 28. avgusta 1997 napadli sedež SFOR v Brčkem, zato so se morali pripadniki SFOR za nekaj časa umakniti iz tega področja. Po posredovanju mednarodnih organizacij (OHR, OVSE, SFOR, IPTF ter

UNHCR), ki so vse podprle Biljano Plavšić, so se 22. in 23. novembra 1997 organizirale nove volitve v Nacionalno Skupščino RS.

Biljana Plavšić je za novembrske volitve ustanovila novo politično stranko in sicer Srbska Ljudska zveza (SNS) in skupaj s koalicijo SDA prejela relativno večino na volitvah.

Tabela 5.4: rezultati volitev v Parlament RS

STRANKE	SEDEŽI	OSDTOTKI
Srbska demokratična stranka (SDS)	24	28.8%
Koalicija SDA	16	19.2%
Srbska radikalna stranka	15	18.0%
Srbska ljudska zveza (SNS)	15	18.0%
Miloševićevi socialisti	9	10.8%
neodvisni socialni demokrati	2	2.4%
Bosanka Socialna demokratska stranka	2	2.4%

Po oblikovanju koalicije med SNS in SDA je bilo jasno, da SDS skupaj s Srbsko radikalno stranko ne more ustvariti potrebne večine za oblikovanje vlade, saj so bili za tri sedeže prekratki. Skrajne nacionalistične stranke, ki so podpirale predvsem sedež RS v Palah, so bile potisnjene v opozicijo, kar je bil velik napredek predvsem za mednarodno skupnost. Biljana Plavšić je predlagala predsednika Neodvisnih socialnih demokratov Milorada Dodika kot mandatarja za sestavo nove vlade, čeprav je ta politična stranka dobila le dva sedeža. Po burni razpravi, 17. januarja 1998, so politiki SDS in SRS, ki so skupaj imeli 39 sedežev v Nacionalni Skupščini, zapustili sejo Skupščine. Vendar pa so v dvorani ostale SNS, SDA ter druge neodvisne stranke in potrdile novo »zahodno« vlado. Zanimivo je predvsem to, da je to sejo predčasno zapustil politik iz vrst SNS in so bili tako za en glas prekratki za oblikovanje nove vlade. Namestnik Visokega predstavnika, Jacques Klein, je od zveze NATO zahteval, da locirajo tega politika (bil je na poti v Zagreb) in ga pripeljejo nazaj na sejo. Seja Nacionalne Skupščine je bila za kratek čas prekinjena, nakar so vojaki zveze NATO pripeljali tega politika nazaj na sejo in z potrebno večino izvolili novo »demokratično« vlado (Kelly,1998).

5.3.2 PARLAMENTARNE IN PREDSEDNIŠKE VOLITVE V LETU 1998

Parlamentarne volitve so se izvedle na področju celotne BiH 12. in 13. septembra 1998, in sicer za predstavnike v državnem parlamentu in parlamentu Entitet ter kantonov, nadalje za nacionalno Predsedstvo ter za predsednika Republike Srbske. Na volitvah je sodelovalo kar

45 različnih političnih strank ter koalicij. Volilni prag je uspelo doseči devetim političnim strankam. Kljub drugačnim napovedim in pričakovanjem, so na volitvah ponovno večino prejele nacionalistične stranke, tako na ravni države kot v Federaciji in Republiki Srbski. V Koaliciji za enotno BiH, so sodelovale Stranka demokratske akcije (SDA), Socialisti BiH (SBiH), Liberalna stranka BiH ter Ljudska demokratska stranka BiH (Građanska demokratska stranka BiH-GDS BiH). Ta koalicija je premočno zmagala v FBiH, kjer je prejela 14 sedežev od možnih 28, prav tako pa je dobila tri sedeže v republiki Srbski (Tomić, 1999:str 229). Bošnjaški predstavnik v Predsedstvu je ostal Alija Izetbegović. Nenacionalne stranke so imele svojo volilno bazo predvsem v urbanih naseljih, podeželje pa je povsem pripadlo nacionalistični koaliciji.

Tabela 5.5: Volitve v Parlament BiH 1998

STRANKE	SEDEŽI
Koalicija za enotno BiH	17
HDZ-BiH	6
Koalicija " Sloga "	4
Srbska demokratska stranka SDS	4
Socialistična stranka DSS	4
Socialni Demokrati BiH	2
Srbska radikalna stranka SRS	2
Ljudska demokratska zveza DNZ	1
Nova hrvaška iniciativa	1
Radikalna stranka RS	1

Na področjih z večinskim hrvaškim prebivalstvom je bil nesporen zmagovalec HDZ, sledila je novoustanovljena stranka Nova hrvaška iniciativa (NHI), ki je predstavljala alternativo HDZ. Kot hrvaški predstavnik v Predsedstvu je zmagal kandidat HDZ Ante Jelavić, ki je zbral kar 51,3% vseh glasov, sledil mu je Krešimir Zubak, z vsega 11,5% glasov. Za srbskega predstavnika Predsedstva je bil izvoljen kandidat socialistične stranke Živko Radišić, ki je porejel 7 % več glasov kot Momčilo Krajišnik. Njegova stranka je na volitvah sodelovala v koaliciji »Sloga« (Enotnost), skupaj s stranko Biljane Plavšić (SNS), ter Dodikovo stranko SNSD. Prozahodna koalicija je tako imela večino v parlamentu, tako da že v osnovi ni bilo možnosti za oblikovanje nacionalistične koalicije, čeprav je predsednik RS, ki je hkrati predlagatelj mandatarja, prihajal iz vrst Srbske Radikalne stranke (*Bosnia and Herzegovina Parliamentary*).

Tabela 5.6.: Volitve v Parlament Federacije BiH:

STRANKE	SEDEŽI
Koalicija za enotno BiH	68
HDZ-BiH	28
Socialdemokratska stranka	19
Socialni Demokrati BiH	6
Nova hrvaška inicijativa	4
Ljudska demokratična zveza DNZ	3
Patriotska stranka BiH	2
socialistična stranka RS	2
Demokratična stranka upokojencev	2
Hrvaška stranka prava BiH	2

V Federaciji so absolutno večino prejele nacionalistične stranke, in sicer bošnjaška Koalicija za enotno in demokratično BiH ter hrvaška HDZ. Kot tretja najmočnejša stranka v parlamentu se je pojavila Demokratična stranka Socialistov. Zanimivost teh volitev na ravni F BiH je predvsem v tem, da se je uspelo v entitni parlament razen HDZ uvrstiti še dvema hrvaškima političnima strankama, in sicer Nova hrvaška Inicijativa z štirimi sedeži, ter Hrvaška stranka Prava z dvema sedežema.

Tabela 5.7.: Volitve v Nacionalno Skupščino RS

STRANKE	SEDEŽI
Srbska demokratična stranka SDS	19
Koalicija za enotno BiH	15
Srbska ljudska zveza	12
Srbska radikalna stranka	11
socialistična stranka RS	10
stranka neodvisnih socialnih demokratov	6
Radikalna stranka RS	3
Demokratična stranka socialistov	2
Srbska koalicija RS	2
HDZ	1
NHI	1
Koalicija za Kralja in domovino	1

V Republiki Srbski so bile volitve bistveno bolj izenačene kot v Federaciji. Kljub vsemu je na oblasti uspela ostati demokratično in zahodno usmerjena koalicija Biljane Plavšič, ki je skupaj

z Koalicijo za BiH ter Koalicijo pregnanih BiH dobila večino (45) sedežev v parlamentu. Nacionalistični blok, Srbska radikalna stranka ter SDS so zasedli le 30 sedežev v parlamentu RS. Za predsednika RS je bil presenetljivo izbran kandidat Srbske radikalne stranke Nikola Poplašen, ki je zbral 322.000 glasov, Biljana Plavšič pa le 285.000. Uradno je postal predsednik RS 25. septembra 1998. Sprva je hotel oblikovati novo vlado, tako da je za mandatarja imenoval predsednika SDS Dragana Kalinića, ki pa ni uspel dobiti večine v parlamentu. Sledilo je imenovanja Brana Miljuša iz vrst Socialnih Demokratov, kasneje pa še Petra Đokiča, iz vrst Socialistov, saj je upal, da bo na ta način Koalicija »Sloga« propadla. Zaradi nezmožnosti sestave vlade je Westendorp 5. marca 1998 razrešil Poplašna dolžnosti in za mandatarja ponovno postavil Dodika, ki je sprejel mesto mandatarja (Petritsch; 2001: str.154).

Pozitivne spremembe, v smislu krepitev zmernih strank v BiH, so se pokazale že na občinskih volitvah 8. aprila 2000. Na teh volitvah se je prvič preizkusil sistem »odprtih volilnih listov«, kar pomeni, da volivci niso več glasovali stranke ampak posamezne kandidate, ki so sedaj osebno prevzeli odgovornost za svoja dejanja (Petritsch,2001:str.159). V Federaciji je velik udarec doživela predvsem SDS (28% glasov), saj je dosegla 2% manj glasov kot socialdemokratska stranka (SDP), ki jo je vodil Zlatko Lagumdžija (30 % glasov). Sledila je še stranka Socialistov BiH, ki so prejeli 13% glasov. Kljub prepričljivi zmagi HDZ v vseh 15 občinah z večinskih hrvaškimi prebivalstvom, pa je potrebno poudariti izredno nizko udeležbona volitvah, saj je le 40% volivcev prišlo na volišča. Na ta način so izrazili nezaupanje do HDZ. Sicer je na ravni Federacije HDZ prejela 14% glasov.

V Republiki Srbski je SDS prejela 38% glasov in je bila praktično najmočnejša stranka v vsaki občini. Sledili so Dodikovi Neodvisni Socialdemokrati (SNSD), ki so prejeli 14% glasov, na tretjo mesto pa se je uvrstila Plavšičeve Srbska narodna stranka (SNS). Radišećivi Socialisti so prejeli 7% glasov, veliko presenečanje pa je bila novoustanovljena stranka PDP (Partija demokratičnega napredka), ki jo je vodil profesor ekonomije Mladen Ivanić, saj so prejeli 8% glasov na ravni Federacije (*Election Profile, BiH*).

5.3.3 VOLITVE LETA 2000

Naslednje parlamentarne volitve so bile izvedene 11. novembra 2000, ko so izbirali predstavnike v zvezni Parlament, ter v entitetne Parlamente. Tudi te volitve je strogo nadzoroval OVSE, ki je predvsem skrbel za pravično in demokratično izpeljane volitve. Volitev se je udeležilo 64, 4 % volilnih upravičencev, ali približno 1,6 milijonov prebivalcev BiH od 2,5 milijona prebivalcev BiH, ki imajo pravico voliti (*Rezultati Izbora BiH 2000*). Na ravni BiH je sodelovalo 28 političnih strank, od tega 12 strank iz FBiH ter kar 16 strank iz RS. Volilni prag je preseglo dvanajst političnih strank.

Tabela 5.8.: Volitve v Parlament BiH 2000:

STRANKE	SEDEŽI
Socialdemokratska stranka BiH	9 (21 %)
Stranka demokratske akcije (SDA)	8 (19 %)
HDZ	5 (12%)
Stranka za BiH	5 (12 %)
Srbska demokratska stranka (SDS)	6 (14%)
Stranka demokratičnega razvoja	2 (4,7%)
Demokratska ljudska stranka	1 (2,3%)
BIH Patriotska stranka	1 (2,3%)
Nova hrvaška iniciativa	1 (2,3%)
Stranka upokojencev	1 (2,3%)
Socialistična partija RS	1 (2,3%)
Srbska narodna zveza	1 (2,3%)

Tabela 5.9: Volitve v parlament Federacije BiH 2000

STRANKE	SEDEŽI
Stranka Demokratske akcije (SDA)	38 (26,8%)
Socialdemokratska partija BiH	37 (26,1%)
HDZ-BiH	25 (27,6%)
Stranka za BiH	21 (14,9%)
Demokratska ljudska stranka	3 (2%)
BH Patriotska stranka	2 (1,7%)
Bosanska stranka	2 (1,7%)
Stranka upokojencev	2 (1,7%)

V tabeli so prikazani podatki za relevantne politične stranke, ki so bistveno vplivale na oblikovanje vlade. Sicer pa je na volitvah v parlament FBiH sodelovalo 26 političnih strank, pri čemer je uspelo doseči pogoje za vstop v parlament sedemnajstim strankam. Zanimivo je, da je kar osem političnih strank dobilo le po sedež v parlamentu. Te volitve so tudi pokazale postopno zmanjševanje pomena skrajno nacionalističnih strank v FBiH, ter pridobivanje pomena socialno demokratskih strank.

Tabela 5.10: Volitve v parlament RS 2000

STRANKE	SEDEŽI
Srbska demokratska stranka (SDS)	31 (36,1%)
Stranka demokratičnega razvoja	11 (12,3%)
Lista neodvisnih socialdemokratov (Dodik)	11 (12,3%)
stranka demokratske akcije	6 (7,6%)
Stranka za BiH	4 (5,2%)
Socialdemokratska stranka	4 (5,2%)
Socialistična partija RS	4 (5,2%)
Demokratična socialistična partija	4 (5,2%)
Demokratična ljudska zveza	3 (3,5%)
Srbska Narodna zveza –Plavšičeva	2 (2,3%)
Nova hrvaška iniciativa	1 (1,2%)

V Republiki Srbski pa se je pokazala ponovna tendenca k izboru političnih strank z nacionalističnim pridihom. Tako je SDS prejela kar 36 % vseh glasov. Vendar pa se Radikalna stranka RS ni uspela uvrstiti v parlament, saj je prejela le 0,4% glasov, kar pomeni v konkretnih številkah 2520 glasov. Padec SRS je bilo zagotovo veliko presenečenje, saj naj bi področje Pal zagotavljalo veliko volilno bazo. Na volitvah je sicer sodelovalo 34 političnih strank, vendar pa se jih je v parlament uspelo uvrstiti le trinajst. Ta relativno velika številka sodelujočih strank je odraz razvoja politične pluralnosti, ki je nujen predpogoj za nastanek parlamentarne demokracije. V splošnem so večino v parlamentu spet prejele prozadodno usmerjene stranke, ki so oblikovale tudi vladno koalicijo.

5.3.4 VOLITVE LETA 2002

Splošne volitve so bile izvedene 5. oktobra 2002, kjer so prebivalci BiH izbirali predstavnike v Predsedstvo BiH, predsednika RS ter Entitetnih parlamentov. Volitve so ponovno prinesle večino nacionalističnim strankam, ki so v svojih predvolilnih kampanjah še vedno poudarjali dogodke iz konflikta na Balkanu. Tako je SDA prejela 21.9% glasov, sledi Srbska demokratična stranka z 14% glasov, na tretje mesto se je uvrstila stranka za BiH (SzBiH) z 10.5% glasov, Socialna demokratična stranka z 10.4% glasov, Zveza neodvisnih socialnih demokratov z (SNSD) z 9.8%; HDZ je prejela 9.5% ter kot zadnja še Stranka demokratičnega napredka (PDP), ki je prejela 4.6% glasov. Preostali glasovi, kar znaša 19.3%, so se porazdelili med manjšimi strankami, ki v osnovi niso prejeli potrebno količino glasov za vstop v parlament.

Tabela 5.11: Volitve v Parlament BiH 2002

STRANKE	SEDEŽI
Socialdemokratska stranka BiH	4 (9,5%)
Stranka demokratske akcije (SDA)	10 (23,8%)
HDZ + demokatoliki	5 (11,9%)
Stranka za BiH	6 (14 %)
Srbska demokratska stranka (SDS)	5 (12 %)
Stranka demokratičnega razvoja RS	2 (4,7%)
Demokratska ljudska stranka	1 (2,3%)
Ekonomski blok HDU	1 (2,3%)
Nova hrvaška iniciativa	1 (2,3%)
Stranka upokojencev	1 (2,3%)
Socialistična partija RS	1 (2,3%)
Srbska radikalna stranka	1 (2,3%)

Na volitvah v Parlament FBiH je sodelovalo 45 političnih strank, od tega 25 strank iz FBiH ter 20 strank iz predela Republike Srbske. Le dvanajstim strankam je uspelo doseči volilni prag. Stranka demokratske akcije je spet prejela relativno večino, saj je zasedla 32 sedežev. Sledi ji močna hrvaška koalicija HDZ in HNZ, kateri je bilo zaupanih 16 sedežev. Ponovno pa sta presenetili Socialdemokratska stranka ter stranka za BiH, ki sta skupaj prejeli 30 sedežev.

Tabela 5.12: Volitve v Parlament FbiH 2002

STRANKE	SEDEŽI
Stranka Demokratske akcije (SDA)	32 (32,7%)
Socialdemokratska partija BiH	15 (15,3%)
HDZ + HNZ	16 (15,8%)
Stranka za BiH	15 (15,3%)
Demokratska ljudska stranka	3 (2,8%)
Nova hrvaška Inicijativa	2 (1,95%)
Bosanska stranka	3 (2,8%)
Stranka upokojencev	2 (1,95%)
Ekonomski blok	2 (1,95%)

Na volitvah v Parlament RS je sodelovalo 32 političnih strank, od tega je bilo kar šest političnih strank iz področja hrvaškega dela federacije. V parlament se je uspelo prebiti osemnajstim političnim strankam, vendar pa je bila nesporna zmagovalka SDA, ki je prejela tretjino vseh glasov. Samo hrvaški politični blok je zasedel 24 sedežev v parlamentu, saj se je uspelo prebiti v parlament šestim hrvaškim političnim strankam, kar je že predstavljalo grožnjo do sedaj hegemonu HDZ.

Tabela 5.13: Volitve v parlament RS 2002

STRANKE	SEDEŽI
Srbska demokratska stranka (SDS)	26 (31,1%)
Stranka demokratičnega razvoja	9 (10,7%)
Lista neodvisnih socialdemokratov (Dodik)	19 (21,8%)
stranka demokratične akcije	6 (7,1%)
Stranka za BiH	4 (5,2%)
Socialdemokratska stranka	3 (3,38%)
Socialistična partija RS	3 (3,38%)
Demokratična patriotska stranka	1 (1,2%)
Demokratična ljudska zveza	3 (3,5%)
Srbska Narodna zveza –Plavšičeva	1 (1,2%)
Nova hrvaška iniciativa	1 (1,2%)
Srbska radikalna stranka	4 (4,4%)

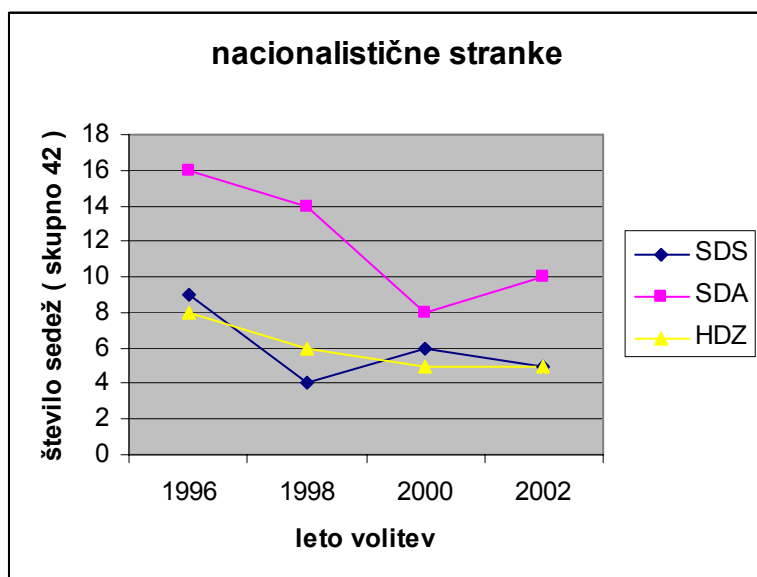
V Republiki Srbski je nedvomno presenetil izredno velik odstotek naionalističnih strank v parlamentu. Celo radikalna stranka, ki na predhodnih volitvah ni zasedla sedeža, je na teh volitvah prejela kar 4 sedeže. Zanimiv je tudi podatek, da je leta 2000 za radikalno stranko

oddalo glas le 2520 volilcev, leta 2002 pa kar 22.396 volilnih upravičencev (Hafner Fink, 2005:str.159). V primerjavi z volitvami iz leta 2000, lahko tudi opazimo, da je Dodikova stranka zasedla kar 19 sedežev v Parlamentu. Kljub izrednemu povečanju podpore nacionalističnima strankama, pa so relativno večino v parlamentu prejele demokratične in prozahodno usmerjene stranke.

5.3.5 SKLEP ANALIZE VOLITEV

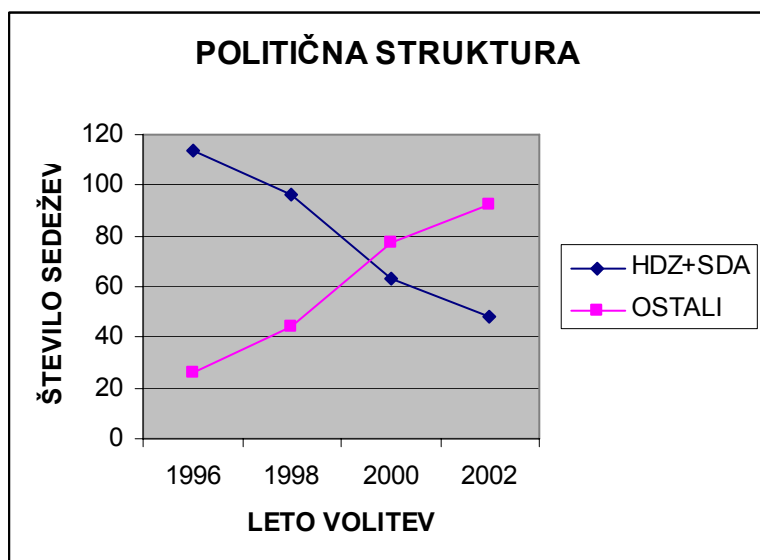
Tedenca gibanja pomena nacionalističnih strank med leti 1996 in 2002:

- na ravni države

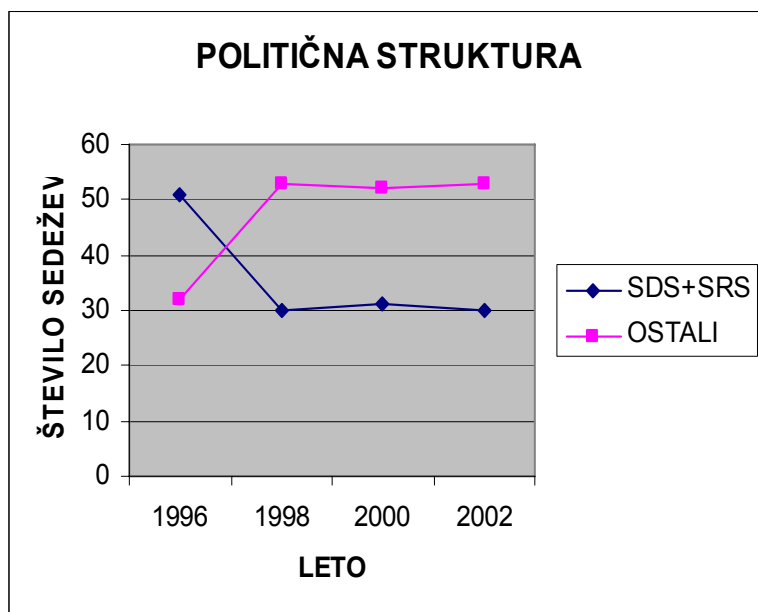
Kot lahko opazimo, so na volitvah leta 1996 nacionalistične stranke dosegale relativno veliki odstotek, saj so od možnih 42 sedežev skupaj zasedli kar 33 sedežev ali 78 %. Že na naslednji volitvah, pa so se razmere spremenile, saj lahko opazimo velik padec podpore vsem trem nacionalnim političnim strankam, saj so uspele zadržati le 24 sedežev ali 57 % večino. Zanimivo je, da ima HDZ skoraj linearno padajočo obliko, kar pomeni, da se ji podpora iz leta v leto zmanjšuje. Na splošno lahko ugotovimo, da nacionalni predznak izgublja na veljavi, kar posledično pomeni krepitev demokratično in prozahodno usmerjenih političnih strank, ki zahtevajo sodobno in razvito BiH. Letošnje volitve, ki se bodo izvedle meseca oktobra, bodo še bolj potrodno pokazale tedenco gibanja pripadnosti posameznim strankam.

- na ravni Federacije BiH

Kot lahko opazimo iz grafikona, podpora nacionalističnim strankam tudi v Federaciji BiH od prvih volitev vztrajno pada. Ta tendenca se je pokazala že pri analizi politične situacije na ravni države. Zakaj prihaja do takšnega padca dveh političnih strank, ki sta odigrali ključno vlogo v v konfliktu, pogajanjih v Daytonu ter v prvih povojnih letih, je težko ugotoviti. Dejstvo je, da se z demokratizacijo in politično pluralizacijo odpira širok prostor novim političnim strankam, ki predstavljajo določeno alternativo HDZ in SDA, pa vendar je padec podpore preveč linearen. Ključni razlog je najbrž potrebno poiskati v programih posamezni političnih strank, saj sta tako HDZ kot SDA doživela uspeh na prvih volitvah zaradi poudarjanja pomena konflikta ter nacionalizma, kar pa seveda danes nima več prave teže pri ljudeh. Lahko rečemo, da bolj kot se oddaljuje konec konflikta bolj pada podpora obema strankama. Kot sem že omenil, pa se povečuje pomen demokratičnih strank, ki nimajo nacionalnega predznaka, hkrati pa poudarjajo vrednote prave demokracije.

- na ravni Republike Srbije

Tudi na primeru Republike Srbije lahko opazimo zelo podobno tendenco, saj obe nacionalistični stranki SDS in SRS izgubjata. Velik prehod je bil predvsem med volitvami 1996 in 1998, ko sta SDS in SRS izgubili skoraj 40% sedeže, glede na leto 1996. Od leta 1998 se je razmerje političnih sil umirilo, ter se ustalilo z relativno majhnim nihanjem. V Republiki Srbiji je seveda mednarodna skupnost hitro posegla v politično razmerje sil, saj ni dopustila razmaha obeh nacionalističnih strank. Posledično se je zgodaj pojavila prozahodna vlada, na čelu z Biljano Plavšič, ki je sledila daytonskim predpisom. Seveda pa je potrebno poudariti, da sta tako SDS kot SRS še vedno zelo pomembni politični stranki, ki v relativnem smislu prejemata še vedno največ glasov. Težava je v tem, da imamo v prozahodnem bloku veliko število manjših strank, ki se uvrstijo v Parlament in tako brez težav uspejo oblikovati usrezno večinsko politično koalicijo.

6. DELOVANJE MEDNARODNIH ORGANIZACIJ V BIH

6.1 OBILKOVANJE IN DELOVANJE OHR V BIH

V skladu z določili mirovnega sporazuma, je bil na področju BiH oblikovan Urad Visokega Predstavnik ZN, ki mu je sprva predsedoval nekdanji predsednik švedske vlade, Carl Bildt (December 1995 - Junij 1997). Po izteku mandata, ga je nasledil španski minister za zunanje zadeve Carlos Westendorp (Junij 1997 - Julij 1999). Bildt je deloval že v času konflikta na področju Balkana kot predstavnik EU za nekdanjo Jugoslavijo. Za podpredsednika Urada sta bila imenovana nemški diplomat Michael Steiner ter Danec Chritiano Clagesom, ki je kasneje postal vodja političnega odločanja Urada (*OHR general information*). Ob prihodu v Sarajevo so morali sprva zagotoviti ustrezne prostore za delovanje Urada. Dejansko v mestu ni bilo električne napeljave ter ustreznih komunikacijskih sredstev, tako da so predstavniki Urada delali ob svečah ter na pisalne stroje. Sicer pa je imela OHR status diplomatske misije, ki je leta 1999 že imela 220 mednarodnih in 450 lokalnih sodelavcev. OHR je tudi skrbel za financiranje Sveta za implementacijo miru. Proračun OHR za leto 2000 je znašal 28 milijonov evro, pri čemer je 53% sredstev zagotovila EU, 22% ZDA, 10% Japonska, 4% Rusija,... (Petritsch, 2001: str.94).

Na konferenci upravnega odbora OHR v Sintri na Portugalskem, je Carl Bildt podal svojo odstopno izjav, vendar pa je sodeloval še pri sprejetju deklaracije, ki je pospešila razvoj enotne države BiH. Tako so v točki 8. dokumenta iz Sintre še enkrat potrdil dejstvo, da bodo deležne mednarodne pomoči le tiste občine, ki bodo pokazale pripravljenost in voljnost vrnitve beguncev ter razseljenih ljudi drugih narodnosti, v skladu s programom UNHCR. Mednarodna pomoč pa se zavira tudi tistim občinam, ki dovoljujejo opravljanje javnih funkcij obtoženim za vojne zločine (36. točka dokumenta). Prav tako je konferenca potrdila Bildtov t.i. Paket za hiter razvoj (Quick-Start-Package), ki je predvideval nujnost sprejetja zakona o državljanstvu in v tem okviru skupni potni list za državljane BiH, oblikovanje enotnih državnih simbolov, oblikovanje enotne telekomunikacijskega omrežja, oblikovanje enotnih carinskih obvez in carinske službe, oblikovanje centralne banke in enotne monetarne politike. Dokument iz Sintre vsebuje še določilo, da lahko Visoki Predstavnik, v skladu s 70. točko, suspendira vsako medijsko organizacijo, ter vsak program, ki bi kršil duh mirovnega sporazuma ali konkretna določila Sporazuma. Carlos Westendorp je prevzel mandat 18. junija 1997, pri čemer si je za prvega namestnika izbral Jacques Kleina, ter za drugega Gerd

Wagnerja. Ob nastopu mandata, se je Westendorp zavzemal za uresničitev 50. točke dokumenta iz Sintre, ki je predvidel reformo policije v RS in v Federaciji. Predvsem policija RS ni v zadostni meri sodelovala s pripadniki IPTF (Petritsch, 2001:str.95).

Konferenca Sveta za implementacijo miru v BiH je bila izpeljana 9. in 10. decembra v nemškem mestu Bonn. Na tej konferenci je Srbska delegacija protestno zapustila pogajanja, vključno z Biljano Plavšić, saj je na dnevni red mednarodna skupnost uvrstila tudi položaj Kosova. Kljub destrukciji srbskih politikov, so bile sprejete t.i. »Bonn Powers« (Bonnske prednosti), ki so v osnovi zagotovile pravico in dolžnost Visokemu Predstavniku, da razreši vsakega predstavnika parlamentarne stranke, ki bi deloval v nasprotju z interesi mirovnega sporazuma. Westendorp je tudi pohitel z oblikovanjem enotne države BiH, saj je začel pogajanja o skupnih registrskih oznakah, o enotnem potnem listu, o centralni banki in skupni valuti ter skupni zastavi in himni. Tako je 1. januarja 1998, po posredovanju Westendorpa v veljavo vstopil zakon o državljanstvu, čeprav ga uradno parlament še ni potrdil. Ta zakon je potrdil enotno državljanstvo za vse ljudi, ki prebivajo na področju BiH. Sledili so naslednji koraki, tako je 20. decembra posredovana zahteva po oblikovanje Centralne Banke. Nekaj mesec kasneje, natančneje 22. junija 1998 je bila uvedena enotna denarna valuta, t.i. bosanska marka, in je bila v razmerju z nemško valuto 1:1 Prvi skupni kovanci so se pojavili v obtoku že 9. septembra 1998, kasneje pa tudi bankovci. Westendorp je prav tako zahteval od posebne sarajevske komisije, da pripravi predlog novih državnih obeležij, predvsem državne zastave. To nalogo so opravili 12. januarja 1998, nakar so šli predlogi v parlament, ki pa ni pokazal pretiranega zadovoljstva. Tako je Visoki Predstavnik ponovno enostransko sprejel sklep o enotni državni zastavi in 7. februarja 1998 je visela nova zastava BiH, ki je še danes v uporabi. Kot zadnji ukrep na področju krepitve enotne države, je Westendorp oblikoval enotne registrske tablice, pri čemer je za označevanje vzel le številke in tiste črke, ki so enake v cirilici in latinici (A, E, J, K, M in T). Na ta način je prikriil narodnostno entiteto voznika (Muslimović, 2003: str. 391).

Visoki predstavnik je prvič uporabil pravico do zamenjave uradne osebe 16. aprila 1998, ko je zamenjal Pera Raguža, ki je bil župan v občine Stoca. V Stoci so hrvaški prebivalci na vsak način poskušali onemogočiti vrnitev Bošnjakov na svoje domove, tudi tako, da so jim požgali hiše in gospodarska poslopja. Uradna občinska oblast in policijske sile so celotno dogajanje samo spremljale in niso izvedle nobene konkretne akcije zoper hrvaških Bosancev. Politično odgovornost za nastalo situacijo je mednarodna skupnost pripisala Raguži, kar je bil tudi razlog njegove razrešitve. Sledile so še druge menjave, tako je bil razrešen dolžnosti

predsednik SDA Abdulah Topčić ter predsednik HDZ Zdravko Batinić, oba iz občine Gornji Vakuf, v občini Bugojna je bil razrešen župan Ferid Hodžić,... Podobne ukrepe je v svojem mandatu izvajal tudi Wolfgang Petritsch, ki je nasledil Carlosa Westendorpa.

6.2 OBLIKOVANJE MEDNARODNIH POLICIJSKIH SIL

Pod okriljem misije Združenih narodov v Bosni in Hercegovini (UNMIBH) je od leta 1995 delovala tudi t.i. policijska misija International police task forces (IPTF). Ta je veljala za misijo, ki je opravila največjo policijsko reformo, ki so se je kadarkoli lotili ZN. Naloge, ki jih je misija opravljala so bile določene z Daytonskim sporazumom iz leta 1995. Po dokaj težkih začetkih so po sedmih letih ugotovili, da je misija IPTF dosegla svoj namen. Ta je bil predvsem oblikovanje več-etnične policije na območju celotne BiH, vključujoč pri tem moderno mejno policijo (Državna granična služba), državno agencijo za informiranje in zaščito (SIPA) ter Nacionalni biro Interpola. IPTF je v sedmih letih vzpostavil tako odnose znotraj države, kot tudi na regionalnem (jugovzhodna Evropa) in na mednarodnem nivoju. Tako je 28.2.2002 Upravni odbor Sveta za mirovno implementacijo (Steering Board of the Peace Implementation Council) sprejel ponudbo Evropske unije, da vzpostavi ter s 1.1.2003 začne delovati v Bosni in Hercegovini Evropska policijska misija –EUPM (*BiH;European Union Police Mission, 2006*). Pripadniki IPTF so podobno kot pripadniki IFOR prihajali iz različnih držav. Tako je sodelovalo 1650 ljudi iz 34 držav. Vsi pripadniki IPTF so morali imeti vsaj osem let izkušenj na področjih zagotavljanja javnega reda in miru, uveljavljanju civilnega prava ter na področju izobraževanja. Za razliko od pripadnikov IFOR, so bili pripadniki IPTF na obhodih neoboroženi (The UN International Police Task Force, 1997).

Evropska unija je s 1. januarjem 2003 od Združenih narodov prevzela vodenje policijske misije (International Police Task Force) v Bosni in Hercegovini, ki se sedaj pod okriljem EU, imenuje Policijska misija EU (European Union Police Mission). Njen cilj je izgradnja demokratične policije s standardi, ki dosegajo evropske standarde v vseh bistvenih elementih delovanja policije in vzpostavitev koordinacije ter sodelovanja med entitetami na območju BiH. Rok za doseg cilja je bil zastavljen dokaj ambiciozno, saj naj bi bil dokončan do 31. decembra 2005. Poleg takratnih članic EU pa je v misiji sodelovalo še 18 držav (Bolgarija 3, Kanada 7, Ciper 4, Češka 6, Estonija 2, Madžarska 5, Nova Zelandija 3, Latvija 4, Litva 2, Norveška 8, Poljska 12, Romunija 6, Rusija 5, Slovaška 4, Švica 4, Turčija 6, Ukrajina 5), ki takrat še niso bile članice EU, med njimi tudi Slovenija s štirimi (4) policisti. Skupno

število osebja iz držav, ki niso bile članice EU, je potemtakem znašalo 90 ljudi, od tega 87 policistov in trije civilisti. Število osebja iz držav članic EU pa znašalo 418 ljudi, od tega 395 policistov in 23 civilistov. Slovenija je tedaj ocenila, kot navaja MZZ, da je omenjena policijska misija pomemben prispevek k stabilizaciji BiH in nadaljnji korak pri njenem približevanju evropskim integracijam. EU sicer policijski misiji v BiH pripisuje velik pomen, saj gre za prvo operacijo v sklopu unijine skupne zunanje in varnostne politike. V policijski misiji EU v BiH naj bi bilo kakih 500 pripadnikov (Klobasa,2005:str.2).

Evropska unija je uradno do konca leta 2007 podaljšala policijsko misijo v BiH, ki bi se sicer iztekla konec leta 2006. Obenem je spremenila mandat in obseg misije, in sicer jo je skrčila s približno 400 mož na 150 člansko ekipo. Potem ko je BiH meseca oktobra 2005 sprejela reformo policije, se bo mandat policijske misije v prihodnje osredotočil na še dejavnejšo podporo boju proti organiziranemu kriminalu in izvajanju reforme policije (*EU podaljšala policijsko misijo v BiH, 2005*).

6.3 OBLIKOVANJE IFOR TER PREOBLIKOVANJE V SFOR IN USTANOVITEV EUFOR

Vse tuje, vojaške in paravojaške oborožene sile, so morale zapustiti območje BiH, regionalne vojaške sile pa so mogle izvesti postopno demilitarizacijo. V ta namen je zveza NATO oblikovala posebne sile, imenovane Sile za uresničitev (IFOR), ki bi naj zagotavljale uresničevanje vojaškega vidika mirovnega sporazuma. Tako je 2. decembra 1995 zveza NATO napotila 2.600 pripadnikov v BiH, katerih naloga je bila vzpostaviti poveljstvo, zagotoviti zveze in potrebno logistiko za sprejem glavnine s približno 60.000 pripadniki. Namestitev glavnine je bila aktivirana 16. decembra, po odobritvi operativnega načrta s strani Severnoatlantskega sveta in po sprejemu Resolucije 1031 Varnostnega sveta z dne 15. december, ki je odobrila nalogo IFOR. Do prenosa pooblastil od poveljnika mirovnih sil ZN na poveljnika IFOR je prišlo 20. decembra. Tako so vse NATO in druge sile, ki so sodelovale v operaciji, prešle pod poveljstvo poveljnika IFOR. Podpisnice sporazuma so umaknile svoje sile z ločitvenega območja 30 dni po namestitvi sil IFOR (D + 30). Dokončen umik težkega orožja je bil predviden in skoraj v celoti uresničen 27. junija 1996 (NATO,2001:str.114). IFOR je z uresničevanjem vojaških vidikov sporazuma prispeval k vzpostavitvi varnega okolja, hkrati pa je pripomogel tudi pri uresničevanju civilnega dela mirovnega sporazuma. Pomagal je OVSE pri pripravi, nadzoru in spremljanju volitev, ki so se izvedle 14. septembra

1996. Vojaški inženirji IFOR so popravili in odprli več kot 50 % (2.500 km) cest in znova zgradili ali popravili več kot 60 % (70 mostov) vseh mostov v BiH, nadalje so sprostili letalski promet na letališču Sarajevo ter železniški promet.

Pripadniki IFOR so do konca leta 1996 nadzorovali 1.400 km dolgo obmejno črto med Entitetama ter periodično izvajali nadzor nad več kot 800 skladišči, kjer se je hranila težka oborožitev ter drugi oborožitveni sistemi. V skladu z uspešnim delovanjem IFOR se je oblikovalo varno okolje, kar je omogočilo Visokemu Predstavniku in drugim organizacijam (vladnim in nevladnim), da so začeli uresničevati svoje poslanstvo v BiH. Ob koncu mandata je v misiji IFOR sodelovalo 53.000 pripadnikov od tega kar 15.000 iz ZDA (*NATO ambassadors approve phased withdrawal of IFOR troops, 1996*).

Po uspešnih volitvah leta 1996 je IFOR končal svoj mandat implementacije vojaškega dela Sporazuma v BiH. Vsekakor pa je obstajalo prepričanje, da je bilo potrebno še veliko dela na področju civilnega dela sporazuma, in da je politično okolje še vedno nestabilno in potencialno nevarno. Osem dni po volitvah, 25. september 1996, so se na neformalnem srečanju v Norveškem mestu Bergen sestali obrambni ministri držav članic zveze NATO, kjer so se dogovorili, da bodo po razpustitvi sil IFOR zagotovili varne in stabilne politične razmere v BiH. Mesec dni kasneje je Severnoatlantski svet odobril podrobne politične usmeritve za študijo o varnostnih možnostih v obdobju po odhodu IFOR, ki naj bi jo pripravili NATO vojaški organi. Novembra in decembra 1996 je bil v Parizu izdelan dveletni skupni načrt, ki je bil natančneje opredeljen v Londonu v okviru Sveta za uresničitev miru, ustanovljenega z mirovnim sporazumom. Na podlagi tega načrta in lastne študije zavezništva o varnostnih možnostih, so zunanji in obrambni ministri držav članic NATA sklenili, da bi bila za zagotavljanje stabilnosti, ki bi pripomogla k utrditvi miru, potrebna zmanjšana vojaška navzočnost. Dogovorili so se, da bo NATO organiziral Stabilizacijske sile (SFOR), ki so bile aktivirane 20. decembra 1996, na dan, ko se je iztekel mandat IFOR (NATO, 2001:str.116). Naloga IFOR (Operation Joint Endeavour) je bila implementacija miru, naloga SFOR (Operation Joint Guard / Operation Joint Forge) je bila stabilizacija miru v BiH (*History of the NATO-led Stabilisation Force, 2005*).

V skladu s Resolucijo 1088, ki jo je sprejel Varnostni Svet, je dobil SFOR pooblastila za implementacijo vojaškega dela mirovnega sporazuma. Podobno kot IFOR je tudi SFOR deloval v skladu s VII členom Ustanovne Listine ZN. Tako so pripadniki SFOR lahko uporabili vojaško silo le v primeru samoobrambe ali če je bila ogrožena misija SFOR. Osnovna naloga SFOR je bila prispevati k zaščiti in varnosti okolja, ki je potreben za implementacijo sporazuma. Specifične naloge SFOR:

- Odvracanje ali preprečevanje sovražnosti ali novih groženj miru;
- Utrditev dosežkov IFOR in spodbujanje ozračja, v katerem bo mirovni proces napredoval;
- Ponujanje selektivne podpore civilnim organizacijam v okviru svojih zmožnosti.

Prvotno je bilo v okviru SFOR na področju BiH 32.000 pripadnikov in je bil pol manjši od IFOR. SFOR je bil pod poveljstvom ter političnim nadzorom Severno-atlantskega Sveta. Zaradi splošnega spoštovanja pogojev iz daytonskega sporazuma, kar je zasluga pripadnikom IFOR, so se manj številčnejše sile lahko osredotočile na uresničevanje določb iz priloge 1A k mirovnemu sporazumu. To je pomenilo :

- Stabilizacijo trenutno varnega okolja, v katerem bi lokalni in državni organi ter druge mednarodne organizacije lahko delali;
- Ponujanje pomoči drugim agencijam (*Agreement on the Military Aspects of the Peace Settlement; 1995*) .

NATO je za misijo SFOR predvidel 18-mesečno delovanje, pri čemer bi potrebo po velikosti sil ocenil najprej po prvih šestih in nato še po 12 mesecih, kar bi omogočilo premik s stabilizacije na odvracanje, mandat SFOR pa naj bi se končal junija 1998. Šestmesečna ocena je na to pokazala, da razen prilagoditve sil v času občinskih volitev v septembru ne bo prišlo do nobene znatne spremembe v velikosti in zmogljivostih SFOR, dokler Severnoatlantski svet po posvetovanju z državami nečlanicami NATA, ki prispevajo k SFOR, ne bo podrobneje proučil varnostnega položaja v BiH po volitvah.

Vsaka država članica zveze NATO je prispevala svoje enote v SFOR. Islandija, edina država članica NATA brez lastnih oboroženih sil, je nudila medicinsko pomoč. Vseh 18 držav, takrat nečlanic NATA, ki so sodelovale v IFOR, je sodelovalo tudi v SFOR, in sicer Albanija, Avstrija, Bolgarija, Češka, Estonija, Finska, Latvija, Litva, Madžarska, Poljska, Romunija, Švedska in Ukrajina, ter Rusija, Egipt, Jordanija, Malezija in Maroko. SFOR so se pridružile še štiri članice Argentina, Irska, Slovaška in Slovenija. Države nečlanice zveze NATO so bile v operacijo vključene na enaki osnovi, kot sile držav članic NATO. Vse udeležene sile so prejemale ukaze od poveljnika SFOR preko večnacionalnih divizijskih poveljstev. Te države si imele tudi možnost sodelovanja pri posvetovanjih o ključnih vprašanjih ter možnost izražanja svojega mnenja. Glavni mehanizem za politična posvetovanja med udeleženi državami je bil model »NAC+N« (danes imenovan Severnoatlantski partnerski svet), v okviru katerega, se je Severnoatlantski svet srečeval z udeleženi državami nečlanicami NATA.

Posvetovanja z udeleženiimi državami nečlanicami NATA so prav tako potekala v okviru srečanj EAPC in Skupine za koordinacijo politike v zasedbi SFOR (*Schulte; 1997*).

V skladu z usmeritvami Severnoatlantskega sveta, je SFOR tudi zagotovil varno okolje za občinske volitve, do katerih je prišlo septembra 1997, hkrati pa zagotavljal pomoč OVSE (predvsem na področju uravnavanja orožja) ter drugim organizacijam.

Podpora, ki jo je že IFOR ponujal Mednarodnemu kazenskemu sodišču za območje nekdanje Jugoslavije, se je načeloma pod SFOR nadaljevala. Pripadniki SFOR so tako zagotovili varnostno in logistično podporo poizvedovalnih ekip ICTY ter opazovanje in kopensko patroljiranje okolice domnevnih masovnih grobišč. Severnoatlantski svet je pooblastil SFOR, da posameznike, obtožene vojnih zločinov, pridrži in preda ICTY v primerih, ko bi med opravljanjem svojih nalog prišli v stik z njimi. Dejansko pa je imel IFOR in kasneje SFOR zvezane roke, kar se tiče iskanja in zadržanja vojnih obtožencev, saj je bila potrebna politična volja domačih nadrejenih institucij. Odločitev o načinu delovanja posameznih enot SFOR pri iskanju in zadržanju obtoženih vojnih zločinov je sprejela vlada države, od koder so prihajale vojaške enote. Tako so poveljstva posameznih sektorjev BiH delovali v skladu z navodili iz Londona, Pariza in Washingtona, posamezne enote pa v skladu z odločitvijo njihovih vlad. Med temi državami je obstajal strah, saj bi lahko nasilno zadržanje obtoženih predstavljalo preveliko tveganje za pripadnike sil SFOR. Tako so se še leta 1996 obtoženci vojnih zločinov prosto gibali na področju celotne BiH, ter celo prehajali nadzorne točke IFOR. Spremembe na področju delovanja zoper teh obtožencev, so se najprej zgodile v Veliki Britaniji, ko je na oblast prišel kot predsednik vlade Tony Blair ter zunanji minister Thomas Cook. Britanski vojaki so dobili nalogo pridržanja obtoženih, v kolikor bi se za to pokazala priložnost. Podobne spremembe so se dogodile tudi v ZDA, saj je na oblast prišel Bill Clinton, ki se je aktivno zavzel za reševanje krize (Petritsch, 2001:str.79).

Evropska unija je v 2. decembra 2005 v Sarajevu iz rok zveze NATO prevzela vodenje mirovne operacije v BiH in tako začela najboljšejšo operacijo v svoji zgodovini, imenovano Althea. S tem je bila končana misija SFOR. Na slovesnosti, ki sta se je udeležila generalni sekretar zveze NATO Jaap de Hoop Scheffer ter visoki predstavnik EU za skupno zunanjo in varnostno politiko Javier Solana, so dvignili evropsko zastavo, znak EU pa prav tako nosijo vojaki, ki sodelujejo v operaciji. Misijo so poimenovali EUFOR ali European Union Force oziroma Sile Evropske unije (*EU prevzela vodenje mirovne operacije v Bih, 2004*). EUFOR je ob začetku delovanja štel 7.000 pripadnikov, kolikor je imela tudi misija SFOR in je deloval v skladu z UL OZN ter osnovami mirovnega sporazuma iz leta 1995.

Ključni cilji misije EUFOR so bili:

- zagotovitev premirja in preprečitev ponovnega izbruha, ter nadaljnjo uresničevanja nalog ter odgovornosti, ki so opredeljene v dopolnilu 1A ter dopolnilu 2 mirovnega sporazuma;
- v skladu s svojim mandatom prispevat k varnemu okolju v BiH, ter uresničevati naloge opredeljene s stran OHR misije za implementacije ter pospeševat proces stabilizacije;
- ključna podporna naloga EUFOR je zagotovitev pomoči Mednarodnemu Kazenskemu sodišču za nekdanjo Jugoslavijo (ICTY) in drugim relevantnim organizacijam, kar vsebuje tudi zadržanje obtožencev;
- zagotovitev okolja, ki bo omogočal delovanje policijskih sil zoper organiziran kriminal v BiH.

V EUFOR oziroma operaciji Althea, sodeluje 22 držav članic organizacije EU: Avstrija, Belgija, Češka, Estonija, Finska, Francija, Nemčija, Grčija, Madžarska, Irska, Italija, Latvija, Litva, Luksemburg, Nizozemska, Poljska, Portugalska, Slovaška, Slovenija, Španija, Švedska in Velika Britanija kot članice, ter 11 držav nečlanic EU: Albanija, Argentina, Kanada, Bolgarija, Čile, Maroko, Nova Zelandija, Norveška, Romunija, Švica in Turčija. Sodelujoče članice zagotavljajo potrebne vojaške in druge sisteme za izvajanje nalog misije EUFOR. S to operacijo je EU potrdila svojo strategijo, ki so jo zunanji in obrambni ministri držav članic EU oblikovali in podpisali leta 2003 v Thessaloniki. Ta strategija potrjuje prepričanje, da je odgovornost za varno in mirno Južne Evrope, oziroma področje zahodnega Balkana v rokah EU (*Operation ALTHEA, 2006*).

BiH je v vojaškem smislu operativno razdeljena na tri področja, kjer se nahajajo multinacionalne vojaške sile. Centralno poveljstvo EUFOR se nahaja v Sarajevu.

- Multinacionalne vojaške sile Sever (MNTF N) delujejo pod poveljstvom britanskih časnikov in imajo sedež v vojaškem kampu »Eagle Base« blizu Tuzle. V kampu je neprestano lociranih 750 vojakov. Zraven glavnega kampa, je EU oblikoval še kamp Fatih Sultan Mehmet v bližini Zenice ter kamp Doboju v Doboju. MNTF N sestavljajo pripadniki 14 držav in ima skupno 1300 pripadnikov. V operaciji sodeluje 184 slovenskih vojakov, ki so se s portugalskimi vojaki iz Doboja preselili v Tuzlo. Področje delovanja pokriva območje Tuzle-kanton Podrinje, območje Zenica- kanton Canton, območje Posavine ter območja v RS, ki obsegajo področja med Teslicami na zahodu ter Milicami ter Srebrenico na jugovzhodu.

- Multinacionalne vojaške sile Jugovzhod (MNTF SE) delujejo pod poveljstvom finskih časnikov in imajo sedež v Mostarju. Sodeluje 6 držav, ki zagotavlja 1.500 vojaških in civilnih pripadnikov, od tega vsaj 1000 v bazi Europa, blizu Mostarja, ostalih 500 pa predvsem na področju Rajlovac, na področju Rogatica, ter na področju RS (Goražde, Žepa, Pale, Trnovo, Trbinje,...) .
- Multinacionalne vojaške sile severozahod (MNTF NW) delujejo pod poveljstvom španskih časnikov in imajo sedež v Banja Luki. Sodeluje 11 držav, ki zagotavljajo 1.000 vojaških in civilnih pripadnikov. Njihovo področje delovanja obsega Unsko-Sanski kanton, Osrednjo Bosanski kanton, področje Z Bosne ter področje v RS, in sicer Banja Luka, Prijedor, Mrkonjič grad,..

V okviru misije delujejo tudi integrirane policijske sile (IPU), ki pokrivajo celotno področje BiH. Sedež in poveljstvo IPU se nahaja v Sarajevu. V IPU sodeluje 534 pripadnikov in je sestavljena iz:

- poveljstva IPU s sedežem v Sarajevu, ki zagotavlja poveljnikom IPU ustrezne ukaze ter načrte za izvajanje IPU operacij ter podpornih operacij znotraj svojih zmožnosti;
- štirih mobilnih enot v velikosti vojaške čete, ki praviloma izvajajo naloge za hitro interveniranje;
- petih preiskovalnih enot ter enoto za podporo operacij;
- logističnih enot, ki omogočajo delovanje drugih enot.
-

Ključne operacije enot IPU so nadzor nad tihotapljenjem orožja in druge nelegalne vojaške opreme; nadzor meje z Srbijo in Črno goro, aretiranje in pripor obtožencev zvezne ali kantonalne sodne oblasti, nadzor ter iskanje nezakonitega orožja.

V večini operacij so sodelovale tudi lokalne policijske sile, ter obveščevalne službe zveze NATO in vojske BiH (*Force elements;2006*).

6.3.1 RAZVOJ OBOROŽENIH SIL BIH

Leta 1996 je bilo okoli 150.000 aktivnih vojakov v sestavi oboroženih sil BiH. Razvile so se vse tri veje vojske: kopenska vojska, vojaška mornarica ter vojaško letalstvo. Zvezna oblast ni imela svoje vojske, kakor tudi ne svojih oborožitvenih sistemov. Oborožene sile BiH so bile namreč razdeljene na osnovi etnične pripadnosti na vojsko Federacije BiH, kjer so večino

predstavljali Bošnjaki in Hrvati, ter vojska Republike Srbske, z večinskim srbskim delom. Zvezna oblast ni imela prav nobenih pooblastil za nadzor nad oboroženimi silami Entitet, prav tako pa na ravni zvezne države ni bilo ustreznega ministrstva za obrambo. Za zagotovitev civilnega nadzora nad vojaškimi silami, sta Entiteti oblikovali obrambna ministrstva.

Dne 31. januarja 2001, so Entitete zmanjšale številčnost svojih vojsk, kar je v skupni oceni pomenilo 33.000 aktivnih pripadnikov oboroženih sil, od tega Federacija 23.000 pripadnikov ter Republika Srbska 10.000 pripadnikov. Zanimiva je pa velika razlika pri potrošnji denarja v vojaške namene, tako je vojska Federacije porabila v povprečju 37% obrambnih proračunskih sredstev za pripadnike vojske ter za vojne veterane, 36% za različne operacije ter usposabljanja ter 27% za nakup vojaške opreme, kar vključuje orožje, sanitetno opremo, osebno opremo vojakov,.. Vojska Republike Srbske je kar 76% vojaških proračunskih sredstev namenila pripadnikom oboroženih sil in vojnim veteranom, 21% za različne operacije ter izobraževanja ter samo 3% za nabavo novih oborožitvenih sistemov (*Military balance, 2001/2002: str.82*).

Vojska Republike Srbske je uradno bila ustanovljena že leta 1992. Po koncu konflikta je na osnovi mednarodnih sporazumov in dogovorov prešla na mirnodobno sestavo, prav tako pa je prihajalo do razpustitve določenega dela rezervne sestave. Konec leta 1996 je vojska RS štela okoli 23.000 pripadnikov aktivne sestave oboroženih sil, 7.699 mladih je bilo na služenju vojaškega roka ter kar 172.898 pripadnikov rezervne sestave, ki so delovali na 300 različnih vojaških lokacijah znotraj RS (*Military balance, 2001/2002: str.85*). Materialno-tehnična sredstva so bila ob koncu vojne dostavljena v vojaška skladišča, vendar brez ustrezne racionalizacije ter količinskega zmanjševanja. Kasnejše racionalizacije organiziranosti vojske RS ter zmanjševanja vojaških sistemov niso bile posledica predvidene obrambne reforme, ampak so do konca leta 2002 bile posledice uresničevanja mednarodnih sporazumov, in sicer na področju:

- vojaškega uresničevanja mirovnega sporazuma,
- meril glede krepitve medsebojnega zaupanja ter graditve miru,
- nadzora oboroževanja, ki je predvideval količinsko zmanjševanje vojaških sistemov.

Konec leta 2002 je imela vojska RS 6.827 profesionalnih pripadnikov, 6.018 nabornikov ter 165.633 pripadnikov rezervne sestave ki so bili razporejeni v 4 korpuse, 36 brigad, 12 polkov in 17 samostojnih bataljonov. Znotraj RS je bil organiziranih 124 vojaških baz

(INFORMACIJA O REFORMI U SISTEMU ODBRANE BiH). Vrhovni poveljnik vojske RS ni član predsedstva, temveč predsednik RS, kar je bilo sicer v nasprotju z zvezno Ustavo. Vojska federacije BiH, je bila sestavljena iz dveh komponent, namreč iz hrvaške in bošnjaške. Samo v osrednjem poveljstvu so bili pripadniki in oficirji iz obeh narodnosti. Civilni nadzor nad celotno vojsko je opravljalo Federativno ministrstvo za obrambo. Vojska Federacije je bila razdeljena v štiri korpuse, od tega trije korpusi Bošnjaški s poveljstvi v Sarajevu, Tuzli in Bihaču ter en hrvaški korpus s poveljstvom v Mostarju. Vojska Federacije je leta 2000 imela 24.000 aktivnih pripadnikov, od tega 16.618 v bošnjaškem delu ter 7.225 v hrvaškem delu (*Military balance, 2001/2002: str.85*).

Šele leta 2004 je bilo ustanovljeno enotno obrambno ministrstvo na ravni države, ki je imelo sprva nalogo le pospešiti in koordinirati integracijo obeh vojsk v enotne oborožene sile BiH. V skladu z Ustavo, so leta 2004 še vedno bili vrhovni poveljniki oboroženih sil člani Predsedstva, seveda vsak svoje etnične vojske. V začetku leta 2005 je bilo v aktivni sestavi oboroženih sil BiH 12.000 pripadnikov, od tega 8.000 v vojski Federacije ter 4.000 v RS, vendar je bilo predvideno nadaljnjo zmanjševanje aktivne sestave (*Military balance, 2005/2006: str.113*).

Na oblikovanje oboroženih sil BiH so imeli velik vpliv tudi mednarodni sporazumi, med katerimi je bil ključnega pomena Sporazum o medsebojnem zaupanju in ukrepih za gradnjo varnosti. Ta sporazum je bil predviden že v daytonskem mirovnem sporazumu, natančneje v dopolnilu 1-B.

Pogajanja, ki jim je predsedoval madžarski diplomat Istvan Gyarmati, so potekala v okviru organizacije OVSE. Sporazum je bil podpisan 26. januarja 1996 na Dunaju in je prešel takoj v veljavo. Soglasje je obstajalo v petnajstih ključnih točkah, med drugimi na področju periodične izmenjave podatkov o vojaških zmogljivostih, vnaprejšnjo obveščanje ter opazovanje večjih vojaških aktivnosti, razvijanje medsebojnih stikov in komunikacije, izmenjava vojaških izkušenj med Entitetama, prepoved napotitve vojaškega osebja na občutljiva področja, prepoved zaposlovanja tujih vojaških strokovnjakov, ki so enostransko aktivno sodelovali v vojni in niso bili pod nadzorom ZN, nadzor nad vojaškimi proizvodnimi zmogljivostmi, umik sil in težke oborožitve v vojašnice ter druge vojaške objekte ter zmanjšanje tveganj za ponovni konflikt (*Parties sign agreement on Confidence- and Security-Building Measures for BiH, 1996*).

Po dolgotrajnih pogajanjih, ki so se uradno pričela 4. januarja 1996 na Dunaju, je bil 14. junija 1996 v Firencah prav tako podpisan Sporazum o regionalnem nadzoru oborožitve. Sporazum so podpisali predstavniki BiH, Federacije BiH, Republike Srbske, Republike Hrvaške ter Zvezne Republike Jugoslavije, govori pa o dovoljeni količini in vrsti orožja v posameznih državah, ter v okviru BiH v posameznih Entitetah. Uradno je sporazum vstopil v veljavo 1. novembra 1997 in ima neomejen mandat trajanja. Sporazum je predvideval dogovor o oborožitvenih sistemih, ki vključujejo vojaške tanke, oborožena oklepna vozila, artilerijsko orožje kalibra 75 mm in več, vojaška letala ter vojaške helikopterje in dejansko odseva CFE sporazum iz leta 1990, kjer so opredeljene tudi enake kategorije oborožitvenih sistemov. Ta sporazum je bil že predviden v Daytonskem mirovnem sporazumu, natančneje v členu 4 in členu 5 (*Sporazum o Subregionalni kontroli naoružanja, 1996*).

Dogovor je natančno predvidel dovoljeno količino posameznih oborožitvenih sistemov v opredeljenih državah, in je sledil razmerju 5:2:2. Tako je ZRJ lahko obdržala nivo oborožitvenih sistemov na osnovi 75% glede na predvojno stanje v SFRJ, Hrvaška ter BiH pa 30% glede na predvojno stanje v SFRJ.

Tabela 6: razmerje vojaških sistemov po sporazumu:

VOJAŠKI SISTEMI	ZRJ	R HRVAŠKA	FEDERACIJA	RS
TANKI	1025	410	273	137
OKLEPNA VOZILA	850	340	227	113
ARTILERIJA	3750	1500	1000	500
VOJAŠKA LETALA	155	62	41	21
VOJAŠKI HELIKOPTERJI	53	21	14	7

Sporazum je opredeli metode dela in časovne okvirje za zmanjšanje oborožitvenih sistemov na dovoljeno normo, postopke za nadaljnjo periodično izmenjavo podatkov, prav tako pa je ustanovil sub-regionalno posvetovalno Komisijo. Gre za skupno telo, odgovorno za uresničevanja določil sporazuma o nadzoru oborožitve in za reševanje težav ali nesporazumov, ki so posledica uresničevanja določil sporazuma. Za uspešno izvajanje nadzora ter izmenjavo informacij, so bile ustanovljene posebne inšpekcijske službe, ki so opravljale svojo nalogo letno ob izteku koledarskega leta. Ključni uspeh sporazuma je zmanjšanje količine oborožitvenih sistemov v regiji (*Sporazum o subregionalni kontroli naoružanja 1996*).

Z uveljavitvijo novega zakona o obrambi in zakona o oboroženih silah BiH, je 1. januarja 2006 postala država s samo eno vojsko. Doslej Entitetni obrambni ministrstvi in nekdanji v medsebojni spopad vpleteni vojski, so ukinili, prav tako pa vojaško obveznost, saj bodo oborožene sile BiH povsem poklicne. Obrambna reforma predvideva enoten sistem vodenja in poveljevanja, saj bosta odgovornost za razvoj učinkovite in sposobne oborožene sile nosila Ministrstvo za obrambo na ravni države ter Generalštab BiH. Prav tako bosta odgovorna za sprejetje ustreznih političnih in vojaških zakonov in določil, ki zagotavljajo razvoj sodobnih vojsk (*The armed forces in BiH, 2006*). Dejansko so zakon o obrambi, ki je obe entitetni vojski podredil enemu poveljstvu, sprejeli že leta 2003. Tako je zaradi finančne neučinkovitosti in politično problematičnega obrambnega sistema v BiH, Visoki Predstavnik, lord Paddy Ashdown, Komisiji za obrambno reformo podelil mandat za pripravo zakonskih priporočil za ukinitve Entitetnih obrambnih ministrstev in vojsk ter za nadaljnje približevanje standardom zveze NATO. Komisija, ki sta jo vodila obrambni minister BiH Nikola Radovanović, ter politični svetovalec pri organizaciji NATO Raffi Gregorian, je, ob podpori poveljstva NATA v Sarajevu, predstavila svoja priporočila za nov zakon o obrambi. V skladu z zakonom o obrambi, sprejetim 1. januarja 2006 je BiH prešla na izključno poklicno sestavo, saj so naborniški sistem ukinili, prav tako pa so ukinili pasivno rezervno sestavo s približno 60.000 pripadniki. Novo aktivno rezervo bodo ustanovili v prihodnjih nekaj letih iz vrst poklicnih vojakov, obsegala pa bo približno polovico aktivne sestave. Nove, povsem poklicne oborožene sile bodo popolnjevali iz celotne BiH na podlagi razpisa, za vsako prosto mesto pa bo označena lokacija, enota in polk. Prijavljeni kandidati bodo lahko izrazili željo, v kateri enoti bi radi služili. Prav tako zakon predvideva številčno manjšo vojsko, saj bodo oborožene sile zmanjšali na predvidenih 8.000 do 10.000 vojakov. S sprejetjem zakona, se je tudi poenotil vojaški proračun na ravni države. Glede na leto 2002, bodo stroške zmanjšali za 55% in bo znašal 1,5% BDP. Za leto 2006 so namenili 150 milijonov evrov, pri čemer bo veliko sredstev namenjenih za celostno obrambno reformo. V prihodnjih letih, se bo vojaški proračun predvidoma povečal na 2,16% BDP. Po napovedih, naj bi bilo 77% finančnih sredstev namenjenih pripadnikom oboroženih sil, okoli 4% za usposabljanje, za logistiko in nakupe 12% finančnih sredstev, za vzdrževanje opreme in stroške letalske opreme 3,6% ter 2,7% za mednarodno sodelovanje (Prlenda, 2006: str 44).

Obrambna reforma predvideva enoten sistem vodenja in poveljevanja, saj bosta odgovornost za razvoj učinkovite in sposobne oborožene sile nosila Ministrstvo za obrambo na ravni države ter Generalštab BiH. Prav tako bosta odgovorna za sprejetje ustreznih političnih in vojaških zakonov in določil, ki zagotavljajo razvoj sodobnih vojsk.

7. POVOJNA OBNOVA BIH IN VLOGA MEDNARODNE SKUPNOSTI

Po podpisu mirovnega sporazuma je bila Bosna in Hercegovina ozemeljsko razdeljena na dve Entiteti (Federacijo BiH ter Republiko Srbsko), ter na tri mednarodna vojaška poveljstva IFOR. Ameriško poveljstvo je imelo sedež v Tuzli in nadzorovala področje SV BiH (vključno z Srebrenico ter Brčkim), enote Velike Britanije so imele poveljstvo v Banja Luki in so nadzirale področje SZ Bosne ter francosko poveljstvo, ki je imelo poveljstvo v Mostarju in so pokrivalo področje Mostarja in Sarajeva. V nekoliko dneh so sile IFOR šteje že več kot 60.000 vojakov iz 30 držav (*NATO's role in Bosnia and Herzegovina, 2001*).

Po podpisu mirovnega sporazuma je veliko ozemlja Republike Srbske prešlo pod oblast Federacije in obratno, kar so s z pridom izkoriščali predvsem nacionalisti, ki so samo na srbski strani v beg pognali preko 80.000 ljudi iz predmestja Sarajeva. Vsi ti ljudje so zapustili svoje domove v Federaciji in se naselili v Republiko Srbski, saj so na ta način zagotovili v vseh mestih RS večinsko srbsko prebivalstvo. Mnogi od njih so želeli ostati na svojih domovih, vendar so srbski nacionalisti, v pričo pripadnikov IFOR, izvajali tako fizičen kot psihološki teror nad ljudmi. Ljudje so vzeli s seboj vse, kar se je dalo vzeti, ostale stvari so požgali in uničili. Tako so gorele hiše in gospodarska poslopja, podjetja in tudi humanitarne ustanove. Mnogi Srbi so naselili zapuščene hiše v Srebrenici in Brčkem. Tudi bošnjaški in hrvaški nacionalisti so izvajali podobne pritiske na ljudi, tako so praktično vsi Bošnjaki zapustili Srebrenico in se naselili v predmestje Sarajeva. Takratni poveljnik IFOR, Smith Leighton, je podelil mandat izvajanje nadzora nad potekom selitev JLA. Ob tem je Karl Bildt izjavil:« naenkrat smo bili priča pobegu 100.000 ljudi, ki pa niso bežali pred vojno, ampak zaradi Daytonskega sporazuma!« (Petritsch, 2001:str.71).

Poseben trn v peti mednarodni skupnosti je predstavljal predsednik Republike Srbske Radovan Karadžić. Republika Srbska, predvsem področje Pal, je bilo izrazito nacionalistično usmerjena, kar je Karadžiću zagotavljalo izjemno veliko politično podporo. Nekatera področja so bila tudi nekoliko manj nacionalistična, predvsem področje Banje Luke s umirjenim politikom Rajkom Kasagićem na čelu. V Banjo Luka je hotela mednarodna skupnost tudi prenesti sedež Federacije BiH. Mednarodna skupnost se je zavedala težav, ki jih bo prinesla morebitna izvolitev Karadžića, zato je začela izvajati pritisk z grožnjo sankcij na Slobodana Miloševića ter na celotno Republiko Srbsko ter ZRJ. Da bi Radovan Karadžić

povečal svoj vpliv v Republiki srbski, je 15. maja 1996 odstavil Kasagića v Banji Luki, saj je le-ta na glas govoril o politiki Karadžića, ki bo Republiko Srbsko pripeljalo do izolacije in finančnega propada. Po tem dogodku je med Srbi v Banja Luki zavladalo prepričanje o nujnosti prestavitve sedeža države, posebej se je za to zavzemal opozicijski politik Milorad Dodik. Vojska RS v Banji Luki in mestna policija nista hoteli sprejeti odloka Karadžića o odpustitvi Kasagića, hkrati pa je pritisk nanj izvedel srbski predsednik Slobodan Milošević. Tako Carl Bildt kot tudi ameriški diplomat Holbrooke nista popuščala, tako da je 19. julija 1996 Karadžić ostal brez vseh političnih kompetenc, tako na ravni države kot tudi v svoji stranki SDS, saj v kolikor bi ostal v stranki, bi bila le-ta izključena iz naslednjih volitev. To je bil ultimat predsednika OVSE Roberta Frowicka. Na oblast je prišla podpredsednica SDS Biljana Plavšić.

7.1 POVOJNA EKONOMSKA OBNOVA BOSNE IN HERCEGOVINE

Bosna in Hercegovina je bila ena izmed najslabše razvitih republik v nekdanji Jugoslaviji, saj je njen BDP leta 1990 znašal 10.6 bilijonov dolarjev oziroma 2.429 tisoč dolarjev na prebivalca (per capita), kar je bilo v primerjavi s Slovenijo (6.500 tisoč dolarjev na prebivalca) relativno nizko. Konec leta 1995 je BDP na prebivalca znašal 500 dolarjev, kar znaša približno 20% glede na leto 1990. Vojna vihra je na eni strani povzročila uničenje materialnih (fizičnih) dobrin države, kot so transportne zmogljivosti, stavbe in stanovanja, komunikacijsko omrežje,.. po drugi strani pa tudi prekinile prodajno-menjalne ekonomske kanale, zaustavila je ekonomski razvoj in ekonomske reforme (iz socialističnega v tržno-liberalni sistem), hkrati pa je vplivala na socialno strukturo v BiH (2 milijona ljudi je bilo razseljenih, 100.000 ljudi mrtvih). Več kot 1.3 milijona ljudi je ostalo brez zaposlitve tudi po končani vojni, ogromno ljudi je zaradi zamrznitve bančnega poslovanja izgubilo prihranke ter stanovanja. Velik del obdelovalnih površin je bilo miniranih ali zapuščenih, kar je za BiH pomenilo 80% odvisnost od tuje humanitarne pomoči.

Po podpisu mirovnega sporazuma je mednarodna skupnost oblikovala Prednostni Program obnove, ki je zahteval 5.1 bilijona dolarjev zunanje pomoči za uresničitev zastavljenih nalog v daljšem časovnem obdobju. Osnovni cilj programa je bila obnovitev 2/3 predvojnega BDP stanja BiH v obdobju desetih let. Prva donatorska konferenca, ki sta jo organizirale EU in Svetovna Banka je bila izpeljana 20. in 21. decembra 1995 v Bruslju. Za nujno pomoč je bilo s strani mednarodne skupnosti zagotovljenih 610 milijonov dolarjev, od tega 215 milijonov EU, 150 milijonov Svetovna Banka ter 60 milijonov dolarje ZDA. Preostanek so zagotovili

drugi javni in zasebni donatorji (Petritsch, 2001: str. 72). Ključne mednarodne organizacije so odprle svoje urade v BiH, tako je Svetovna Banka odprla pisarno leta 1996 v Sarajevu, na čelo katere je bil postavljen direktor Rory Sullivan. Svetovna Banka je v povojnem obdobju zagotovila pomoč, čeprav Bosna še ni bila uradno članica skupine držav Svetovne Banke. V tem obdobju je zagotovila 125 milijonov US\$ pomoči, v obliki posojila pod IDA pogoji (brez obresti, doba odplačevanja znaša od 35-40 let, pri čemer prvih deset let ni potrebno vračati posojila), prav tako pa je zagotovila subvencijo v višini 25 milijonov US\$ (*BiH Transformation, Success, and Remaining Challenges*, 2005). Do leta 1998 je bilo načrtovane pomoči 5.1 bilijonov dolarjev, dejansko pa realiziranih 2.8 bilijonov dolarjev pomoči. Prednostni program Obnove je vseboval tri ključna področja delovanja :

1. Obnova fizičnega premoženja, kar vsebuje obnovo državnega električnega in transportnega omrežja in infrastrukture, komunalnih storitev ter socialnih dejavnosti. Za ta program je bilo do leta 1998 porabljenih 54 % vseh razpoložljivih sredstev, saj je bil ključen pri normalizaciji razmer. V kratkoročnem načrtu je predvideval dejavnosti na področju zagotavljanja hrane, čiste vode in zdravstvene oskrbe. V daljšem časovnem obdobju, pa bi naj ta program obnovil proizvodnjo in zunanjo trgovino ter obnovil bivalne kapacitete. Mednarodna skupnost in donatorji so dejansko zagotovili do leta 1998 1.5 bilijona dolarjev pomoči, od predvidenih 2.4 bilijona.

- **Državna omrežja in infrastruktura** sta bili ključni točki tega programa, saj sta vsebovali obnovo transportnih zmogljivosti, električnega omrežja in premogovništva ter telekomunikacijskih sistemov. Vse te panoge so bile zaradi njihove strateške namembnosti pogosto tarča vojaškega obstreljevanja. Mednarodna skupnost je do leta 1998 zagotovila 503 milijonov dolarjev pomoči za njihovo obnovo, hkrati pa je dodatna pomoč prišla iz privatnega sektorja.

Transportno omrežje; za obnovo transportnih zmogljivosti je 16 donatorjev do leta 1998 zagotovilo 189 milijonov dolarjev pomoči, kar je omogočilo v kratkoročnem obdobju odprtje letališča za komercialne polete v Sarajevu, obnova večine glavnih cest ter železniškega omrežja. ZDA so samo za obnovo infrastrukture v BiH namenile 372 milijonov US\$ pomoči, ki se je konkretno uporabila za obnovo železniškega mostu v Brčkem, cestnih mostov v Bosanskem Brodu, Dubici in Novem Gradu (*USAID slavi 10 godina rada u BiH*, 2005).

Električno omrežje premogovništvo; za program obnove je 17 donatorjev zagotovilo 288 milijonov dolarjev pomoči. Proizvodnja električne energije se je do leta 1998 povzpela na 78

% glede na leto 1990 in je znašala 9.545 GWh. Obnovljenih je bilo 700 kilometrov glavnega omrežja, s čimer so zagotovili električno energijo vsem večjim urbanističnim centrom. Prav tako je bilo obnovljenih 5.000 kilometrov lokalnega omrežja, ki zagotavlja prenos 220 kV električne energije, ter vsaj 1.100 transmitorskih postaj. Program je nadalje obnovil proizvodnjo premogovništva, predvsem za potrebe termoelektrarn (*BiH:1996-1998 Lessons and accomplishment, 1999: str.3*).

Telekomunikacije; ključna naloga programa je bila obnova sistema ter zagotovitev mednarodnih povezav ter povezav med Entitetama. V ta namen je 11 donatorjev zagotovilo 26 milijonov dolarjev nujne pomoči, vsaj še 100 milijonov dolarjev pa so zagotovili zasebni vlagatelji ter tuji telekomunikacijski operaterji, predvsem iz sosednjih držav. Za zagotovitev internetnega omrežja je bilo zagotovljenih dodatnih 20-40 milijonov dolarjev pomoči. Leta 1998 je BiH dosegla predvojno stanje (15.8 priključkov / 100 prebivalcev), razen v nekaterih naseljih, so bili omogočeni notranji, mednarodni ter klici med Entitetama.

- **družbene storitve**, vojna vihra je uničila ogromno nastanitvenih zmogljivosti v BiH, predvsem v bližini prvih bojni črt. Lokalne storitve, kot so vodovodno omrežje ter ogrevanje so zaradi neustreznega vzdrževanja postala povsem neuporabna. Veliko težavo so predstavljala minska polja in druga neaktivirana eksplozivna telesa, predvsem na podeželju. Tako je bila obnova skupnostnih in lokalnih storitev ključna pri gradnji varnostnega okolja, tako za ljudi, ki so tam preživeli vojno kot tudi za morebitne povratnike na ta ozemlja. Z donatorsko pomočjo, ki je do leta 1998 znašala 741 milijonov US\$, so sprva obnovili vodovodni sistem, ter sistem ogrevanja, predvsem v večjih urbanih naseljih.

Nastanitvene zmogljivosti, v Federaciji je bilo uničenih 6% ter močno poškodovanih 33% vseh nastanitvenih zmogljivosti, v Republiki Srbski pa je bilo 5% uničenih ter 29% močno poškodovanih zmogljivosti. Do leta 1998 je 34 donatorjev prispevalo 503 milijone US dolarjev pomoči za obnovo nastanitvenih zmogljivosti, pri čemer so tudi zasebniki s pomočjo kreditov, ki so jim ga zagotovili donatorji, omogočili hitrejšo realizacijo programa. Program je predvideval najprej obnovo manj uničenih zmogljivosti, torej tistih zmogljivosti, ki so bile obnovljene v najkrajšem možnem času. Tako je do leta 1998 približno 100.000 zasebnih hiš ter stanovanjskih blokov prejeli denarno pomoč s strani Programa, ki pa je bila v odvisnosti od stopnje poškodovanosti. Obnova nastanitvenih zmogljivosti je pozitivno vplivala tudi na stopnjo brezposelnosti, saj je veliko lokalnih prebivalcev (ocenuje se na 200.000) v gradbenih delih dobila možnost začasne zaposlitve. Po cenah PRTF bi se leta

1998 v BiH vrnilo še vsaj 120.000 beguncev, v kolikor bi bile možnosti ustrezne namestitve (*Wilkinson; 2005: str.10*).

Ogrevanje ter zemeljski plin, pred vojno so zemeljski plin uvažali predvsem iz vzhodnega trga (Rusije), vendar pa so bile povezave po vojni povsem uničene. Pri obnovi so sodelovali tako donatorji, ki so prispevali 75 milijonov US dolarjev kot tudi zasebniki s svojim kapitalom. Do leta 1998 so tako obnovili ogrevalni sistem v Sarajevu, hkrati pa odstranili vse nevarne priključke na sistem oskrbe z zemeljskim plinom. Prav tako so do leta 1998 izgradili vse potrebna varnostna merila pri delu z zemeljskim plinom, ter zagotovili povezavo z dobavitelji zemeljskega plina.

Vodovodni sistem ter komunalna storitev, ob koncu vojne več kot polovica prebivalcev BiH ni imela dostopa do pitne vode, uničeni so bili vodovodni in kanalizacijski sistemi, predvsem v urbanih naseljih. Do leta 1998 so donatorji prispevali 213 milijonov dolarjev pomoči, s pomočjo katerih je do leta 1998 program obnovil vodovodni sistem v skladu z predvojnimi stanjem. Vodovodni sistem je bil obnovljen v 100 občinah na področju Federacije, ter v 33 občinah na področju Republike Srbske. Na drugi strani pa je bilo do leta 1998 zelo malo narejenega na področju komunalnih storitev. Takoj po vojni so predvsem z pomočjo USAID izgradili vodni rezervoar s prostornino 5.500 kubičnih metrov, ki je omogočil nemoteno oskrbo s pitno vodo na področju Tuzle (*USAID post-dayton accomplishment, 2006*).

Minska polja, ob koncu vojne je bilo neodkritih še vsaj 500.000 pehotnih min na predvidenih 17.000 minskih poljih, predvsem seveda v bližini bojišč, kar je predstavljalo veliko oviro za hitrejšo obnovo BiH, hkrati pa onemogočilo vrnitev nekaterih beguncev na svoje domove. Za deminiranje je 9 donatorjev zbralo 43 milijonov US dolarjev. Program je sprva predvidel program čiščenja obstoječih in prepoznanih minskih polj, hkrati pa ustanovil lokalne agencije za čiščenje minskih polj, v katerih so sodelovali tudi prebivalci BiH. Do leta 1998 je bilo očiščenih 6 milijonov kvadratnih metrov ozemlja BiH, kar pa je predstavljalo le 5% predvidenih minskih polj. Združeni Narodi so ustanovili Center za minsko delovanje (Mine Action Center MAC), ki so ga kasneje prenesli na lokalne nivoje.

- **socialne dejavnosti**; vojna je pri ljudeh povzročila hude psihične travme in fizične poškodbe, hkrati pa v družbi ohromila zdravstvene storitve ter sistem izobraževanja. Po nekaterih ocenah, je po vojni trpelo več tisoč ljudi za različnimi psihološkimi boleznimi ter psihičnim in emocionalnim stresom. Na področju izobraževanja so mladostniki izgubili ključna leta šolanja. Za neposredno pomoč

žrtvam vojne, je program v kratkoročni viziji zagotovil obnovo zdravstvenih objektov, obnovil zalogo zdravil in zdravstvene opreme ter ustreznih finančnih sredstev. Do leta 1998 so donatorji zagotovili 280 milijonov US\$ pomoči za zdravstvo in šolstvo (*BiH:1996-1998 Lessons and accomplishment, 1999:str.19*).

Izobraževanje, v času vojne je bilo poškodovanih, uničenih ali uporabljenih v vojaške namene vsaj 60% izobraževalnih ustanov (v nekaterih so tudi potekali množični poboji, Srebrenica 1995). Večina osebja iz izobraževalnega sistema je bilo sistematično pregnanega ali ubitega. Kljub vsemu, pa so v nekaterih mestih zagotavljali osnovno šolanje najmlajšim otrokom. V okviru programa za obnovo je 25 donatorjev do leta 1998 namenilo 144 milijonov US\$ pomoči izključno za obnovo šolskega sistema, s čimer so zagotovili potrebna sredstva za plače osebju, za vzdrževanje in obnovo šol ter za pedagoško opremo. Tako so do leta 1999 obnovili 840 osnovnih šol ter 130 vrtcev, prav tako so odprli 80 % srednjih šol ter pomemben del univerzitetnih ustanov. Donatorji so tudi poskrbeli za pedagoški material, pohoštvo ter učbenike. ZDA so namenile 39 milijonov US\$ za izobraževanje ter praktično usposabljanje vladnega osebja ter privatnega sektorja (*USAID post-dayton accomplishment, 2006*).

Zdravstvo, okoli 45% zdravstvenih ustanov je bilo uničenih ali neuporabnih. Do leta 1998 je 15 donatorjev zagotovilo 136 milijonov US\$ pomoči za obnovo zdravstvenega sektorja. Osnoven cilj je bil zagotoviti ustrezne zdravstvene programe za žrtve vojn, za obnovo zdravstvene infrastrukture ter finančnih sredstev za plače osebju in zdravila. Do leta 1998 je bilo zgrajenih in strokovno usposobljenih 40 rehabilitacijskih centrov (od predvidenih 76). Bolnice, poliklinike in zdravstveni domovi so bili obnovljeni v obeh Entitetah, kakor tudi oskrba z zdravili.

2. **obnova ekonomske dejavnosti**, je bil drugi ključen cilj programa Obnove BiH. Dejansko so se pokazale zahteve za reforme na področju ekonomije in gospodarstva, saj socialističen model ekonomije ni bil več primeren za razvoj tržno usmerjene ekonomije in gospodarstva na bazi kapitalistične proizvodnje. Osnovni cilj mednarodne skupnosti je bil program privatizacije, oziroma razvoj zasebnega sektorja, oblikovanje bančne reforme ter zagotoviti dotok privatnega kapitala v državo. Osnovni cilji znotraj obnove ekonomske dejavnosti so bili obnova in razvoj industrije ter finančnega trga, kmetijstva na podeželju ter ustvariti začasne in predvsem trajne zaposlitve. Do leta 1998 je gospodarska rast znašala 40 %, nezaposlenost se je znižala iz 80% leta 1995 na predvojnih 15% delovno sposobnega prebivalstva. Mednarodni in

zasebni donatorji so do leta 1998 zagotovili 522 milijonov US\$ za obnovo na ekonomskem področju (*Marić, Bosnia: on the road to Sustainability, 2004: str.17*).

Industrija ter finančno poslovanje; veliko škodo je utrpel bančni sektor, saj je bil devizni kapital v domačih bankah zamrznjen, kar je povzročilo veliko nezaupanje v banke. Tako je bil eden izmed ključnih ciljev Programa za obnovo privatizacija bank, kar naj bi imelo za posledico povečanje zaupanja v bančni sistem, in posledično večje vlaganje denarja v banke. Prav tako se je zagotovila zaščito zaradi političnega tveganja v državi, kar je pomenilo, da je bil denar zavarovan do premije 7.500 KM. Ta del programa je izvajala Agencija za zaščito depozita s sedežem v Sarajevu. Za realizacijo zaščite depozita je bilo sprva zagotovljenih 15 milijonov US\$ zaledja, ter milijon US\$ neposredno za delo agencije. Leta 2000 je v tem programu sodelovalo že 21 bank na celotnem področju BiH. Obnova bančnega sistema je tudi omogočila bistveno lažji dostop do kreditov, kar je stimuliralo proizvodnjo v državi, hkrati pa so ljudje zaradi zaščite pred političnim tveganjem obnovili zaupanje v banke. Vse to je omogočilo hitrejšo obnovo in razvoj industrije v BiH, vendar pa je bilo potrebno še vedno zagotoviti trge, za menjavo blaga. Do leta 1998 je Program obnove zagotovil preko 1000 posojil za kreditiranje predvsem podjetnikov, v skupni vrednosti 250 milijonov US\$, kar je povzročilo povečanja zaposlovanja (20.000 novih delovnih mest), BDP se je povečal za 20-25% glede na leto 1995, izvoz na tuje trge se je podvojil (*USAID post-dayton accomplishment, 2006*).

Zaposlovanje, pred vojno je okrog 1.3 milijonov delavcev delalo v industrijskem sektorju in okoli 20% aktivnega prebivalstva v kmetijstvu. Vojna je povzročila zaprtje večine industrijskih obratov, obdelovalne površine so bile prenevarne za obdelavo (mine, sovražnikovi vojaki,..). Leta 1995 je stopnja nezaposlenosti znašala 80% vsega za delo sposobnega prebivalstva. Za zagotovitev zaposlenosti je 12 donatorjev zagotovilo pomoč v višini 116 milijonov US\$, ki je bila namenjena izključno za program obnove delovnih mest. Do konca leta 1995 je stopnja nezaposlenosti padla na 35% aktivnega prebivalstva. Večina novih zaposlitev je bilo povezanih z obnovitvijo infrastrukture, in so imele predvsem značaj začasne zaposlitve, ali pa za potrebe delovanja mednarodnih organizacij v BiH. Trajna delovna mesta so se odprla predvsem v administraciji državne uprave, kjer so potrebovali predvsem izobražen kader. Za realno povečanje stopnje zaposlitve, je bila potrebna tržno usmerjena gospodarska reforma.

Mednarodno kreditiranje so omogočile odprtje vsaj 16.000 novih delovnih mest. S pomočjo kreditiranja so se obnovile gospodarske panoge, kot so gozdarstvo, predelovalne

panoge (pohištvena, strojna,..), pridelava hrane (mlekarstvo, pekarstvo ter sadjarstvo), ter gradbeništvo. (*BiH:1996-1998 Lessons and accomplishment, 1999: str.24*).

Kmetijstvo, v predvojnem času je bilo v BiH 540.000 malih privatnih kmetij, kar je predstavljalo 94% obdelovalnih površin v državi. Po vojni je proizvodnja teh zasebnih kmetij padla za 70%, kar je pomenilo, da je bilo leta 1995 kar 80% ljudi v BiH odvisnih od tuje pomoči. Veliko težavo se predstavljale tudi migracije ljudi iz kmetij v urbana naselja, kar je povzročilo propadanje kmetijske panoge. Donatorji so do leta 1998 zagotovili pomoč v višini 101 milijon US\$ za obnovo kmetijske proizvodnje, kar je hkrati prineslo nova delovna mesta na kmetijah ter samozadostnost BiH na področju zagotavljanja prehrane. Leta 1998 se je proizvodnja drastično povečala predvsem zaradi štirih temeljnih dejavnikov: mehanizacija; kreditiranje kmetovalcev; tehnična pomoč pri kmetovanju, ter razvoj veterinarske službe. Kmetijstvo je bilo tržno usmerjeno na osnovi ugodnih ekonomskih kazalcev.

3. oblikovanje vladnih institucij ter politične reforme, po koncu vojne so bile državne institucije ter ekonomsko upravljanje povsem nepovezani. Šele mirovni sporazum je prinesel spremembe na področju zakonodajne in izvršilne veje oblasti, hkrati pa tudi povsem prenovil ekonomsko upravljalne strukture. Program obnove se je usmeril v reševanje treh ključnih točk, in sicer oblikovanje makroekonomske politike, sistem socialne zaščite ter tranzicijske reforme. Na vseh področjih makro in mikroekonomije je bil velik poudarek na privatizaciji in razvoju zasebnega sektorja. Mednarodni donatorji so zagotovili finančno pomoč v višini 498 milijonov US\$ ali 18% vseh sredstev namenjenih programu za obnovo in rekonstrukcijo. Do leta 1998 so se velike sprememb zgodile predvsem na področju institucionalizacije oblasti ter na področju fiskalne politike, vendar pa je celoten program politične reforme potekal pod pričakovanji. Velik poudarek je bil tudi na usklajenem delovanju oblasti v posameznih Entitetah.

Oblikovanje makroekonomskih institucij ter fiskalne reforme; vojna je povzročila prekinitev delovanja makroekonomskih vladnih institucij ter bankrotiranje vladnega in drugih proračunov. Plačevanje davkov in drugih prispevkov po začetku vojne je bilo pravzaprav nemogoče realizirati, kar je imelo za posledico delovanje vladnih organov na osnovi posojil Centralne Banke in kar je v končni fazi sledilo v hiperinflacijo. Po koncu vojne je mirovni Sporazum zagotovil ogrodje za makroekonomski razvoj, ki je zagotovil pomembno vlogo Entitetama, ter omejeno vlogo zvezne oblasti. Oblikovana je bila tudi

skupna denarna valuta (konvertibilna marka), ki je omejila zadolževanje ter zagotovila uravnotežene proračune. Vendar pa je v BiH bilo še vedno zelo omejeno obdavčevanje, hkrati pa so bili tako država kot zasebniki zadolženi predvsem na tujih trgih. Tako so do leta 1998 donatorji zagotovili 373 milijonov US\$ za program obnove. Ta program je predvideval reformo tržne politike ter fiskalne politike, oblikovanje ustreznega programa pobiranja davkov ter drugih dajatev, ki bodo usklajeni v obeh Entitetah, makroekonomski razvoj države ter ureditev na področju zagotavljanja uravnoteženega proračuna vsem vladnim organom (*Linn; 2002: str. 17*).

Socialna zaščita, vojna je prinesla v BiH veliko pomanjkanje in hkrati večjo potrebo po socialni zaščiti, saj je veliko ljudi izgubilo zaposlitev, kar je pomenilo veliko pomanjkanje življenjsko potrebnih dobrin. Leta 1998 sta oblasti Entitet porabile skoraj 11% BDP samo na socialni zaščiti, kar je vključevalo predvsem pokojnine (50%), ter pomoč veteranom (40%). Do konca leta 1999 so donatorji zagotovili 125 milijonov US\$ pomoči za socialno zaščito. Program je predvidel zagotovitev ustrezne pokojnine vsem upravičencem, ne le izbranim, prav tako pa je zagotovil pomoč finančno najšibkejšim ter nezaposlenim. Predvideno je bilo drastično znižanje pomoči veteranom. V Entitetah so oblikovali tudi Centre za socialno pomoč, ki je preprečila da lakota in mraz nista pripeljala do množičnega stradanja ali celo umiranja. Ti centri so tudi pomagali pri vrnitvi in integraciji nekdanjih vojakov v vsakdanje življenje.

Tranzijske reforme; že pred vojno je BiH začela s reformo prehoda v tržno ekonomijo, vendar je vojna ta postopek povsem zavrla. Tako je bil ključen cilj programa za obnovo na področju reform, oblikovanje tržne ekonomije in razvoja zasebnega kapitala. V okviru programa je bilo zagotovljenih 31 milijonov US\$ pomoči, predvsem za *razvoj ustreznega poslovnega okolja za zasebna podjetja, privatizacijo državnih služb in proizvodnje, oblikovanje urejenega in kompetativnega finančnega sektorja in reforma delovnega prava*. Po reformah v letu 1999 je BiH postala zanimiva tudi za tuje vlagatelje, ki naj bi do leta 1999 vložili na trg BiH 160 milijonov US\$. Privatizacija je prav tako dosegla bančni sektor, hkrati pa je država oblikovala ustrezne nadzorne institucije, ki so zagotavljale strokovno delo bank (*Ingram; 2000*).

Od leta 1991 je samo EU zagotovila 2.5 bilijonov EUR pomoči za obnovo v vojni povsem uničene BiH. Največ pomoči je zagotovila v ključnih letih po vojni, in sicer med leta 1996 in 2000, ko je EU prispevala 2 bilijona EUR pomoči. Pomoč je bila namenjena predvsem beguncem, ter za nujno obnovo povojne BiH. Ta pomoč je bila realizirana preko številnih

regionalnih programov. Med leti 2001 in 2004 je EU zagotovila dodatnih 312 milijonov EUR pomoči, predvsem preko programa CARDS, ki zagotavlja ekonomsko in gospodarsko obnovo, ter realizacijo predvidenih reform in približevanje evro-atlantskim organizacijam. Od leta 2005 je EU namenila še 100 milijonov EUR pomoči, ki je predvsem namenjena realizaciji predvidenih programov in reform, predvsem privatizacije javnega sektorja, zagotavljanje svobodnih in pravičnih sodnih sistemov, prav tako pa poskušajo vzpodbuditi vlaganje tujega kapitala v BiH (*Relations with Bosnia and Herzegovina, 2006*)

7.2 MINSKA POLJA IN NEEKSPLODIRANA UBOJNA SREDSTVA V BIH

Mine in minska polja predstavljajo izredno veliko težavo, tako na varnostnem, kot tudi na humanitarnem in ekonomskem področju obnove države. Območja onesnažena z minami, imajo neposreden in/ali posreden vpliv na delovanje ljudi, saj se manifestirajo v velikem številu civilnih žrtev, vplivajo na splošno zdravje ljudi, onemogočajo obdelovanje zemlje v kmetijske ali druge namene, hkrati pa povzročajo življenje pod stalnim strahom, kar lahko pripelje tudi do nezaupanja in netolerantnosti do drugih narodnosti.

BiH je država z daleč najvišjim številom min in minskih polj ter NUS v regiji, saj naj bi bilo še vedno neaktiviranih okoli 670.000 min ter 650.000 NUS. Obstaja 18.600 zapisnikov o obstoju minskih polj na področju nekdanje črte konfrontacije, ki obsega dolžino 18.000 km. Še vedno ni natančno določenih minskih polj na površini 2.240 km² ali 4,13% celotnega državnega ozemlja. Na osnovi izsledkov analize, ki jo je leta 2003 opravila francoska nevladna organizacija HI (Handicap International), ob finančni in logistični pomoči administracije ZDA, EU, kanadske vlade ter ITF (International Trust Found), ugotovimo, da je leta 2003 še vedno 100.187 ljudi živelo na področju visokega tveganja nesreč, 594.143 ljudi na področju srednje tveganosti nesreč ter 682.477 ljudi živelo na področju nizkega tveganja pojava nesreč z minami ali NUS. Potencialno ogroženih je bilo 128 od skupno 148 občin na področju BiH, ter znotraj teh občin kar 1366 krajevnih skupnosti, od tega je bilo 154 krajevnih skupnosti na področju visokega tveganja nesreč, 696 na področju srednjega tveganja nesreč ter 516 na področju nizkega tveganja nesreč (*Electronic Mine Information Network, 2005*). Ta razdelitev je temeljila na treh parametrih, in sicer število žrtev v zadnjih 24 mesecev, omejen ali neomejen dostop do vseh področjih znotraj krajevne skupnosti ter samo naravo potencialnih minskih sistemov. Kot najpogostejšo območje onesnaženosti z minskimi polji in NUS so se pojavile gozdne površine, saj naj bi bilo na teh območjih kar 84 odstotkov vseh minskih polj, sledijo pašniki ter neobdelane kmetijske površine. Zanimivo pa

je dejstvo, da je relativno malo minskih polj in NUS na področju obdelovalnih kmetijskih površin (kot so njive, vrtovi,..) ter pripadajoči infrastrukturi. Analiza nevladne organizacije HI je veliko pripomogla tudi k delovanju organizaciji BHMACH (BiH Mine Action Center), civilni zaščiti BiH ter drugim mednarodnim organizacijam pri odkrivanju in čiščenju minskih polj, saj so se vsi podatki stekali neposredno na sedež BHMACH v Sarajevo (*Survey Action Center, 2004*).

V BiH je v obdobju od leta 1996 do prve polovice leta 2005 zaradi min in NUS utrpelo posledice 1532 prebivalcev. Odstotek smrtnih nesreč iz leta v leto pada in je leta 2004 znašal povprečno 4-5 smrtnih žrtev na mesec. V tem obdobju je bilo poškodovanih tudi 115 tujih in domačih strokovnjakov za deminiranje, od tega 40 s smrtnim izidom. Po uradni statistiki je v obdobju vojne na področju BiH bilo 3346 žrtev min in NUS, v povojnem času do leta 2005 pa še nadaljnjih 1532, kar skupaj znaša 4878 žrtev. Samo v povojnem obdobju je bilo nesreč s smrtnim izidom 434 ali dobra tretjina vseh žrtev min, od tega 268 ali 61% smrtnih žrtev v Federaciji BiH, ter 166 ali 39% na področju Republike Srbske. Kar 87 odstotkov vseh žrtev je moških (*Statistika o nastradalim od mina in NUS u BiH, 2005*). Zanimiva je tudi starostna struktura žrtev, kar nazorno kaže spodnja tabela:

Tabela 7: struktura žrtev min in NUS

<i>starostna skupina</i>	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
<i>otroci (0-18 let)</i>	151	55	22	19	29	12	19	9	6	2
<i>odrasli (19-39 let)</i>	254	118	56	39	40	36	26	23	24	2
<i>odrasli (40-60 let)</i>	158	84	44	25	24	23	22	14	10	5
<i>starejši od 60 let</i>	40	20	17	10	7	7	5	8	3	1
<i>starost nepoznana</i>	29	13	10	2	0	9	0	0	0	0

Kot lahko opazimo, je največ smrtnih žrtev v starostni skupini med 19 in 39 let, kar lahko obrazložimo predvsem z njihovo največjo angažiranostjo na vseh področjih družbenega življenja. Sledi starostna skupina 40-60 let, kar je po nekaterih podatkih pogojeno predvsem z večjim deležem kmečkega prebivalstva v tej starostni skupini. Ti ljudje so uradni statistiki okoliščin nesreč, tudi najbolj ogroženi. Skoraj 90 odstotkov vseh žrtev lahko podamo v starostno skupino med 17 in 59 let. Vsekakor pa je zelo spodbudno dejstvo, da število žrtev drastično pada, in da je bilo žrtev leta 2004 le še 43. Najbolj kritično leto je bilo obdobje po končanem konfliktu, saj še ni bilo povsem natančnih podatkov o položaju in specifikaciji minskih polj ter drugih NUS. Po letu 1997 pa se je število žrtev zmanjšalo za petdeset

odstotkov. Naslednje prelomno leto je bilo 2003, kjer se je število žrtev, glede na leto 2002, ponovno drastično zmanjšalo za dobrih petdeset odstotkov.

Leta 2005 je v BiH delovalo 31 akreditiranih deminerskih organizacij, od katerih so bile štiri vladne (OS BiH, Civilna zaščita Federacije in RS ter Center za usposabljanje psov), 11 nevladnih organizacij ter 16 domačih in tujih komercialnih organizacij. Danes ima 23 organizacij akreditacijo za izvajanje tehničnega preiskovanja potencialno ogroženih področij. Kar se tiče tuje pomoči, v BiH sodelujejo organizacije iz Velike Britanije, Italije, Južnoafriške Republike, Kanade, Norveške, Nemčije, ter ZDA, ki imajo praviloma akreditacijo do 30.3.2008 (*Uslovi za dobivanje akreditacije, 2006*).

7.3 EKONOMSKI KAZALCI V BIH

Leta 2003 je BDP Bosne in Hercegovina znašal 6 bilijonov EUR, ali približno 60% vrednosti glede na predvojno stanje. Napovedana letna rast BDP znaša 5% in naj bi v naslednjih desetih letih dosegla predvojno raven. Inflacija ostaja na nizki ravni in je leta 2003 znašala 0.6%, leta 2005 pa je 1.1%, pri čemer je inflacija v RS višja kot v Federaciji. Velika težava še naprej ostaja izredno visoka stopnja nezaposlenosti, saj je po uradnih podatkih kar 42% brezposelnost. Brezposelnost je višja v Federaciji, kjer znaša 44% aktivnega prebivalstva in manjša v RS, kjer znaša 37% aktivnega prebivalstva.

Osnovni ekonomski kazalci v obdobju od leta 1998 do 2004:

ekonomski kazalci	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
inflacija	-0,3	3,7	4,8	3,1	0,4	0,6	0,9
stopnja brezposelnosti	38	39	39	40	40	42	41
zunanji dolg (% na BDP)	71	68	58	48	42	34	33
realna BDP rast	15	10	5	4	5	3	5

Najpomembnejša panoga je danes servisni sektor, ki zagotavlja 62% BDP, medtem ko industrija in kmetijstvo, ki sta bili v predvojnem obdobju vodilni panogi, predstavljata skupaj le 33% BDP. Ključni partner na področju izvoza in uvoza dobrin ter storitev je EU, od koder uvozi 45 % vseh potrebnih dobrin in storitev, hkrati pa ta trg predstavlja ključen izvoz (40 %). V številkah izvoz v EU predstavlja 715 milijonov EUR, uvoz iz trgov EU v BiH pa znaša 2380 milijonov EUR. Kljub ugodnim tržnim tokovom, ostaja menjalni tržni deficit na ravni

35% BDP. Izreden razvoj je dosegel predvsem bančni sektor, saj je še leta 2001 zagotavljal 41% BDP, leta 2003 pa že 58% BDP. Bančni sistem je doživel številne in izrazite reforme in strukturne transformacije. Državno lastništvo nad bančnim sektorjem se je med leti 2000 in 2004 postopoma zmanjševalo in danes je večina bank v zasebni lasti ali v procesu privatizacije. Na drugih področjih, predvsem v industriji ter kmetijstvu, je proces privatizacije potekal bistveno počasneje.

Uraden zunanji dolg BiH je leta 2003 znašal 34% BDP, ali 2 bilijona EUR. Do leta 2005 se je zunanji dolg zmanjšal na 32% BDP (*BiH: Country Brief; 2006*). BiH je leta 2006 izvedla tudi temeljito davčno reformo, pri čemer je bila sprejeta tudi enotna davčna stopnja, ki je zelo podražila osnovne življenjske potrebščine. Bosna in Hercegovina je torej s 1. januarjem 2006 uvedla enotni 17 odstotni davek, tako kot je bilo v davčni reformi predvideno. Obdavčujejo se tudi osnovne življenjske potrebščine, kot so kruh in mleko, kar doslej ni veljalo. Predsednik Sveta ministrov Adnan Terzić je ob tem dejal, da to ne bo privedlo do sunkovitih podražitev osnovnih življenjskih dobrin, kar se je izkazalo za netočno. Terzić je ob tem pripomnil: « To je radikalen in tvegan korak, vendar pa nujen, da se izenačimo z državami v regiji in preostalo Evropo» (*BiH uvaja enotno davčno stopnjo, 2005*). Seveda pa vsi niso bili zadovoljni z davčno reformo, ob tem so opozicijske stranke ter sindikalne organizacije močno kritizirale Svet ministrov, saj naj bi bila davčna reforma sprejeta deloma zaradi pritiskov mednarodne skupnosti. Povsem upravičeno so opozarjali na enotno davčno stopnjo, ki je izredno surovo posegla v življenje revnejšega sloja.

8. ZAKLJUČEK

8.1 SPRAVA

Dejstvo je, da je kljub številnim reformam, BiH še vedno večnacionalna država, sestavljena iz treh konstitutivnih narodov. Prav tako je potrebno poudariti, da je nacionalna komponenta pri vseh narodih še vedno prisotna, predvsem na področju religije, miselnosti in političnega prepričanja. Vendar pa ima BiH v svoji soseščini kar nekaj primerov, kako bi se morala razvijati in preiti okvire nacionalne delitve, ter zagotoviti narodno kohezivnost.

Zato bi kazalo sedanjo »dajtonsko« ureditev v BiH zamenjati z bolj primernim in dovolj prožnim federalnim sistemom, ki bi upošteval nekatere uspešne institucionalne rešitve v Belgiji in Švici. Glede temeljev te nove ureditve bi morali doseči široko soglasje med elitami treh narodov, ki bi nato prepričale večine volivcev v svojih skupnostih. Tako kot je to v posebnem federalnem okrožju Brčko, bi to soglasje elit bilo najbolje doseči na nestrankarski

in neetnični podlagi. Ko bi to dosegli, bi lahko z optimizmom gledali na notranjo konsolidacijo dežele in na njeno vključevanje v evroatlantske tokove gospodarskopoličnih in varnostnih integracij. Šele tedaj bi lahko sklenili, da je sicer vsiljeni dejtonsko-pariški mir dejansko prinesel trajno pomiritev in zagotovil podlago za blagostanje in razvoj na Zahodnem Balkanu ter v naposled »mirni Bosni« (Bebler, 2006:str. 9).

Eden izmed ključnih pogojev za postopno spravo, pa je nedvomno prijetje vseh vojnih zločincev, ki se še vedno nahajajo na begu, ter jim na demokratičen in pošten način dokazati krivdo za njihova dejanja. Prav tako bo morala mednarodna skupnost izvajati nadaljne reforme na prav vseh področjih družbenega življenja, ter tako oblikovati skupno vizijo prihodnosti BiH.

Osebnostno menim, da bo potrebno preteči še veliko časa, da bomo lahko govorili o spravi med vsemi narodi v BiH. O tem sem se prepričal tudi osebno, ko sem se prejšnjo jesen udeležil zaprisege vojaških rekrutov v Banja Luki. Namesto, da bi vojaki zaprisegli zvezni državi BiH, kot je to narekovala uradna procedura, so zaprisegli Republiki Srbski, navzoči pa so z glasnim odobravanjem sprejeli to njihovo dejanje.

8.2 VERIFIKACIJA HIPOTEZ

HIPOTEZA 1:

Prenehanje sovražnosti v BiH je bilo pogojeno z zahtevami ter sankcijami s strani mednarodne skupnosti, ki je kasneje odigrala tudi ključno vlogo na področju gospodarske in politične obnove te novonastale politične tvorbe

Po povedanem, lahko v miru sklenemo, da je mednarodna skupnost odigrala ključno vlogo pri prenehanju sovražnosti. Vendar pa je to pogojeno tudi z dejstvom, da so bile vse vpletene strani hudo potolčene in izčrpane, tako zaradi neposrednih posledic vojne kakor tudi zaradi bolj počasnega učinkovanja gospodarskih blokad in sankcij OZN. To je veljalo tudi za njihove botre v ZRJ in na Hrvaškem. Zato so vsi z olajšanjem sprejeli od zunaj vsiljeni mir. Kljub temu pa je bila vojaška intervencija zveze NATO, leta 1995, najpomembnejši mejnik na poti za dosego miru.

Mednarodna skupnost je prav tako odigrala pomembno vlogo pri gospodarski in politični obnovi BiH, predvsem z finančnimi sredstvi ter tudi z ustreznimi strokovnjaki, brez katerih danes ne bi mogli govoriti o državi, ki se približuje evroatlantskim povezavam. Vse politične

odločitve pa so morale biti odobrene, ali celo vsiljene s strani različnih mednarodnih organizacij. Po analizi razvoja poveljne BiH lahko sklenemo, da je mednarodna skupnost odigrala zelo pomembno vlogo, saj je BiH z njeno finančno in tudi drugo pomočjo leta 2006 že skoraj dosegla predvojno ekonomsko in gospodarsko stanje. Prav tako je BiH prisilila k številnim reformam, ki omogočajo njen nadaljnji razvoj ter mednarodno povezovanje. Osebno menim, da je mednarodna skupnost v teh letih s preudarno politiki preprečila ponoven izbruh konflikta, vendar se mora še naprej zavedati občutljive materije v BiH in da lahko njen umik pomeni ponoven izbruh konflikta. Prav tako pa lahko rečemo, da se je mednarodna skupnost na primeru BiH zelo veliko naučila in upamo, da bo to znanje uspešno prenesla na reševanje novih kriznih žarišč. Ostaja pa velik krvav madež na rokah mednarodne skupnosti, saj je posredno zaradi njene umirjene in neaktivne politike umrlo veliko število civilistov. Ob tem se seveda moramo spomniti na genocid v Srebrenici, poskus genocida v Goraždih, obstreljevanje nedolžnih civilistov v Sarajevu, itd.

HIPOTEZA 2:

Mednarodna skupnost je zagotovila razvoj sodobnih in samozadostnih varnostno-obrambnih sil, ki lahko zagotavljajo mir in stabilnost na tem delu Balkana.

Po reformi vojske in policijskih sil, ki je bila posledica pritiskov mednarodne skupnosti, lahko rečemo, da ima BiH samozadostne nacionalno-varnostne sile, ki lahko zagotavljajo notranji mir in varnost. Danes ima BiH sodobno vojsko, ki temelji na prostovoljnem poklicnem služenju vojske in poskuša premostiti nacionalne okvire. Prav tako je razvila močan policijsko-varnostni aparat, ki temelji na znanju in izkušnjah evropskih in ameriških strokovnjakov. Ob vsem tem je potrebno tudi povedati, da so se spremenili viri ogrožanja BiH, saj se je celotno področje Balkana demokratiziralo in ne kažejo se težnje po novih vojaških spopadih. V vseh sosednjih državah se je razvila politična kultura, ki poskuša reševati krize na diplomatski in demokratični način. Zaradi teh sprememb sem prepričan, da ima danes BiH nacionalno-varnostne sile, ki bi jo uspešno ubranile pred morebitnimi vojaškimi grožnjami.

Vendar pa je danes ves svet podvržen novim virom groženj, predvsem terorističnim grožnjam raznih skrajnih gibanj, in na to okolje pripadniki varnostnih sil BiH še niso zadostno pripravljene in ustrezno usposobljene. Zato si težko predstavljamo BiH brez pripadnikov EUFOR ali pripadnikov IPTF, ki zagotavljajo logistično in drugo pomoč vojakom in policistom BiH, predvsem na področjih novih virov groženj.

HIPOTEZA 3:

Večplastna politična struktura, ki jo je izoblikovala mednarodna skupnost v BiH, ne omogoča fleksibilnih in učinkovitih odločitev, ki so nujno potrebne za nadaljnji razvoj BiH.

Danes ima Bosna in Hercegovina 13 vlad, več kot 700 članov različnih parlamentov, ter 180 ministrov, 13 predsednikov vlad ter tri predsednike. Še vedno je formalno razdeljena na Republiko Srbsko in Federacijo, čeprav ima mnogo več skupnih značilnosti kot leta 1995. Vse to seveda onemogoča fleksibilne in učinkovite centralne državne uprave, ki bi bila sposobna zagotoviti ustrezno delovanje celotne institucije. Velika prepreka pri odpravi te razvejanosti je daytonska Ustava, ki onemogoča politično poenotenje države, saj tako razvejana oblast ne more učinkovito in uspešno delovati. Ameriška administracija in funkcionarji EU so izrazili globoko razočaranje nad odločitvijo poslanskega doma parlamenta BiH, ker po dvodnevem zasedanju niso sprejeli amandmajev k ustavi BiH. Tako so za dalj časa onemogočili ustavne reforme v državi. To je nedvomno poraz politike, ki jo svet izvaja v BiH, vendar bo ta odločitev zagotovo otežila položaj države na poti v evro-atlantske povezave. Tako se bo v Bosni še lep čas ohranila neučinkovita in draga daytonska uprava. Glede na to, da je BiH še vedno izrazito odvisna od mednarodne pomoči, bo potrebno v bližnji prihodnosti tudi razmišljati o nadaljevanju ustavne reforme. Ob dejstvu, da se je BiH uspešno lotila davčne reforme, reforme oboroženih sil ter policije, reforme gospodarstva in ekonomije, itd, bi bilo zelo nesmotrno zavirati razvoj države ter dosego njenih strateških ciljev. BiH potrebuje EU in zvezo NATO.

8.3 SKLEP

Nezadovoljstvo s sedanjim političnim in gospodarskim sistemom v BiH je zelo razširjeno, kakor tudi splošno soglasje o tem, da ga je treba preurediti v skladu z dosedanjimi izkušnjami in s spremenjenimi okoliščinami. Diktatorska pooblastila zunajustavnega »Visokega predstavnika« so sicer omogočila veliko nujnih reform in drugih pozitivnih premikov v BiH, hkrati pa sta postala njegov položaj in delovanje njegovega urada največja ovira razvoju demokratičnih institucij in krepitvi sposobnosti samih Bosancev, da dobro upravljajo s svojo deželo. Sedanji guverner BiH britanski lord P. Ashdown se bo kmalu umaknil, »Visokega predstavnika« pa bo verjetno jeseni l. 2006 zamenjal odposlanec Evropske Unije. Ta premik je bil potreben tudi zaradi približevanja Bosne in Hercegovine EU in NATO. Ob tem pa je v

deželi še vedno prisoten strah, da bo prezgodnji umik mednarodnega protektorata pripeljal do ponovnih notranjih konfliktov, nasilja in morda celo razpada umetno zlepljene države. V desetih letih po podpisu sporazuma je prišlo do prenosa temeljnih političnih kompetenc, vendar ne na lokalne in zvezne institucije BiH, temveč na institucije EU. S tem se je mednarodni nadzor le še okrepil, saj je EU posredovala zahteve za članstvo v tej organizaciji, ki jih uradni Sarajevo mnogokrat brezpogojno uresničuje. Vendar pa se postavlja pomembno vprašanje suverenosti in sposobnosti odločanja demokratično izvoljenih predstavnikov BiH, saj imajo nekatere mednarodne institucije, tukaj predvsem mislim OHR ter poveljnika SFOR ter danes EUFOR, izredno široka pooblastila in lahko v določenih primerih ukrepata povsem enostransko in brez vsakršnega političnega konsenza. Osebno menim, da bi morali te kompetence mednarodnih institucij omejiti in jih prenesti na institucije BiH, ter ji tako zagotoviti suverenost in možnost sprejemanja odločitev na podlagi političnega dialoga in konsenza. Glede na to, da je od konflikta v BiH preteklo že več kot deset let, menim da je politična elita v BiH že zrela in sposobna sprejemati takšne odločitve, ter da bi te odločitve bile v prid vsem državljanom BiH.

Po štirih letih krvavega in nepotrebnega konflikta je potrebno misliti tudi na nadaljnjo zagotavljanje varnosti in miru v tem delu sveta, saj mednarodna skupnost ne bo mogla za zmeraj ostati v BiH. Kot na dlani se pojavljata dve možnosti, ki bi lahko zagotovili daljnosežne rešitve na tem področju. Prva možnost se nanaša na podelitev statusa stalne nevtralne države, pri čemer bi morale to odločitev podpreti vse sosednje države ter seveda EU in druge svetovne sil. Na ta način bi lahko v BiH zavladal trajen mir, saj bi predvsem Hrvaška in Srbija morale spoštovati suverenost in nedotakljivost BiH. BiH bi sledila nekaterim evropskim državam, ki že dalj časa uspešno izvajajo politiko nevtralnosti, kot so Švica, Švedska, itd. Druga možnost, ki je bolj verjetne in ga je uradna oblast opredelila kot strateški cilj, pa je povezana z zvezo NATO, saj bi članstvo BiH v tej integraciji zagotavljalo mir in varnost ne samo v državi, ampak tudi v regiji. Zveza NATO deluje na sistemu kolektivne varnosti vseh njenih članic ter na spoštovanju njenih predpisov za krepitev zaupanja in sodelovanja. Optimalna rešitev za regijo je sodelovanje vseh držav na Balkanu najprej v programu » Partnerstvo za mir«, kasneje pa tudi aktivno sodelovanje v zvezi NATO. Vendar pa je bosanski parlament z zavrnitvijo ustavnih sprememb ta proces nekoliko zavrl in bi ga bilo potrebno v prihodnje spet pospešiti. Hkrati pa mora BiH še naprej razvijati svoj obrambno-varnostni sistem, tako na področju izobraževanja in usposabljanja pripadnikov oboroženih sil, kot na področju nakupa novih in tehnološko sposobnih oborožitvenih

sistemov, ki bodo lahko v vsakem trenutku zagotavljali varnost in obstanek BiH v mednarodni skupnosti (Ibrahimagić, 2003:str 138).

Vojna je seveda pustila ogromno človeških žrtev ter ogromno gmotne škode, ki BiH zavira hitrejši razvoj. Potrebno bo izvest še ogromno analiz ter raziskav, da se bomo dokopali do objektivnih ocen glede škode. Tako smo deset let po vojni šele dobili natančen podatek o smrtnih žrtev konflikta na področju Balkana. Tako naj bi bilo med leti 1992 in 1995 verjetno ubitih 100.000 ljudi in ne 250.000, kot je veljalo vsesplošno prepričanje. To tega podatka so se dokopali člani Raziskovalno-dokumentacijskega centra v Sarajevo, ki ga je vodil Mirsad Tokić. Projekt je večinsko financirala Norveška, so do konca leta 2005 poimensko identificirali 93.000 žrtev vojne v BiH. Po preiskavi je 70% žrtev bosanskih muslimanov, 25% pripada bosanskim Srbom, preostalih pet pa je bosanskih katoličanov. Podobno številk so objavili tudi preiskovalci Mednarodnega sodišča v Hagu.

Vsekakor je bila vojna v BiH povsem nepotrebna in je pustila globoko rano na Balkanu, ki se lahko zelo hitro obnovi. Naloga mednarodne skupnosti je, da zagotovi varno in svetlo prihodnost Balkanu.

9. SEZNAM LITERATURE:

9.1 MONOGRAFIJE

1. Baš, Angelos (2004): *Slovenski Etnološki Leksikon*, Mladinska knjiga, Ljubljana
2. Bebler, Anton (2006): *Ob desetletnici pariških in dejtonskih sporazumov*, revija Integracije; številka 2. Ljubljana
3. Begić, Kasim (1997): *Bosna in Hercegovina od Vanceove komisije do Daytonskega sporazuma*, Bosanska knjiga, Sarajevo
4. Bešter, Romana (2001): *Državlanski in etnični nacionalizem v odnosu do etničnih manjšin*; Ljubljana
5. Bučar, Bojko; Šabič, Zlatko; Brglez, Milan; Kalin-Golob, Monika (2002): *Navodila za pisanje seminarskih nalog in diplomskega dela*, FDV, ljubljana
6. Chandler, David (2000): *Bosnia:Faking democracy after dayton*; Pluto press, London
7. Dolinar, Ksenija (2000): *Leksikon*; Cankarjeva založba, Ljubljana
8. Dušan, Klobasa (2005): *Sodelovanje Slovenija v Policijski misiji EU v BiH*; Fakulteta za policijske in varnostne vede
9. Enciklopedija Slovenije (2000):14 zvezek (U-WE), Mladinska knjiga, Ljubljana
10. Evans, Graham (1998): *Dictionary of international relations*; Penguin, London;
11. Fink Hafner, Danica (2005); *Politika na območju nekdanje Jugoslavije*; FDV Ljubljana
12. Hilaire,McCoubrey (1996): *THE BLUE HELMETS:legal regulation of UN military operations*; Vermont (ZDA) 1996
13. Kasapović, Marjana (1997): *Parliamentary elections in Bosnia and Herzegovina*; Zagreb
14. Kelly, M (1998): *Step by Step:preventing destruction in Bosnia*; International Herald Tribune
15. Llobera Joseph (1996): *The God of Modernity*; Oxford
16. *Military balance 2001/2002*, Oxford , The international institute for strategic Studies
17. *Military balance2005/2006*, Oxford , The international institute for strategic Studies
18. Muslimović, Fikret (2003); *The balkans in the Mealstrom of Plitics*, Mak invest, Sarajevo
19. NATO (2001), *NATO Priročnik*, Bruselj

20. Nigel, White (1996): *THE BLUE HELMETS: a review of UN Peace keeping*; New York
21. Obradović (1989), *Društvo, nacionalizam, odbrana*; IRO Privredapublik, Beograd
22. Omer, Ibrahimagić (2003), *Bosanska državnost i Nacionalnst*; Sarajevo
23. Prlenda, Antonio (2006): *Končno enotne oborožene sile*; revija obramba, marec
24. Rohde, David (1998): *END GAME*; Westview P.,Kolorado (ZDA)
25. SSKJ (1975), Ljubljana, knjiga I-NA
26. Tomić Zoran, *Izbori u BiH*, Druga izdaja, Mostar 1999
27. Trevor, Findlay (1996): *CHALLENGES FOR THE New Peacekeepers*; Oxford
28. Wolfgang, Petritsch (2002): *BiH od Daytona do Evrope*, Svijetlost, Sarajevo

9.2 INTERNETNI VIRI

1. *10 years OSCE mission in BiH, 2005*. Dosegljivo na spletni strani: <http://www.oscebih.org/documents/OSCE10Years.pdf> (10.4.2006);
2. *Agreement on Human Rights, 1995*. Dosegljivo na spletni strani: http://www.ohr.int/dpa/default.asp?content_id=374 (dostop 8.7.2005);
3. *Agreement on International Police Force, 2005*. Dosegljivo na spletni strani: http://www.ohr.int/dpa/default.asp?content_id=367 (dostop 10.8.2005);
4. *Agreement on the Military Aspects of teh Peace Settlement; 1995*. Dosegljivo na spletni strani: http://www.ohr.int/dpa/default.asp?content_id=368 (dostop 3.2.2005);
5. *BiH Transformation, Success, and Remanining Challenges, 2005*. Dosegljivo na spletni strani: [//web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/BOSNIAHERZEXT/N/0](http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/BOSNIAHERZEXT/0,menuPK:362036~pagePK:141132~piPK:141107~theSitePK:362026,00.html) (dostop 10.1.20069
6. *BiH:1996-1998 Lessons and accomplishment, 1999*. Dosegljivo na spletni strani: http://www.seerecon.org/bosnia/documents/1996_98_lessons_and_accomplishments.pdf (dostop 8.3.2006)
7. *BiH:Country Brief; 2006*. Dosegljivo na spletni strani: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/BOSNIAHERZEXT/0,menuPK:362036~pagePK:141132~piPK:141107~theSitePK:362026,00.html> (dostop 10.5.2006)

8. *BiH;European Union Police Mission, 2006*. Dosegljivo na spletni strani:
<http://www.policija.si/si/index.html> (dostop 25.4.2006)
9. *Biography: Ambassador Robert Holmes Frowick*. Dosegljivo na spletni strani:
http://www.oscebih.org/overview/staff_bio.asp?l=eng&id=22 (dostop 8.7.2005)
10. *BOSNA I HERCEGOVINA,2004*; Dosegljivo na spletni strani:
<http://www.fbihvlada.gov.ba/hrvatski/bosna/index.html> (dostop 5.2.2005)
11. *Bosna in Hercegovina na prvi pogled, 2005*. Dosegljivo na spletni strani:
<http://www.oscebih.org/overview/bos/#1> (dostop 20.6.2006)
12. *Bosnia and Herzegovina (Parliamentary)*. Dosegljivo na spletni strani:
<http://www.cnn.com/WORLD/election.watch/europe/bosnia1.html> (dostop 10.9.2005)
13. *Case: Bosnia and Hercegovina, 1996 general elections; 2003*. Dosegljivo na spletni strani: http://www.iom.int/pep/case_BiH.pdf (dostop 10.3.2006)
14. *Clarification of vote count in BiH, 1996*. Dosegljivo na spletni strani:
<http://www.osce.org/item/4894.html> (dostop 10.2.2006)
15. *Distrikt Brčko;1999*. Dosegljivo na spletni strani: <http://www.brcko.org/brcko.htm> (dostop 5.8.2005);
16. *Election Profile, BiH*. Dosegljivo na spletni strani:
<http://www.electionguide.org/election.php?ID=891> (dostop 11.9.2005)
17. *Electronic Mine Information Network, 2005*. Dosegljivo na spletni strani:
<http://www.mineaction.org/country.asp?c=4> (dostop 10.4.2006)
18. *EU prevzela vodenje mirovne operacije v BiH, 2004*. Dosegljivo na spletni strani:
http://www.slovenskavojska.si/poklicna/misije/misije_eufor.htm (dostop 25.3.2006)
19. *European Security Strategy - Bosnia and Herzegovina; 2004*. Dosegljivo na spletni strani: <http://www.eusrbih.org/policy-docs/?cid=1,1,1> (dostop 20.3.2006)
20. *Force elements;2006*. Dosegljivo na spletni strani:
<http://www.euforbih.org/organisation/elements.htm> (dostop 25.3.2006)
21. *GENERAL INFORMATION, 2006*. Dosegljivo na spletni strani:
<http://www.un.org/icty/glance-e/index.htm> (dostop 10.1.2006)
22. *Gojko Ivaniš, Izborne formule, 2004*. Dosegljivo na spletni strani:
<http://www.aeobih.com.ba/local/izbori2002.htm> (dostop 21.6.2006)
23. *History of the NATO-led Stabilisation Force,2005*. Dosegljivo na spletni strani:
<http://www.nato.int/sfor/index.htm> (dostop 20.3.2006)
24. *Hronologija Predsjedništva BiH*. Dosegljivo na spletni strani:
<http://www.predsjetnistvobih.ba/hron/?cid=74,2,1> (dostop 13.6.2005)

25. <http://www.osce.org/item/15850.html> (dostop 10.7.2005)
http://www.sac-na.org/surveys_bosnia.html (dostop 10.4.2006)
26. *INFORMACIJA O REFORMI U SISTEMU ODBRANE BiH*. Dosegljivo na spletni strani: http://www.vladars.net/lt/rps/analiza_ro.html (dostop 2.5.2006),
27. Ingram K. Joseph, *Fifth Anniversary of Dayton Peace Accords*; 2000. Dosegljivo na spletni strani:
<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/NEWS/0,,contentMDK:20059578~menuPK:34474~pagePK:34370~piPK:42770~theSitePK:4607,00.html> (dostop 25.3.2006)
28. *Istorijat Vlade Republike Srpske*, 2005. Dosegljivo na spletni strani:
<http://www.vladars.net/lt/istorijat/index.html>, 14.6.2006 (dostop 10.4.2006)
29. Javier Marcos, *The UN International Police Task Force, 1997*. Dosegljivo na spletni strani: <http://www.nato.int/sfor/partners/iptf/iptf.htm> (dostop 15.4.2006)
30. Kebo Amra, *Garanti regularnosti 1996*. Dosegljivo na spletni strani:
<http://www.oscebih.org/public/cro/default.asp?d=6&article=show&id=1635> (dostop 8.3.2006)
31. Linn Johannes; *BiH: From Aid dependency to Fiscal Self-Reliance*; 2002. Dosegljivo na spletni strani. http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/IW3P/IB/2002/11/01/000094946_02101804424590/Rendered/PDF/multi0page.pdf (dostop 16.3.2006)
32. Marić Ljerka, *Bosnia On the road to Sustainability*, 2004. Dosegljivo na spletni strani:
http://info.worldbank.org/etools/docs/voddocs/646/1310/1310_pcc.pdf (dostop 15.3.1006)
33. *NATO ambassadors approve phased withdrawal of IFOR troops, 1996* Dosegljivo na spletni strani: <http://edition.cnn.com/WORLD/9609/18/ifor.withdrawl/index.html> (dostop 22.3.2006)
34. *NATO role in BiH, 200*. Dosegljivo na spletni strani:
<http://www.nato.int/docu/facts/2000/role-bih.htm> (dostop 20.4.2006)
35. *O Bosni i Hercegovini - opći podaci*. Dosegljivo na spletni strani:
<http://ba.mvp.hr/?mh=142&mv=794> (dostop 13.6.2006);
36. *OHR general information*. Dosegljivo na spletni strani: <http://www.ohr.int/ohr-info/gen-info> (dostop 10.3.2006)
37. *Operation ALTHEA*. Dosegljivo na spletni strani:
<http://www.euforbih.org/history/history.htm> (dostop 25.3.2006)

38. *Operation Deliberate Force; 2000*; Dosegljivo na spletni strani:
http://www.globalsecurity.org/military/ops/deliberate_force.htm (dostop 8.6.2005)
39. *OSCE and its role in BiH, 2001*. Dosegljivo na spletni strani:
<http://www.oscebih.org/overview/mandate.asp?d=7> (dostop 8.7.2005);
40. *Out of country voting: case studies; 2005*. Dosegljivo na spletni strani:
<http://www.iom.int/en/pdf%5Ffiles/other/ocv%5Fcase%5Fstudies.pdf> (dostop 10.8.2005)
41. Owen C.Robert; *Operation Deliberate Force 2002*. Dosegljivo na spletni strani:
<http://www.ksg.harvard.edu/cchrp/Web%20Working%20Papers/Owen2001.pdf>
(dostop 6.6.2005)
42. *Parties sign agreement on Confidence- and Security-Building Measures for BiH, 1996*. Dosegljivo na spletni strani: <http://www.osce.org/item/4862.html> (dostop 10.8.2005)
43. *Relations with Bosnia and Herzegovina 2006*. Dosegljivo na spletni strani:
http://ec.europa.eu/enlargement/bosnia_and_herzegovina/economical_profile_en.htm
(dostop 20.6.2006)
44. *Resolution 836, 1993*. Dosegljivo na spletni strani:
<http://www.nato.int/ifor/un/u930604a.htm> (dostop 5.6.2005);
45. *Rezultati Izbora BiH 2000*. Dosegljivo na spletni strani:
<http://www.geocities.com/CapitolHill/Lobby/3987/izbori2000/izborir.html> (dostop 4.7.2006)
46. *Schulte L Gregory; Bringing peace to Bosnia and change to the Alliance 199*.
Dosegljivo na spletni strani: <http://www.nato.int/docu/review/1997/9702-6.htm> (dostop 21.3.2006);
47. *Signing of Dayton Peace Accords*. Dosegljivo na spletni strani:
48. *Sporazum o Subregionalni kontroili naoružanja, 1996*. Dosegljivo na spletni strani:
<http://www.morh.hr/hvs/SPORAZUMI/tekstovi/SSKN-hrvatski.pdf> (dostop 15.8.2005)
49. *Sporazum o subregionalnoj kontroli naoružanja 1996*; Dosegljivo na spletni strani:
www.morh.hr (dostop 15.8.2005)
50. *Statistika o nastradalim od mina in NUS u BiH, 2005*. Dosegljivo na spletni strani:
<http://www.bhmac.org/danes/slike/down/Statistika%20o%20nastradalim%20od%20mina%20i%20NUS-a%20u%20BiH.pdf> (dostop 12.4.2006)
51. *Survey Action Center, 2004*. Dosegljivo na spletni strani:

52. *The armed forces in BiH, 2006*. Dosegljivo na spletni strani:
<http://www.euforbih.org/bih/tchapter4.htm> (dostop 22.5.2006)
53. *The armed forces in Bosnia and Herzegovina, 2006*. Dosegljivo na spletni strani:
<http://www.euforbih.org/bih/tchapter4.htm> (dostop 21.3.2006)
54. *The General Framework Agreement: Annex 10, 1995*. Dosegljivo na spletni strani:
http://www.ohr.int/dpa/default.asp?content_id=366 (dostop 20.7.2005);
55. *The General Framework Agreement: Annex 5, 1995*. Dosegljivo na spletni strani:
http://www.ohr.int/dpa/default.asp?content_id=373 (dostop 22.7.2005);
56. *United Nations Protection Force, 1997*. Dosegljivo na spletni strani:
http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/co_mission/unprof_b.htm (dostop 20.5.2005)
57. USAID post-dayton accomplishment, 2006. Dosegljivo na spletni strani:
<http://www.usaid.ba/Post%20Dayton%20Accomplishments.pdf> (dostop 15.3.2006)
58. *USAID slavi 10 godina rada u BiH, 2005*. Dosegljivo na spletni strani:
www.usaid.ba/newsletter/octobre_05bosnian.pdf (dostop 10.5.2006)
59. *Uslovi za dobijanje akreditacije, 2006*. Dosegljivo na spletni strani:
<http://www.bhmac.org/bos/stream.php?kat=32> (dostop 14.4.2006)
60. *Ustav BiH, prevod hrvatski; 2004*. Dosegljivo na spletni strani:
http://www.ustavnisud.ba/public/down/USTAV_BOSNE_I_HERCEGOVINE_hrv.pdf
(12.1.2006)
61. *Ustav Bosne i Hercegovine*. Dosegljivo na spletni strani:
<http://www.fbihvlada.gov.ba/hrvatski/bosna/index.html> (dostop 13.6.2005)
62. *USTAV REPUBLIKE SRPSKE, 2004*. Dosegljivo na spletni strani:
<http://www.vladars.net/lt/zakoni/ustav.html>, (dostop 15.6.2006)
63. *Washington Agreement, 2001*; Dosegljivo na spletni strani:
http://www.usip.org/library/pa/bosnia/washagree_03011994.html (dostop 6.6.2005)
64. Wilkinson Ray, *The miracle of Dayton, 2005*. Dosegljivo na spletni strani:
<http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/publ/opendoc.pdf?tbl=PUBL&id=433bded34&page=publ> (dostop 10.3.2006)
65. Wolfgang Petritsch; *Ustav Federacije Bosne i Hercegovine*. Dosegljivo na spletni strani: http://www.parlamentfbih.gov.ba/hrv/parlament/o_parlamentu/ustavfbih.html,
66. *World Refugee Survey , 1997*. Dosegljivo na spletni strani:
<http://www.refugees.org/countryreports.aspx? VIEWSTATE> (dostop 10.2.2006)

9.3 ČASOPISNI VIRI

1. D.P./STA: *EU podaljšala policijsko misijo v BiH, 2005*; časnik Delo 24.11.2005
 2. Kocbek Darja; *BiH zrela za pogajanja*, časnik Delo; 24.10.2005
 3. D.P./STA: *BiH uvaja enotno davčno stopnjo, 2005*; časnik Delo 27.12.2005
- zemljevid 1: politična razdelitev BiH. Dosegljivo na:
www.lib.utexas.edu/maps/bosnia.html (dostop 22.8.2006)
 - Tabela 5. Dosegljivo na: <http://www.brcko.org/brcko.htm> (dostop 25.6.)
 - Tabela 5.1.; 5.2.; 5.3. vir: Tomič, Izbori u BiH, leto 1999, druga izdaja, Mostar str. 149
 - Tabela 5.4. vir: Vir:Chandler, Faking Democracy after Dayton, leto 2000, str.70
 - Tabela 5.5.; 5.6.; 5.7. Dosegljivo na: www.binghamton.edu/cdp/era/elections
 - Tabela 5.8.; 5.9; 5.10. vir: Tomič, Izbori i izborna kampanja u BiH 2000, leto 2001: Moastar str.106-08
 - Tabela 5.11.; 5.12.; 5.13. vir: Fink Hafner, Politika na območju nekdanje Jugoslavije, leto 2005: str.166
 - Tabela 6. Dosegljivo na: <http://www.morh.hr/hvs> (dostop 20.5.2006)
 - Tabela 7. Dosegljivo na: www.bhmac.org (dostop 23.3.2006)